

Nuorten aikuisten tekstikäsitteet

Sanna-Maria Stenberg
Tampereen yliopisto
Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta
Suomen kielen tutkinto-ohjelma
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2019

STENBERG, SANNA-MARIA: Nuorten aikuisten tekstikäsitteet.

Pro gradu -tutkielma, 100 sivua + liitteet [2 kpl]
Huhtikuu 2019

Käsittelen tutkielmassani suomalaisten nuorten aikuisten tekstikäsitteitä. Tutkin, missä määrin suomalaiset nuoret aikuiset mieltävät tekstin monomodaalisesti, ainoastaan kirjoitettuna, ja missä määrin he hyväksyvät teksteiksi myös erilaisia esitysmuotoja hyödyntävät multimodaaliset tekstit. Tutkimuskysymyksinäni on, millainen on suomalaisten nuorten aikuisten tekstikäsite ja mitä kriteerejä nuoret aikuiset antavat käsitteelle *teksti*. Selvitän myös, onko vastaajien taustamuuttujilla tai erilaisten tekstinäytteiden esittämisjärjestyksellä kyselylomakkeessa vaikutusta vastauksiin. Pohdin myös, ovatko tekstikäsitteet muutoksessa suhteuttamalla tuloksia aiemmissa tutkimuksissa saatuihin tuloksiin.

Tutkimuksen aineisto on kerätty kyselylomakkeella. Kyselyyn vastasi 38 Tampereen yliopiston ja Tampereen teknillisen yliopiston alle 30-vuotiaasta opiskelijaa, joilla ei ole sivuaineenaan kielitieteellisiä tai kirjallisuustieteellisiä opintoja ja jotka ovat olleet peruskoulussa tai toisen asteen koulutuksessa vuonna 2006 tai sen jälkeen. Näillä kriteereillä varmistettiin, että tutkimuksen vastaajat ovat saaneet opetusta aikana, jolloin valtakunnallisissa opetussuunnitelman perusteissa äidinkielenopetuksen pohjana on ollut laaja tekstikäsite. Kyselylomakkeessa pyydettiin vastaajia ensin luettelemaan heidän arkeensa kuuluvia tekstejä ja antamaan *tekstille* määritelmä. Tämän jälkeen lomakkeessa oli 14 erilaista esitystä, joihin vastaajien tuli kommentoida, onko esitys heidän mielestään teksti. Esitysten esittämisjärjestyksen vaikutuksen tutkimiseksi käytössä oli kaksi erilaista kyselylomaketta, joissa esitykset oli järjestetty eri tavoin. Lomakkeen lopuksi vastaajia pyydettiin kertomaan, mitä heille on jäänyt mieleen saamastaan äidinkielenopetuksesta teksteihin liittyen.

Tutkimukseni nojaa teoreettisesti tekstin määrittelyyn. Tekstin määrittely on ongelmallista, ja nykyään ongelmia aiheuttaa etenkin ero monomodaalisen ja multimodaalisen tekstin välillä. Monomodaalinen käsite edustaa perinteistä tekstikäsitteä, jonka mukaan teksti hyödyntää ainoastaan yhtä esitysmuotoa, kirjoitusta. Nykyään monomodaalisen käsitteen rinnalle on tullut myös laajempi multimodaalinen käsite, jonka mukaan teksti voi hyödyntää myös useampaa eri esitysmuotoa. Tapahtunut teoreettinen muutos näkyy opetussuunnitelmissa.

Tutkimuksen perusteella suomalaisten nuorten aikuisten tekstikäsite on keskimäärin monomodaalinen. Tekstikäsitteissä oli kuitenkin suurta hajontaa vastaajien välillä. Tekstin tärkeitä kriteereitä ovat muoto, sisältö ja ymmärrettävyys, joiden rinnalla myös pituus, rakenne ja laji. Yhden tai kahden kriteerin täyttyminen ei vielä välttämättä riitä tekemään esityksestä tekstiä. Useiden esimerkkimateriaalien kohdalla oli nähtävissä teksti-sanan käyttöä kirjoituksen synonyymina. Tutkimuksen perusteella vastaajien iällä ja sukupuolella saattaa olla yhteys tekstikäsitteeseen, mutta yhteys ei ole kovin mainittava. Myös kyselylomakkeiden rakenteella saattaa olla vaikutusta tuloksiin, mitä tutkielmassa on erikseen arvioitu. Taustamuuttujia enemmän tekstikäsitteeseen näyttää vaikuttavan se, miten vastaajat muistavat tekstejä käsitellyn peruskoulussa ja lukiossa. Ihmisten tekstikäsitteet vaikuttaisivat muuttuvan multimodaalisempaan suuntaan, mutta tämän tutkimuksen perusteella melko hitaasti.

Avainsanat: teksti, tekstikäsite, multimodaalisuus, monomodaalisuus

Sisällys

1	Johdanto	3
1.1	Tutkimuksen tausta	3
1.2	Tutkimuskysymykset	5
2	Teoriatausta	7
2.1	Tekstin käsite	7
2.2	Monomodaalisuus ja multimodaalisuus	10
2.3	Suomalaisten tekstikäsitteet	12
2.3.1	Aiempi tutkimus	13
2.3.2	Aikuisten tekstikäsitteet	14
3	Opetussuunnitelmat ja muuttunut tekstikäsite	16
3.1	Lukutaidon muuttuminen	16
3.2	Monilukutaito	18
4	Tutkimuksen toteutus	23
4.1	Tutkimuksen aineisto	23
4.2	Tutkimusmenetelmä	23
5	Aineiston analyysi	31
5.1	Arjen tekstilajit	31
5.2	<i>Tekstin</i> avoimet määritelmät	32
5.3	Teksti vai ei – vastaajien reaktiot esimerkkimateriaaleihin	35
5.3.1	Teksti on kirjoitetussa muodossa	37
5.3.2	Kuvat eivät ole tekstejä	44
5.3.3	Tekstin rajalla	52
5.3.4	Esitysten järjestyksen vaikutus	58
5.4	Kokoavia havaintoja – tekstin kriteerit ja nuorten aikuisten tekstikäsite	64
5.5	Vastaajien muistikuvat tekstien käsittelystä opetuksessa peruskoulussa ja lukiossa	69
5.6	Katsaus vastaajiin: vastausten hajonta ja vastaajien taustatiedot	71
5.6.1	Eri vastaajaryhmien vastausten jakaumista	71
5.6.2	Sukupuolen ja tekstikäsitteiden yhteys	78
5.6.3	Tekstikäsitteiden jatkumo – yksittäisten henkilöiden tekstikäsitteestä ja taustatietojen vaikutuksesta	80
5.7	Nuorten aikuisten tekstikäsitteet suhteessa aikuisten tekstikäsitteisiin – onko tekstikäsite muutoksessa	83
5.8	Aineistonkeruun menetelmien kritiikki	90
6	Lopuksi	95
	LÄHTEET	98

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen tausta

Pro gradu -tutkielmassani tutkin suomalaisten nuorten aikuisten tekstikäsitteitä. Tutkin, onko tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden tekstikäsite perinteisen monomodaalisen tekstikäsitteen vai laajemman multimodaalisen tekstikäsitteen mukainen, tai onko se jotain näiden väliltä. Tutkin myös, millaisia kriteerejä vastaajat antavat tekstille ja millä tavalla vastaajien taustamuuttujat ovat yhteydessä heidän tekstikäsitteisiinsä. Tutkimusasetelmani ja aiemman aiheesta saatavilla olevan tutkimuksen valossa pohdin, onko ihmisten tekstikäsite muutoksessa.

Teksti on käsitteenä hyvin arkinen, eikä sen merkitystä välttämättä pysähdytä miettimään sen tarkemmin. Arkikielessä teksti tarkoittaa useimmiten kirjoitettua kielellistä tuotosta, mutta tekstintutkijalle tekstejä ovat myös puhutut kielelliset tuotokset ja muut käyttöyhteydessään merkitykselliset kokonaisuudet (vrt. Heikkilä 2006: 16). Tutkin tekstin käsitettä jo kandidaatintutkielmassani (Stenberg 2016), jossa selvitin aikuisten tekstikäsitteitä. Aihe oli kiinnostava ja sain selville mielenkiintoisia havaintoja siitä, miten vastaajat suhtautuivat tekstiin ja mitä kriteerejä he antoivat tekstille – palaan kandidaatintutkielman tuloksiin myöhemmin luvussa 2.3.2. Tekstikäsitteet on tutkimusaiheena kuitenkin edelleen kovin vähän tutkittu, ja koin, että pystyin aiemmassa tutkimuksessani raapaistamaan lähinnä pintaa, ja että aiheesta riittäisi hyvin tutkittavaa laajempaankin tutkielmaan.

Alun perin tekstin käsite alkoi kiinnostaa minua suomen aineopintojen Tekstit-kurssilla. Kursille tuli tehdä pieni tutkimussuunnitelma, jossa leikittelin ajatuksella, että olisi mielenkiintoista selvittää ymmärtävätkö ihmiset arkielämässään tekstiä siten, miten teksti kielitieteellisesti määritellään. Pohdin, onko kielitieteellinen määritelmä tekstille kovinkaan järkevä, jos ihmiset arjessaan määrittelevät tekstin täysin eri tavalla. Kurssia varten tein hyvin pienen ja vapaamuotoisen kyselyn, jossa sain seuraavan kaltaisia vastauksia: ”Teksti on kirjoitusta. Teksti voi olla pitkä tai lyhyt, mutta yksi sana ei voi olla teksti” ja ”Teksti on kirjoitettuja asioita, teksti koostuu kirjaimista”. Tekstiä kuvattiin myös kirjoitetuksi ja tuotetuksi tarinaksi. Tällöin olisin kunnianhimoisesti halunnut selkeyttää käsitteen määritelmää ja muokata sitä sellaiseksi, että se vastaisi ihmisten arkikäyttöä. Nyt tekstin määrittelyyn ja määrittelemisen hankaluuteen enemmän syvennyttyäni olen rajannut tavoitettani tarkemmin: haluan selvittää, miten ihmiset määrittelevät tekstin, enkä pyri määritelmän selkeyttämiseen tai parantamiseen.

Tutkimukseni kuuluu vahvasti tekstintutkimuksen alaan. Tekstikäsitteet ovat tekstintutkimuksessa melko uusi tutkimusala ja aiheena siten vähän tutkittu. Aiheesta tehty aiempi tutkimus on keskittynyt kartoittamaan koululaisten ja opiskelijoiden käsitteitä teksteistä. Aiemmin on tutkittu muun

muassa ammattikoululaisten, peruskoulun yhdeksäsluokkalaisten ja ensimmäisen luokan oppilaiden tekstikäsitteitä (Hämäläinen 2015; Mäyry 2005; Sivén 2012). Laajensin kohderyhmää kandidaattitutkimukseni tutkimalla aikuisten tekstikäsitteitä (Stenberg 2016). Tämän kohderyhmän valitsin siksi, että nuoret aikuiset ovat eräänlainen väliinputoajaryhmä, jonka tekstikäsitteitä ei aiemmin ole selvitetty.

Tutkimuksen aihe on hyvin ajankohtainen, sillä se liittyy vahvasti opetussuunnitelman äidinkielenopetuksen muutokseen, jonka myötä peruskoulussa ja lukiossa siirryttiin laajan tekstikäsitteisen mukaiseen opetukseen vuosina 2004–2006 (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004; Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003). Muutoksesta on kulunut nyt yli kymmenen vuotta, joten laajan tekstikäsitteisen mukaisen opetuksen pitäisi olla ollut kouluissa käytössä ja vakiintunutta jo useita vuosia. Kulunut aika on myös riittävä siihen, että esimerkiksi tänä vuonna lukiosta valmistuneet opiskelijat ovat saaneet vähintäänkin valtaosan koulutaipaleestaan laajan tekstikäsitteisen huomioivaa äidinkielenopetusta. Aiheen ajankohtaisuutta korostaa myös tuore äidinkielen ylioppilaskirjoituksen uudistus syksyllä 2018: kokeen aiemmat osa-alueet, esseekoe ja tekstitaidon koe, korvattiin uusilla kirjoitustaidon ja lukutaidon kokeilla (Ylioppilastutkintolautakunta 2018).

Nuorten aikuisten tekstikäsitteiden tutkiminen on tärkeää, sillä saatavat tulokset valottavat oleellisesti saadun opetuksen vaikutusta tekstikäsitteisiin: tutkimukseni nuoret aikuiset eivät ole enää yleissivistävässä koulutuksessa eivätkä siten saa enää äidinkielenopetusta, mutta he ovat kuitenkin kouluaikanaan oletettavasti oppineet ymmärtämään tekstit laajasti. Nuorten aikuisten tekstikäsitteiden tutkiminen antaa tietoa siitä, miten muuttunut opetus on vaikuttanut heidän käsityksiinsä pidemmällä aikavälillä: ovatko he omaksuneet koulussa opetetun laajan katsantokannan teksteihin, vai onko heidän käsityksensä opetuksesta huolimatta perinteisen monomodaalinen. Tutkimuksella saatava tieto on siten äidinkielenopetukselle arvokasta. Tutkimusasetelmani pyrkii valottamaan sitä, miten opetukseen omaksutun laajan tekstikäsitteisen mukainen käsitys tekstistä on oppimisen näkökulmasta onnistunut. Tuloksia voidaan siten käyttää apuna äidinkielen opetuksen arvioinnissa ja kehittämisessä.

Tutkin aihetta kyselylomakkeella. Valitsin tutkimuksen vastaajajoukoksi Tampereen yliopistossa ja Tampereen teknillisessä yliopistossa opiskelevat matematiikan ja tilastotieteen, psykologian, tietojenkäsittelytieteiden, sosiaalityön ja automaatiotekniikan tutkinto-ohjelmien alle 30-vuotiaat opiskelijat, joilla ei ole sivuaineenaan kielitieteellisiä tai kirjallisuustieteellisiä opintoja ja jotka ovat olleet peruskoulussa tai toisen asteen koulutuksessa vuonna 2006 tai sen jälkeen. Valitsin yliopistopuolelta tutkimukseni kohderyhmäksi siksi, että he ovat jo suorittaneet pakollisen oppivelvollisuuden ja toisen asteen koulutuksen, mutta eivät enää ole äidinkielen opetuksen piirissä. Vuosi 2006 on rajana sen vuoksi, että tällöin perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmissa otettiin käyttöön laajan tekstikäsitteisen mukainen opetus.

Tutkimukseni jakautuu kuuteen eri päälukuun. Esiteltyäni tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset avaen toisessa luvussa tutkimuksen teoriataustaa: käsittelen etenkin *tekstin* käsitettä ja avaen käsitteet *monomodaalisuus* ja *multimodaalisuus*. Toisessa luvussa esittelen myös tarkemmin aiheesta aiemmin tehtyä tutkimusta. Luvussa kolme tarkastelen opetussuunnitelmia ja sitä, miten laaja tekstikäsitteys sekä multimodaalisuus niissä näyttäytyy. Luvussa neljä esittelen tutkimuksen aineiston ja tarkastelen käyttämäni tutkimusmenetelmää. Luvussa viisi analysoin aineistoa: tuon esille sekä kvalitatiivisia että kvantitatiivisia huomiota, esittelen aineistosta nousevia piirteitä ja tulkiten saatuja tuloksia. Viimeisessä luvussa tiivistän huomioni tutkimuksesta ja tuon esiin tulosten pääkohdat.

1.2 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksessani selvitän suomalaisten nuorten aikuisten tekstikäsitteitä kyselytutkimuksen keinoin. Keskeisimpänä tutkimuskysymyksenä on, missä määrin nuorten aikuisten ymmärrys teksteistä on perinteisen tekstikäsitteksen ja missä määrin laajan tekstikäsitteksen mukainen. Tutkin siis sitä, missä määrin nuorten aikuisten tekstikäsitteys on *monomodaalinen* ja missä määrin *multimodaalinen*. Tämän lisäksi haluan myös selvittää, minkälaisia kriteerejä nuoret aikuiset antavat teksteille ja onko tekstikäsitteys muutoksessa. Tutkin myös erilaisten taustamuuttujien yhteyttä tekstikäsitteisiin.

Tutkimuskysymykseni ovat siis seuraavat:

1. Millainen on suomalaisten nuorten aikuisten tekstikäsitteys?
2. Mitä kriteerejä suomalaiset nuoret aikuiset antavat käsitteelle *teksti*?
3. Millä tavalla vastaajien sukupuoli, ikä ja opiskeluala ovat yhteydessä heidän tekstikäsitteisiinsä?
4. Millä tavalla tekstikäsitteykset ovat mahdollisesti muutoksessa?

Näiden kysymysten lisäksi tutkin, onko erilaisten esimerkkimateriaalien esittämisjärjestyksellä kyselylomakkeessa vaikutusta siihen, ymmärretäänkö materiaali tekstiksi vai ei.

Tutkimuskysymyksellä 1 selvitän, miten nuoret aikuiset ymmärtävät tekstin: ovatko he taipuvaisia ymmärtämään tekstin perinteisesti, monomodaalisesti, vai onko heidän tekstikäsitteyksensä laajemman, multimodaalisen, tekstikäsitteksen mukainen, tai onko se jotain näiden kahden väliltä. Tekstikäsitteysten muutosta tarkastelen suhteuttamalla nuorten aikuisten tekstikäsitteyksistä saatuja tuloksia vastaavissa aiemmissa tutkimusasetelmissä (ks. lukua 2.3) saatuihin tuloksiin.

Aiemmissa tutkimuksissa saatujen tulosten pohjalta oletan, että nuorten aikuisten tekstikäsitys on jotain monomodaalisen ja multimodaalisen väliltä. Aiemmissa tutkimuksissa on saatu selville, että nuorten ja koululaisten tekstikäsitys on monomodaalinen (Mäyry 2005; Hämäläinen 2015). Myös aikuisten tekstikäsitys (Stenberg 2016) osoittautui perinteisen tekstikäsitksen mukaiseksi, joskin suurin osa aikuisista hyväksyi teksteiksi myös joitakin esityksiä, jotka erosivat jotenkin prototyyppisestä kirjoitetusta tekstistä, joka sisältää lauseita. Täten voisi olettaa, että myös nuorten aikuisten tekstikäsitys olisi perinteisen käsityksen mukainen. Nuorten aikuisten tekstikäsitksiä ei kuitenkaan voi suoraan arvailla aiemman tutkimuksen pohjalta, sillä he eroavat aiemmin tutkituista henkilöistä opetushistoriansa vuoksi: he ovat jo suorittaneet peruskoulun ja toisen asteen koulutuksen sekä saaneet opetusta aikana, jolloin opetus on ollut laajan tekstikäsitksen mukaista. Heidän voidaan siis olettaa oppineen kouluaikanaan, että myös multimodaaliset tekstit lasketaan teksteiksi, eivätkä he siis tämän vuoksi olisi enää kiinni perinteisessä monomodaalisessa tekstikäsitksessä toisin kuin aiemmin tutkitut henkilöt. Aiemmin ainoastaan Hämäläinen (2015) on tutkinut henkilöitä, jotka ovat saaneet laajan tekstikäsitksen mukaista opetusta. Hänen tutkimuksessaan vastaajat olivat ammattikoululaisia, joten hänen tutkimusjoukkonsa on hyvin erilainen omaan tutkimukseeni verrattuna; ammattikoululaiset ovat toki käyneet peruskoulun, mutta harvemmallalla heistä on taustallaan lukiokoulutusta: esimerkiksi Hämäläisen tutkimuksessa 30 lomakevastaajasta yhdellä vastaajalla oli pohjakoulutuksenaan lukio ja yhdellä kymppiluokka peruskoulutuksen lisäksi (Hämäläinen 2015: 3). Omassa tutkimuksessani kaikilla vastaajilla sen sijaan on lukiokoulutus nykyisten yliopisto-opintojensa taustalla. Tutkimukseni vastaajat ovat siis saaneet Hämäläisen tutkimia henkilöitä pidempään laajan tekstikäsitksen mukaista opetusta, sillä myös lukion opetussuunnitelmassa huomioidaan laaja tekstikäsitys. Käsittelen opetussuunnitelmia tarkemmin myöhemmin luvussa 3.

Tämän taustan huomioon ottaen voisi olettaa, että nuorten aikuisten tekstikäsitystä ei voi suoraan varauksetta tai puhtaasti luokitella kumpaankaan ryhmään, ei perinteiseen monomodaaliseen eikä nykyiseen multimodaaliseen käsitykseen. Tällaisen puhtaan kahtiajaon sijaan tarkastelenkin sitä, missä määrin nuorten aikuisten tekstikäsitys on monomodaalinen ja missä määrin multimodaalinen, vai onko se jotain näiden kahden ääripään väliltä.

2 Teoriatausta

Tässä luvussa selvitan tutkimukseni taustateoriaa. Keskityn aluksi *teksti*-käsitteen merkitykseen ja sen erilaisiin käyttötapoihin. Tekstin käsitteen jälkeen selvitan, mitä tarkoittavat tekstin *monomodaalisuus* ja *multimodaalisuus*. Luvun lopussa esittelen aiheesta aiemmin tehtyä tutkimusta. Selvitan, mitä suomalaisten tekstikäsitteistä jo ennestään tiedetään ja suhteutan omaa tutkimusasetelmaani aiemmin tehtyihin tutkimuksiin.

2.1 Tekstin käsite

Vaikka teksti on käsitteenä hyvin arkinen ja taajaan käytetty, sen merkitys ei kuitenkaan ole yksiselitteinen. Vanhastaan tekstejä on tarkasteltu tekijän toimintana käyttämällä koodaus–dekoodaus-mallia. Malli havainnollistaa sitä, kuinka tekstin kirjoittaja kontrolloi ja tuottaa eli koodaa viestinsä tekstiksi, jonka lukija sitten tulkitsee eli dekoodaa. Tämän kirjoittajakeskeisen mallin jälkeen siirryttiin tutkimaan toisaalta tekstejä, toisaalta kieliyhteisöjä, jotka luovat merkityksiä; tekstien tuottajat eivät koskaan tuota tekstejä täysin omien ratkaisujensa varassa, vaan teksteihin heijastuvat muun muassa yhteisöissä olevat erilaiset roolit, ja tekstit eivät myöskään ole irrallaan yhteisön muista teksteistä. (ks. Karvonen 1995b: 17–18.) Nykyään tekstin käsite on tästä entisestään laajentunut. Selvitätänkin seuraavassa *teksti*-käsitteen erilaisia käyttötapoja ja käsitteelle annettavia erilaisia merkityksiä.

Teksti-sanana alkuperä on latinan kielen *texere*-verbissä, joka tarkoittaa jotain konkreettisesti kudottua. Tämä etymologia korostaa sitä, että tekstiä ei voi jakaa osiin. Käsitteen nykykäyttö hyödyntää niin ikään kudosmetaforaa: teksti on kielellisten muotojen tiivis, sidosteinen kokonaisuus. (Heikkinen 2012a: 59.) Tekstin käsitettä on kuitenkin käytetty ja käytetään edelleen erilaisissa yhteyksissä hyvin vaihtelevilla tavoilla. Tekstille on aikojen kuluessa esitetty erilaisia muotokriteereitä: on määritelty minimipituus (teksti koostuu yhdestä tai useammasta lauseesta), esitystapa on rajattu kirjoitettuun tai puhuttuun, ja myös syntaktis-semanttisia ominaisuuksia (tekstin koheesio, yhtenäisyys) on kommentoitu (Karvonen 1995a: 545).

Hakulinen, Kauppinen, Leiwo, Paunonen, Räikkälä, Saukkonen, Yli-Vakkuri, Östman ja Alho (1994: 95) kuvaavat, että kielitieteessä tekstiä käytetään kielenkäytön perusyksikkönä, jolla voidaan yleisesti viitata sekä puhutun että kirjoitetun kielenkäytön tuotoksiin. He kuitenkin kommentoivat, että näin väljästä määritelmästä seuraa se, että ei ole mahdollista esittää yhteisiä muodollisia tunto-merkkejä, jotka sopisivat mihin tahansa tekstiin. He korostavatkin tekstien yhteisenä piirteenä sitä, että ne muodostavat merkityksellisen kokonaisuuden ja että tekstin vastaanottaminen vaatii aina tulkintaa.

Muunlaisiakin määritelmiä on, esimerkiksi Kielitoimiston sanakirja määrittelee tekstin seuraavasti:

1. Kirjoitetut t. painetut sanat (ja niihin liittyvät välimerkit yms.) kokonaisuutena, kirjoitus (2). *Pientä, suurta, selkeää tekstiä. Käsin kirjoitettu teksti, painettu teksti, suomenkielistä, venäjänkielistä tekstiä. Lehtien teksti. Fraktuurateksti. Paino-, lehtiteksti. Kuvateksti* kuvaa selittävä teksti. a. kirjoituksesta, vars. sen sisällöstä erotukseksi otsikoista, taulukoista, selityksistä yms. *Helppotajuinen, vaikea teksti. Tekstin sisältö. Artikkelin johdanto ja teksti. Laki-, mainos- ja sopimusteksti. Korjata kirjoittajan tekstiä.* b. laulun, oopperan, musikaalin tms. sanat. *Oopperan teksti. Iskelmäteksti.* c. saarnan aiheena oleva Raamatun kohta. *Päivän teksti.* d. *Pysyä tekstissä*, pysyä keskustelun, puheen aiheessa e. yl. kielenkäytöstä. *Ladella kovaa tekstiä* käyttää kovia sanoja. *Se oli selvää tekstiä.* 2. kiel. tav. useasta virkkeestä koostuva puhutun t. kirjoitetun kielen jakso (esim. keskustelu, näytelmä, tavaraseloste tms.), joka muodostaa merkityksen kannalta kokonaisuuden 3. kirjap. eräs kirjasinkoko.

(Kielitoimiston sanakirja s. v. *teksti*. <http://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>, katsottu 7.9.2018)

Määritelmä on hyvin samanlainen kuin Nykysuomen sanakirjan lähes neljä vuosikymmentä vanhempi määritelmä, muutoksia on tapahtunut lähinnä esimerkkien tasolla. Määritelmässä onkin monia jo vanhahtavia piirteitä. Tällaisiksi voitaisiin ajatella varsinaisen kirjoituksen erottamisen taulukoista ja selityksistä, kirjasinkoon maininnan ja sen, että määritelmä huomioi vain monomodaalisen käsityksen mukaiset tekstit. Määritelmä kuvaa siis tekstiä hyvin prototyyppisessä ja perinteisessä muodossaan.

Hakulinen ym. (1994: 95) käyttävät prototyyppisestä tekstistä nimitystä *kirjoitettu monologi*. Käsitteellä tarkoitetaan tavallisesti yhden ihmisen laatimaa merkityskokonaisuutta, jota sen elementit, sanat, lauseet ja virkkeet tai lausumat palvelevat. Kirjoitetun monologin vastakohtana he käyttävät käsitettä puhuttu dialogi. Puhuttu dialogi on kirjoitettua monologia yleisempi, ja se on kaikkien ulottuvilla oleva kielenkäytön muoto. Kirjoitettu monologi tarkoittaa siis kirjoitettua tekstiä, puhutulla dialogilla puolestaan viitataan puheeseen. Kirjoitetulla monologilla on tyypillisesti vain yksi tekijä, kun taas puhutussa dialogissa on vähintään kaksi osallistujaa. Monologi ja dialogi eroavat toisistaan merkittävästi niiden suhteella kontekstiinsa. Tekstin rakenneosista ja virkkeistä syntyvä monologi on kontekstistaan irrotettunakin ymmärrettävä. Puhuttu dialogi sen sijaan syntyy ja rakentuu yhteistyönä kahden tai useamman puhujan vuoroista. Tästä johtuen dialogi on aina kiinteä osa kontekstiaan ja dialogin puhujat tulkitsevat toisiaan sekä kuulemansa puheen että välittömän kontekstin pohjalta. Puhutun dialogin käsite tuleekin hyvin lähelle *diskurssin* käsitettä.

Kirjoitettua tekstiä ei kuitenkaan voida ajatella täysin vapaana dialogisuudesta. Tämä johtuu siitä, että jokainen teksti on eräänlainen puheenvuoro, reaktio johonkin meneillään olevaan dialogiin. Teksti on aina suunnattu jollekin vastaanottajalle. (Hakulinen ym. 1994: 95–96.) Tämä ajatus on jo lähellä intertekstuaalisuutta, joka yksinkertaisesti määriteltynä tarkoittaa sitaatteja toisilta puhujilta tai kirjoittajilta tai viittauksia muihin teksteihin. Konkreettisten lainausten lisäksi intertekstuaalisuus tarkoittaa myös laajempia yhteyksiä tekstien takana: sitä, miten merkitykset muotoutuvat yhteisten

tekstien välityksellä ja miten yhteisössä oleva yhteinen tietämys on osallisena merkitysten tuottamisessa ja tulkinassa (ks. Karvonen 1995b: 18).

Nykyään hyvin yleinen on myös ajatus, että tekstillä voidaan viitata mihin tahansa kielenkäytön kokonaisuuteen. Laajan tekstikäsitteen mukaisessa katsannossa, jossa tekstiksi hyväksytään perinteisen kirjoituksen lisäksi myös esimerkiksi puhe, näiden kokonaisuuksien ei välttämättä tarvitse olla lainkaan kielellisiä, vaan kaikki semioottiset objektit ja kulttuurituotteet voidaan mieltää teksteiksi. Täten esimerkiksi kuvat, rakennukset, musiikkikappaleet ja kaikki kulttuuriset artefaktit voidaan ymmärtää teksteiksi. (Heikkinen 2012a: 59.) Tekstin käsitteellä voidaan viitata mihin tahansa merkitysten verkkoon riippumatta siitä, missä materiaalisessa muodossa se on; näin myös käsitteellä *kieli* voidaan vastaavasti tarkoittaa kaikenlaisia kommunikatiivisia symbolisia rakenteita ja toimintaa, esimerkiksi musiikkia ja kuvia (Lehtonen 2002: 49).

Tekstille hyvin läheinen käsite on tekstuaalisuus. Tekstuaalisuuteen liittyy ajatus, että teksti on enemmän kuin satunnainen ilmausten joukko: se on sidosteinen (Heikkinen 2012a: 63). Sidosteisuuteen liittyy vahvasti *koheesion* käsite. Koheesio tarkoittaa yksinkertaisesti tekstin sidosteisuutta. Sidosteisuutta tekstiin luodaan käyttämällä pronomineja viittaamaan aiemmin mainittuihin subjekteihin ja konjunktioita yhdistämään lauseita toisiinsa. Sidosteisuutta voidaan luoda myös käyttämällä samaan semanttiseen kenttään kuuluvia sanoja. Nämä koheesiokeinot voidaan jakaa leksikaalis-semanttisiin ja kieliopillisiin. Leksikaalis-semanttiset keinot esittävät, että tekstin koheesio johtuu tekstin topiikista, jolloin tekstin motivaationa on jokin ulkoisessa maailmassa oleva koherenssi. Kieliopillisesti tekstin koheesio rakentuu muun muassa pronomien, nimeämisten, viittausten, lauseenvastikkeiden ja päälausetta edeltävien sivulauseiden avulla. (ks. Karvonen 1995b: 61–71.)

Sidosteiksi voidaan kuitenkin osoittaa myös sellaisia tekstejä, joissa ei ole ulkoisia merkkejä koheesiosta. (Heikkinen 2012a: 64) Tällaista tekstin sidosteisuutta käsiteltäessä käytetään käsitettä *koherenssi*. Koherenssilla viitataan siihen, että tekstillä on peräkkäisten osien sidosteisuutta laajempi yhdistävä rakenne, ja että lausetta laajemmat tekstijaksot kytkeytyvät toisiinsa erilaisin merkityssuhtein (Heikkinen 2012a: 63; Karvonen 1995b: 85). Nämä merkityssuhteet voivat liittyä kielenkäyttäjien yhteiseen maailmantietoon, heidän päätelmiinsä ja oletuksiinsa. Tekstin kokonaiskoherenssi riippuukin tekstin tavoitteista ja siitä, millaisessa yhteisön toiminnassa teksti on osallisena. (Heikkinen 2012a: 64.) Tekstin koherenssiin vaikuttaa siis vahvasti tekstin topiikki, aihe – tiettyä aihetta käsittelevä teksti on sidosteinen, vaikka siinä ei käytettäisikään ulkoisia koheesion keinoja, kuten pronomineja tai konjunktioita.

Teksti ei milloinkaan esiinny yksinään tyhjiössä, vaan se liittyy aina vähintäänkin johonkin ajalliseen ja paikalliseen ympäristöön, *kontekstiin*. Konteksti määritellään yksinkertaisesti teksti-

tai lauseyhteydeksi, mutta voidaan puhua myös kulttuurikontekstista (Heikkinen 2012b: 88). Kontekstilla voidaan myös tarkoittaa asiayhteyttä, vuorovaikutustilannetta, toimintaympäristöä tai yhteiskunnallista tilaa – käsitteellä tarkoitetaan kaikkia tekijöitä, jotka vaikuttavat merkityksen muodostumiseen ja sen tulkitsemiseen (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 29–30). Tekstejä tutkittaessa voidaan painottaa ainakin kolmea eri esiintymisyhteyttä: 1) tekstin ideologista kontekstia eli sitä aate- ja arvomaailmaa, jossa tekstin merkitys on mielekäs, 2) lukijan kontekstia eli sitä taustaa, jossa lukija lukee tekstin, ja 3) tekstin tuottajan kontekstia eli sitä fyysistä ympäristöä, jonka ehdoilla teksti laaditaan (Heikkinen, Hiidenmaa & Tiililä 2000: 26).

2.2 Monomodaalisuus ja multimodaalisuus

Nykyäänä tekstin käsitteen oheen liitetään monesti käsitteet *monomodaalisuus* ja *multimodaalisuus*. Molemmissa käsitteissä esiintyy käsite *modaalisuus*, jonka Mikkonen (2012: 298) on tiivistänyt tarkoittavan yksinkertaisesti ”erilaisia merkityksenannon keinovaroja ja kanavia”, joihin kuuluu esimerkiksi kuva, kieli, ääni, liike, tila, musiikki, kosketus ja tuoksu.

Kress ja van Leeuwen (2005: 177) ovat määritelleet multimodaalisen dokumentin ”tekstiksi, jonka merkitykset toteutuvat useamman kuin yhden semioottisen kanavan kautta”, eli multimodaalinen dokumentti hyödyntää erilaisia moodeja, merkityksenannon keinovaroja. Multimodaalisuus tarkoittaa siis useiden eri muotojen käyttöä sisäkkäin ja rinnakkain (Lehtonen 2001: 86), ja teksti voi kirjoituksen lisäksi koostua kuvista, väreistä, äänistä, liikkeistä tai muista merkityksiä välittävistä elementeistä (Kallionpää 2014). Multimodaalisuuden vastakohtakäsite monomodaalisuus puolestaan kuvaa siten vain yhtä muotoa käyttäviä esityksiä. Monomodaalisia esityksiä ovat esimerkiksi sellaiset kirjoituksen muodot, joihin ei liity kuvitusta, kun taas multimodaalisista esityksistä toimivat esimerkiksi nykypäivän sanomalehtien etusivut, joissa on rinnan sekä tekstiä että kuvitusta (Kress & van Leeuwen 2001: 1; Lehtonen 2002: 46).

Nykyään monet tekstilajit perustuvat erilaisten merkkien semanttisten ja muodollisten ominaisuuksien yhdistelyyn. Tällaisia tekstilajeja ovat muun muassa kuvamainokset, tv-uutiset, lehtien artikkelit ja verkkosivut. (Kress & van Leeuwen 2005: 17; Mikkonen 2012: 296.) Nykyään jopa suurin osa erilaisista teksteistä sisältää kirjoituksen, kuvien sekä muiden graafisten tai ääntä sisältävien elementtien vuorovaikutusta. Nämä tekstit ovat ulkoasultaan koherentteja ja useimmiten ensikädessä visuaalisia eivätkä sanallisia. (Kress & van Leeuwen 2005: 17.) Stöckl (2004: 16) luonnehtii, että lukiessaan multimodaalista tekstiä keskivertolukija normaalisti tiedostaa vain hämärästi käsittelevänsä informaatiota, joka on koodattu erilaisiin semioottisiin muotoihin – kaikki erilaiset muodot muodostavat yhden yhtenäisen havaintokokonaisuuden.

Kressin (2003: 1) mukaan vuosisatoja kestänyt kirjoituksen hallitseva asema on väistynyt, ja kuvasta on tullut vallitseva. Kirjamedium on saanut väistyä kuvaruutumediumin tieltä. Tämä on merkittävä muutos, sillä länsimaisessa kulttuurissa on pitkään arvostettu monomodaalisuutta enemmän kuin multimodaalisuutta. Tämä arvostuksen ero on kirjoitetun kielen osalta näkynyt etenkin siinä, mitä tekstilajeja on pidetty eniten arvossa: arvostetuimpia ovat olleet romaanit, tieteelliset tutkielmat tai viralliset asiakirjat. Arvostetuimpia ovat siis olleet nimenomaan ne tekstilajit, jotka eivät sisällä kuvitusta ja jotka sisältävät graafisesti yhtenäisiä sivuja täynnä tiivistä kirjoitusta (Kress & van Leeuwen 2001: 1; Lehtonen 2002: 46.) Nyt kielen asema, käyttö, merkitys sekä arvostus julkisessa kommunikaatiossa on kuitenkin muuttunut; kieli ei enää olekaan tärkein kommunikaation muoto vaan muoto muiden muotojen joukossa (Kress & van Leeuwen 2005: 36). Sanan ja kuvan suhteen muutosta kuvaa hyvin se, että sen sijaan, että kuva toimisi pelkkänä tekstin kuvittajana, yhä useammin teksti toimii kuvan apulaisena (Kress & van Leeuwen 2001: 45–46; Lehtonen 2002: 47).

Kress ja van Leeuwen (2005: 41) ovat sitä mieltä, että kieli kirjoitettuna tai puhuttuna on aina ollut vain yksi muoto muotojen kokonaisuudessa, joita käytetään minkä tahansa kirjoitetun tai puhutun tekstin tuottamisessa. Puhuttu kieli ei ole ainoastaan sanallista, vaan myös visuaalista, sillä puheeseen yhdistyvät muun muassa kasvoniilmeet, eleet ja asennot. Samoin kirjoitettu kieli sisältää muutaakin kuin kieltä: se on kirjoitettu jollekin alustalle, jollekin materiaalille (esimerkiksi puulle, paperille tai kivelle) ja se on kirjoitettu jollakin (esimerkiksi kullalla tai musteella, tai kyseessä voi olla kaiverrus). Tämä kirjoitetun tekstin multimodaalisuus on kuitenkin pitkään jätetty huomiotta.

Multimodaalisuudessa ei siis ole kyse uudesta ilmiöstä. Multimodaalisuutta on ollut kulttuurissamme jo hyvin pitkään, muun muassa ihmisten luontainen kanssakäyminen on erilaisine eleineen ja äänenpaineineen vahvasti multimodaalista ja, kuten jo mainittu, jopa monomodaaliseksi ajateltu käsinkirjoitus on monella tapaa multimodaalista, kun huomioidaan käsiala, konekirjoituksessa fontti ja esimerkiksi paperin laatu (Stöckl 2004: 9). Stöckl (2004: 10) väittää jopa, että puhtaasti monomodaalinen teksti on aina ollut poikkeus ja että kommunikaatio on olemuksellisesti ollut aina multimodaalista. Stöcklin mukaan kielitieteen dominanssi, kieleen keskittyminen ja puute muiden moodien tarkasteluun vaadittavista analyysitavoista on saanut monomodaalisuuden vaikuttamaan ”tärkeimmältä” kommunikaatiomuodolta. Ventola, Cassily ja Kaltenbacher (2004: 1) ovat samaa mieltä: multimodaalisuus eli kirjoituksen, puheen, visualisointien ja äänten yhdistelmät ovat aina olleet läsnä valtaosassa ihmisten erilaisista kommunikaatiotavoista, mutta nämä muotojen yhdistelmät on tutkimuksessa jätetty huomiotta. He toteavat, että vasta viime aikojen kehitys erilaisten kommunikaation muotojen saralla on pakottanut tutkijat tarkastelemaan näitä erilaisia moodeja ja sitä, miten ne toimivat sekä yhdistyvät modernissa diskurssimaailmassa.

Pelkkä kirjoitettu kieli voi siis niin ikään olla multimodaalista. Mikkosen (2012: 296) mukaan tämä pätee etenkin, jos kirjoituksen typografialla tai tilalla on merkitystä välittävä tehtävä. Lehtonen (2001: 85–86; 2002: 47) puolestaan esittää Kressin ja van Leeuwenin linjan mukaisesti, että kaikki tekstit ovat multimodaalisia, sillä kieli ei koskaan esittäydy sellaisenaan, vaan kohtaamme sen aina jossakin materiaalisessa muodossa, joka tuo oman lisänsä merkitysten muodostumiseen. Lehtonen (2002: 47–48) käyttää tällaisesta multimodaalisuudesta erikseen käsitettä *tekstuaalinen multimodaalisuus*. Tekstuaalisen multimodaalisuuden rinnalla hän käyttää käsitettä *kulttuurin multimodaalisuus*, jolla hän viittaa siihen, että multimodaalisuus ei jää vain yksittäisten tekstien tasolle, vaan monen medianmuodon rinnakkaisuus leimaa inhimillisiä kulttuureita ylipäätään. Lehtosen mukaan multimodaalisuuden käsite korostaa sitä, että mikään mediamuoto ei ole olemassa yksinään eikä vain itsensä varassa, vaan kaikki muodot ovat kytkeytyneet toisiinsa muotoihin.

Tässä tutkimuksessa käytän itse selvyiden vuoksi pelkkää kirjoitettua esitysmuotoa hyödyntävästä tekstistä (jossa myös tekstin typografia sekä muoto ovat perinteisen lineaarisen kirjoituksen kaltaisia) nimitystä *monomodaalinen teksti* erotuksena kuvallista ja kirjallista esitystapaa käyttävästä *multimodaalisesta tekstistä*. Jako monomodaalisten ja multimodaalisten tekstien välillä ei tutkimuksessani kuitenkaan ole jyrkkä, vaan esimerkiksi käyttämäni esitykset ovat kukin eri tavoin monomodaalisia ja multimodaalisia.

Multimodaalisesta tekstikäsitteestä käytetään myös käsitettä laaja tekstikäsitte. Laaja tekstikäsitte hyväksyy tekstiksi perinteisen kirjoitetun monologin lisäksi myös esimerkiksi erilaiset kuvat, johon viittasinkin jo käsitellessäni käsitteen *teksti* erilaisia merkityksiä. Multimodaalistunut tekstikäsitte on tuonut uusia haasteita kielen opettamiselle kouluissa. Tämä ongelma ratkaistiin Suomessa vuonna 2004 ottamalla valtakunnallisiin opetussuunnitelman perusteisiin käyttöön käsite *laaja tekstikäsitte*, joka sittemmin vuonna 2014 muutettiin *monilukutaidoksi*. Täten opetuksessa teksti ei tarkoita enää ainoastaan kirjoitettuja ja puhuttuja tekstejä, vaan teksteiksi lasketaan myös ei-lineaariset tekstit, joita ovat muun muassa kuvalliset, äänelliset ja graafiset tekstit. (Kupiainen, Kulju & Mäkinen 2015: 14.) Tarkastelen myöhemmin luvussa 3 tarkemmin sitä, miten laaja tekstikäsitte ja monilukutaito näyttäytyvät valtakunnallisissa opetussuunnitelman perusteissa.

2.3 Suomalaisen tekstikäsitte

Seuraavassa tarkastelen lähemmin, miten suomalaisen tekstikäsitte on aiemmin tutkittu. Kovin laajoja tutkimuksia aiheesta ei ole vielä tehty. Tehdyissä tutkimuksissa on keskitytty selvittämään koululaisten ja opiskelijoiden tekstikäsitte.

Luon ensin tiiviin katsauksen näihin muiden opinnäytteissään tekemiin tutkimuksiin. Tämän jälkeen tarkastelen omassa kandidaatintutkielmassani tekemääni tutkimusta suomalaisten aikuisten tekstikäsitteistä ja käyn läpi tutkimuksesta ilmenneitä huomioita.

2.3.1 Aiempi tutkimus

Suomalaisten tekstikäsitteitä on tutkittu ennestään jonkin verran, mutta kaikki tutkimukset ovat olleet opinnäytetöitä. Tutkimuksissa on selvinnyt suomalaisten tekstikäsitteiden olevan vielä pääosin monomodaalisia.

Leena Mäyry (2005) on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan yhdeksäsluokkalaisten käsitteitä tekstistä ja tekstitaidosta. Hän sai tulokseksi, että oppilaiden tekstikäsite on kapea-alainen, vaikka oppilaat saattavat viettää paljon aikaa multimodaalisten tekstien parissa. Oppilaat eivät mieltäneet kuvia tai puhetta tekstiksi. Mäyry kuitenkin huomauttaa, että tutkimus on kahden luokkahuonedis-kurssin kuvausta, eikä tuloksia sen vuoksi voi yleistää.

Tytti Hämäläinen (2015) on tutkinut kandidaatintutkielmassaan ammattikoululaisten käsitteitä tekstistä. Metodisesti hänen tutkimuksensa on lähimpänä omaa tutkimustani: hän on tutkinut aihe-taan niin ikään kyselylomakkeella ja näyttämällä vastaajille erilaisia esityksiä ja pyytämällä heitä kertomaan, ovatko esitykset heidän mielestään tekstejä. Hämäläisen tutkimus pohjaa samanlaiseen tutkimusongelmaan siitä, missä määrin ihmisten käsite teksteistä on monomodaalinen ja missä mää-rin multimodaalinen. Hämäläisen tutkimus pohjaa niin ikään uudistuviin opetussuunnitelmiin ja sii-hen, miten ne vaikuttavat opiskelijoiden tekstikäsitteisiin. Hänen tutkimusjoukkonsa on kuitenkin omaani verrattuna erilainen, sillä hän tarkasteli ammattikoululaisten tekstikäsitteitä, kun taas omassa tutkimuksessani vastaajilla on pohjakoulutuksenaan lukio (ks. lukua 1.2). Hänen tutkimuksessaan vastaajajoukon tekstikäsite osoittautui monomodaaliseksi sekä kirjoitettua kieltä suosivaksi. Aino-astaan muutama vastaaja hyväksyi tekstiksi myös kuvaan nojaavan tekstin tai puheen.

Hivenen kauemmas omasta tutkimuskohteestani meneviä mutta silti teksteistä kiinnostuneita töitä on myös jokunen. Tällaisia töitä ovat Saija Hannulan (2011) pro gradu -tutkielma tekstitaidoista liiketalouden ja logistiikan ammatillisessa peruskoulutuksessa, jossa keskitytään tekstitaitojen opet-tamiseen, Kati-Johanna Korhosen (2006) pro gradu -tutkielma yhdeksäsluokkalaisten tekstimaailman tarkastelusta, jossa tutkitaan enemmän erilaisten tekstilajien käyttöä, Elina Sivénin (2012) pro gradu -tutkielma ensimmäisen luokan oppilaiden käsitteistä teksteistä ja tekstitaidoista, ja Taru Yli-Kiikan (2014) pro gradu -tutkielma, jossa hän tarkastelee maatalousoppilaitoksen opiskelijoiden käsitteitä ammattikoulun äidinkielestä.

2.3.2 Aikuisten tekstikäsitteet

Vuonna 2016 tutkin kandidaatintutkielmassani (Stenberg 2016) suomalaisten aikuisten tekstikäsitteitä. Aikuisten tekstikäsitteet olivat tuolloin uusi tutkimusaihe, sillä aiemmin tehdyt tutkimukset olivat keskittyneet koululaisiin, kuten jo aiemmin kuvasin. Tutkimuskysymykseni olivat samanlaiset kuin tässäkin tutkimuksessa: tutkin, mieltävätkö suomalaiset aikuiset tekstin monomodaalisesti, kirjoitettuna, vai hyväksyvätkö he teksteiksi myös erilaisia esitysmuotoja hyödyntävät multimodaaliset tekstit. Tutkin myös mitä kriteerejä aikuiset antavat käsitteelle *teksti*. Näiden lisäksi selvitin, onko vastaajien taustamuuttujilla tai esimerkkimateriaalien esittämisjärjestyksellä kyselylomakkeissa yhteyttä vastauksiin.

Tutkimuksen aineiston keräsin paperisella kyselylomakkeella. Kyselyyn vastasi 30 päiväkodissa työskentelevää henkilöä. Vastaajien joukossa oli laajasti erilaisia päiväkodin työntekijöitä: päiväkodin johtajia, lastentarhanopettajia, päivähoitajia, keittiöhenkilökuntaa ja siivoojia. Vastaajat olivat kahdesta eri päiväkodista, jotka molemmat sijaitsevat Varsinais-Suomessa. Kyselylomakkeet olivat hyvin samanlaiset kuin tässäkin tutkimuksessa käytetty kysely: tutkimuksen aluksi vastaajia pyydettiin ensin luettelemaan heidän arkeensa kuuluvia tekstejä ja antamaan tekstille määritelmä. Tämän jälkeen lomakkeessa oli 13 erilaista tekstiesimerkkiä, joihin vastaajien tuli kommentoida, onko esitys heidän mielestään teksti. Esimerkkimateriaalien esittämisjärjestyksen vaikutuksen tutkimiseksi käytössä oli kaksi erilaista kyselylomaketta, joissa esimerkit oli järjestetty eri tavoin.

Kandidaatintutkimukseni (Stenberg 2016) perusteella suomalaisten aikuisten tekstikäsite on monomodaalinen, joten tutkimus noudattaa tuloksiltaan aiempien tutkimusten linjaa. Valtaosa vastaajista kuitenkin hyväksyi teksteiksi myös joitakin esityksiä, jotka eroavat jotenkin prototyyppisestä kirjoitetusta tekstistä, joka sisältää lauseita. Tällaisia esityksiä olivat esimerkiksi kuvaruno, mainos ja ääneen lukeminen. Täysin multimodaalisia esityksiä, kuten valokuvaa ja videota, ei kuitenkaan hyväksynyt tekstiksi yksikään vastaaja. Poikkeuksena tästä liikennemerkkin esityksen hyväksyi tekstiksi yksi vastaaja. Tekstin tärkeitä kriteereitä ovat muoto, pituus ja sisältö, joiden rinnalla merkittävää on myös tekstin ymmärrettävyys. Yhden tai kahden kriteerin täyttyminen ei vielä välttämättä riitä tekemään esityksestä tekstiä, vaan kaikkien kriteerien on täytyttävä, jotta esitys voidaan yksimielisesti määritellä tekstiksi. Vastaajien taustamuuttujilla ei aineiston perusteella ollut selvästi todennettavaa

vaikutusta heidän antamiinsa vastauksiin, mutta sen sijaan kyselylomakkeiden rakenne on todennäköisesti vaikuttanut tuloksiin, sillä kahden esityksen kohdalla lomakkeet tuottivat päinvastaisen tuloksen toisiinsa nähden.

Palaan vielä aikuisten tekstikäsitteitä koskeviin tutkimustuloksiini tarkemmin myöhemmin luvussa 5.7, jossa suhteutan nuorten aikuisten tekstikäsitteistä saamiani tuloksia aiemmissä vastaavissa tutkimusasetelmissä saatuihin tuloksiin.

3 Opetussuunnitelmat ja muuttunut tekstikäsite

Seuraavassa keskityn käsittelemään opetussuunnitelmia, jotka tutkimukseni kysymyksenasettelun näkökulmasta ovat avainasemassa. Selvitän ensin, miten luku- ja kirjoitustaidon käsitteet ja näiden taitojen tarkastelu on muuttunut viime aikoina. Tämän jälkeen tarkastelen tarkemmin nykyisissä opetussuunnitelmissa käytettävää monilukutaidon käsitettä. Opetussuunnitelmia tarkastelen molemmissa alaluvuissa, ja esittelen etenkin laajan tekstikäsitteen mukaisen ajattelun toteutumista äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa. Opetussuunnitelmien käsittelyssä keskityn etenkin peruskoulun opetussuunnitelmaan, sillä se on opetussuunnitelmista laajin. Lisäksi huomioin kuitenkin myös lukion ja ammattikoulun opetussuunnitelmat.

3.1 Lukutaidon muuttuminen

Tekstin käsite on muuttunut viime vuosikymmeninä paljon, kuten jo aiemmin luvussa 2.1 totesin. Tekstin käsitteen muuttuminen vaikuttaa myös lukutaidon käsitteeseen. Viimeisten vuosikymmenien aikana digitaalisen kulttuurin kehittyminen sekä niin vapaa-ajan kuin työelämänkin tekstikäytännöt ovat vaikuttaneet lukemisen, kirjoittamisen ja laajemmin tekstien kanssa toimimisen käytäntöihin (Harmanen 2016: 13–14). Teknologisten viestintävälineiden kehittymisen ja informaation tuottamisen, tulkinnan ja välittämisen muotojen uudistuttua on luku- ja kirjoitustaidon rinnalle haluttu etsiä uusia käsitteitä, jotka kuvaisivat oppimista, opetusta sekä uusia viestinnän muotoja ja nivoisivat näitä yhteen (Kupiainen, Kulju & Mäkinen 2015: 14).

Luku- ja kirjoitustaitoa on perinteisesti tarkasteltu erillisinä, pääosin kognitiivisina ilmiöinä ja tarkastelussa on keskitytty yksilöiden näkökulmaan (Luukka, Pöyhönen, Huhta, Taalas, Tarnanen & Keränen 2008: 19). Kapeimmillaan lukutaito on käsitetty peruslukutaidoksi, tekniseksi kirjainten koodaamiseksi sanoiksi ja luetun ymmärtämiseksi (Kupiainen ym. 2015: 13). Viimeisten vuosikymmenten aikana näkemys on kuitenkin laajentunut kohti sosiaalista ja yhteisöllistä näkökulmaa, ja lukemista ja kirjoittamista tarkastellaan nykyään tilannesidonaisena toimintana erityyppisten tekstien kanssa (Luukka ym. 2008: 19). Perinteinen käsitys luku- ja kirjoitustaidosta ei siis enää riitä kuvaamaan erilaisten tekstitaitojen muodostamaa kokonaisuutta, johon kuuluvat myös eri modaliteetteja yhdistävät tekstit (Harmanen 2016: 15). Nykyään *lukutaito*-käsitettä käytetäänkin synonyymina viittaamaan erilaisiin tulkinnan ja ymmärtämisen muotoihin (Räsänen 2015: 94–95).

Perinteisten lukemisen ja kirjoittamisen käsitteiden rinnalla on alettu käyttää myös monia muita käsitteitä, jotta pystyttäisiin paremmin kuvaamaan nykyistä luku- ja kirjoitustaidon moninaisuutta. Tällaisia käsitteitä ovat esimerkiksi kulttuurin lukutaito, teknologinen lukutaito, informaatiolukutaito,

verkkolukutaito, kuvanlukutaito, visuaalinen lukutaito, globaali lukutaito, tietokonelukutaito, mainonnan lukutaito, medialukutaito sekä formaalien ja informaalien tekstien lukutaito. (Kupiainen ym. 2015: 14; Leino & Kallionpää 2016: 7.)

Sateenvarjokäsitteen keksiminen näille kaikille erilaisille lukutaidoille on ollut haastavaa (Kupiainen ym. 2015: 14), joten vuoden 2004 opetussuunnitelman perusteisiin otettiin mukaan käsitteet *laaja tekstikäsitte* ja *tekstitaidot*. Laajan tekstikäsitteksen kerrotaan olevan koko äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksen pohjana (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004: 46). Laaja tekstikäsitte huomioi erilaiset mediumit, ja opetussuunnitelman perusteissa määritelläänkin tekstien olevan puhuttuja ja kirjoitettuja, kuvitteellisia ja asiatekstejä, sanallisia, kuvallisia, äänellisiä ja graafisia sekä näiden tekstityyppien yhdistelmiä. Teksteiksi ajatellaan siis paitsi puhutut ja kirjoitetut tekstit, myös ei-lineaariset tekstit (Kupiainen ym. 2015: 14).

Laaja tekstikäsitte näkyy opetussuunnitelman perusteissa myös konkreettisissa tavoitteissa: vuosiluokilla 3–5 lapsi ”oppii toimimaan tekstiympäristöissä, joissa sanat, kuvat ja äänet ovat vuorovaikutuksessa” (OPS 2004: 49) ja vuosiluokkien 6–9 keskiseksi sisällöksi on mainittu ”tekstien verbaalisten, visuaalisten ja audittiivisten keinojen tarkastelu tekstien merkityksen rakentajina” (OPS 2004: 54).

Monissa kohdissa opetussuunnitelman perusteissa tunnutaan kuitenkin olevan vielä jossain määrin kiinni perinteisessä monomodaalisessa tekstikäsitteessä ja tekstien kirjosta erotetaan vain kirjoitettu ja puhuttu tekste. Esimerkiksi vuosiluokkien 3–5 tavoitteissa kuvataan, että ”oppilaan taito tulkita, tuottaa ja hyödyntää erilaisia tekstejä kehittyy siten, että oppilas oppii lukemaan sujuvasti erilaisia tekstejä ja että hän oppii rakentamaan erilaisia tekstejä sekä suullisesti että kirjallisesti” (OPS 2004: 50). Opetussuunnitelmassa viitataan siis teksteihin kahdella eri tavalla: toisaalta käytetään pelkkää kattokäsitettä tekste, joka saattaa implisiittisesti sisältää myös multimodaaliset tekstien muodot, toisaalta multimodaaliset esitystavat tuodaan esille luettelemalla kirjoitetun tekstien rinnalla erikseen kuvalliset ja äänelliset tekstit. Tästä herää mielikuva, että silloin kun puhutaan pelkästä tekstistä, tarkoitetaan perinteisiä kirjoitettuja tekstejä ja multimodaaliset tekstit tuodaan esille vain tarvittaessa, ”poikkeustapauksina”. Ylempien luokkien 6–9 taitovaatimuksia kuvattaessa multimodaaliset tekstit on monesti tiivistetty median teksteiksi, joita mainitaan olevan erilaisia: ”oppilas lukee tekstejä, myös erilaisia median tekstejä, tarkoituksenmukaista lukutapaa käyttäen” (OPS 2004: 56). Opetussuunnitelman perusteita laadittaessa on varmaankin ajateltu multimodaalisen ajattelun sisältyvän käytettyihin käsitteisiin *tekste* ja *median tekste*, mutta tämä avoin muotoilu mahdollistaa sen, että opetussuunnitelman perusteita tulkitsevat opettajat saattavat tulkita etenkin pelkät tekste-kohdat käsittämään vain perinteisen muotoisia tekstejä.

Laajalle tekstikäsitteelle ja tekstitaidoille kaivattiin kuitenkin edelleen vielä laajempaa ja koavampaa kattokäsitettä, jonka vuoksi vuonna 2014 opetussuunnitelman perusteisiin otettiin käsitteeksi monilukutaidon osaamiskokonaisuus (Kupiainen, Kulju & Mäkinen 2015: 14).

3.2 Monilukutaito

Monilukutaito otettiin vuoden 2014 valtakunnallisiin opetussuunnitelman perusteisiin uudeksi käsitteeksi selkeyttämään erilaisia lukutaidon osa-alueita. Opetuksessa opetussuunnitelman perusteiden muutokset tulivat voimaan syksyllä 2016. Käsite oli tähän asti Suomessa vielä vähän käytetty, joskaan ajatus käsitteen takana ei ole enää kovin tuore, sillä käsitteen juuret ovat 1990-luvun puolivälissä, jolloin niin kutsuttu New London Group, johon kuului muun muassa kieli- ja kasvatustieteilijöitä, teki tunnetuksi käsitteen *Multiliteracies* – suomenkielinen käännös monilukutaito otettiin käyttöön 2000-luvulla (Leino & Kallionpää 2016: 7). Monilukutaidosta on kirjoitettu jopa kokonaisia teoksia, joten käsitteen koko laajuutta ja kaikkia erilaisia ulottuvuuksia ei tässä ole mahdollista käydä läpi lähellekään tyhjentävästi. Pyrkimyksenäni on sen sijaan luoda käsitteestä tiivis synteesi, joka huomioi käsitteen käytön etenkin äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineen näkökulmasta. Tämän vuoksi on muistettava, että tässä esitetty katsaus on rajallinen ja että monilukutaito on huomioitu myös muissa oppiaineissa, ei pelkästään äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa.

Monilukutaito tarkoittaa nimensä mukaisesti monia lukutaitoja. Listasin erilaisia luku- ja kirjoitustaidon moninaisuutta kuvaavia käsitteitä jo luvussa 3.1, ja nämä erilaiset lukutaidot sisältyvätkin monilukutaidon käsitteeseen; monilukutaitoon kuuluvat siis sekä medialukutaito, kuvanlukutaito, tietokoneenlukutaito, informaationlukutaito että kulttuurinen lukutaito, eettinen lukutaito ja kriittinen lukutaito. Listaan voi lisätä vielä formaalien tekstien ja informaalien tekstien lukutaidot. Monilukutaidon käsitteen käytössä on lisäksi tärkeää muistaa, että alkuperäisessä englanninkielisessä käsitteessä käytetty *literacy* tarkoittaa sekä luku- että kirjoitustaitoa, joten sekä lukemisen että kirjoittamisen ulottuvuudet ovat mukana myös suomenkielisessä käsitteessä. (Leino & Kallionpää 2016: 7.) Leino ja Kallionpää (2016: 8) toteavat, että kun huomioidaan myös aiempi laajan tekstikäsitteen käsite, on monilukutaidossa kyse kaikenlaisesta viestinnästä ja tuottamisesta.

Monilukutaito määritellään opetussuunnitelmassa seuraavasti:

Monilukutaidolla tarkoitetaan erilaisten tekstien tulkitsemisen, tuottamisen ja arvottamisen taitoja, jotka auttavat oppilaita ymmärtämään monimuotoisia kulttuurisia viestinnän muotoja sekä rakentamaan omaa identiteettiään. Monilukutaito perustuu laaja-alaiseen käsitykseen tekstistä. Teksteillä tarkoitetaan tässä sanallisten, kuvallisten, auditiivisten, numeeristen ja kinesteettisten symbolijärjestelmien sekä näiden yhdistelmien avulla ilmaista tietoa. Tekstejä voidaan tulkita ja tuottaa esimerkiksi kirjoitetussa, puhutussa, painetussa, audiovisuaalisessa tai digitaalisessa muodossa. (OPS 2014: 22, katsottu 15.3.2017)

Tämän lisäksi monilukutaito merkitsee ”taitoa hankkia, yhdistää, muokata, tuottaa, esittää ja arvioida tietoa eri muodoissa, eri ympäristöissä ja tilanteissa sekä erilaisten välineiden avulla”. Monilukutaito myös tukee kriittisen ajattelun ja oppimisen taitojen kehittymistä. (OPS 2014: 22.) Monilukutaitoinen osaa lukea, tulkita ja tuottaa sekä painettuja tekstejä, kuten romaaneja ja sanomalehtiä, että digitaalisia sisältöjä, joita ovat muun muassa sosiaalisen median uutisvirta, verkkolehti ja video-opastus. Kaikki näistä ulottuvuuksista eivät ole uusia, vaan monet ovat jo ennenkin olleet käytössä opetuksessa. (Leino & Kallionpää 2016: 8.)

Monilukutaito korvaa aiemmin käytetyn laajan tekstikäsitteksen, mutta kuten määritelmässään mainitaan, rakentuu monilukutaito tämän aiemman laajan tekstikäsitteksen päälle. Monilukutaito on kuitenkin enemmän kuin pelkästään uusi käsite erilaisten multimodaalisten tekstien lukutaidolle, sillä käsitteessä yhdistyvät niin erilaisten tekstien lukemisen, tuottamisen ja arvottamisen taidot kuin myös taito ”tulkita maailmaa ja hahmottaa sen kulttuurista monimuotoisuutta”. Näiden lisäksi käsitteeseen linkittyvät myös eettiset ja esteettiset kysymykset sekä näiden pohdinta. (OPS 2014: 22.)

Monilukutaito on nostettu uusissa opetussuunnitelman perusteissa jopa yhdeksi laaja-alaiseksi osaamiskokonaisuudeksi, joita on yhteensä seitsemän. Monilukutaito on osaamiskokonaisuuksista neljäs; muut laaja-alaiset osaamiskokonaisuudet ovat ajattelu ja oppimaan oppiminen (L1), kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu (L2), itsestä huolehtiminen ja arjen taidot (L3), tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen (L5), työelämätaidot ja yrittäjyys (L6) ja osallistuminen, vaikuttaminen ja kestävä tulevaisuuden rakentaminen (L7). Laaja-alaisella osaamisella tarkoitetaan tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon muodostamaa kokonaisuutta. Osaamiseen liittyy myös kyky käyttää tietoja ja taitoja tilanteen edellyttämällä tavalla. Laaja-alainen osaaminen syntyy eri oppiaineiden opetuksessa, joten monilukutaidonkaan tapauksessa käsite ei koske vain äidinkielen ja kirjallisuuden opetusta. (OPS 2014: 20–24.) Monilukutaito korostaa lukemisen sekä kirjoittamisen taitojen ja kulttuurisen lukutaidon merkitystä kaikessa oppimisessa, ja käsite on otettu käyttöön myös esiopetuksen ja lukiokoulutuksen perusteissa (Harmanen 2016: 13). Monilukutaito yhdistetään uusissa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa kaikenlaiseen oppimiseen, mistä kertoo jo sekin, että sana toistuu opetussuunnitelman perusteissa useita kertoja ja eri laisissa yhteyksissä.

Monilukutaidon merkitystä ja vaikutusta opetuksessa käytettäviin erilaisiin teksteihin ei konkretisoida niin paljon kuin vuoden 2004 opetussuunnitelman perusteissa laajan tekstikäsitteksen kohdalla, vaan opetussuunnitelmassa monesti tiivistetään eri tekstien kirjo käsitteen ”monimuotoiset tekstit” alle (OPS 2014: esim. 104, 161–163). Myös jo aiemmin käytettyä käsitettä mediatekstit käy-

tetään yhtenä tekstien osa-alueena (esim. OPS 2014: 107–108, 163). Mediateksti-termi toimii opetus suunnitelman perusteissa pitkään itsenäisenä, mutta 3–6. luokan tekstien tulkitsemisen tavoitteissa kuvataan mediatekstien yhdistävän kuvaa ja sanaa (OPS 2014: 163). Monimuotoiset tekstit on ilmauksena yksinkertainen ja kompakti, ja se kiinnittää huomion myös muihin kuin kirjallisiin teksteihin, mutta se aiheuttaa edelleen saman ongelman kuin erilaisten esitysmuotojen luettelu aiemmassa opetussuunnitelmassa: kun monimuotoisten tekstien rinnalla käytetään pelkästään käsitettä teksti, tulee jälkimmäisestä miellelyhtymä perinteisiin monomodaalisiin teksteihin. Käsitteen käytössä on siis edelleen mielestäni jossain määrin horjuntaa ja epävarmuutta, mikä jättää tilaa opettajan omalle tulkinnalle. Tekstien monimuotoisuuden maininnan jälkeen opetussuunnitelmassa myös monesti kuvataan tarkemmin erilaisia tekstintuottamisen osa-alueita, joista monet liittyvät vain tai ensisijaisesti kirjoitettuihin, sanoja sisältäviin teksteihin:

Tuotetaan sekä fiktiivisiä että ei-fiktiivisiä monimuotoisia tekstejä omien kokemusten, havaintojen, ajatusten ja mielipiteiden sekä toisten tekstien pohjalta. Pohditaan kirjoittamisen tarkoitusta ja sitä, miten se näkyy kielellisissä valinnoissa. Sujuvoitetaan käsinkirjoittamista ja näppäintaitoja. (OPS 2014: 164)

Katkelma on kohdasta, jossa kuvataan 3–6. luokan tekstien tuottamisen tavoitteita. Myöhemmin kyseisessä kohdassa kerrotaan, että opetuksessa harjoitellaan myös tekstien otsikointia, rakenteita ja kappalejakoa. Ainoa multimodaalisiin teksteihin kohdistuva huomio listassa on, että opetuksessa ”kiinnitetään huomiota kirjoitetun ja puhutun kielen eroihin”. Opetussuunnitelman perusteissa siis kerrotaan tuotettavan myös multimodaalisia tekstejä, mutta konkreettisemmat esimerkit koskevat lähinnä perinteisen muotoisia tekstejä. Voidaan ajatella, että äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksen tavoitekuvauksissa on tarkoituksella keskitytty kielelliseen ilmaisuun sekä kirjallisten tekstien tuottamiseen, ja että kuvien käsittely teksteinä tulisi esiin enemmän esimerkiksi kuvaamataidon puolella. Kuvaamataidon taitotavoite- tai opetuskuvauksissa ei kuitenkaan minkään luokka-asteen kohdalla mainita sanaakaan teksteistä. Ainoastaan peruskoulun viimeisillä luokilla 7–9 multimodaaliset tekstit ovat kauttaaltaan läsnä äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksen tekstien tulkitsemisen ja tuottamisen tavoitekuvauksissa.

Lukion äidinkielen ja kirjallisuuden pakollisten kurssien tavoitteissa tai keskeisissä sisällöissä mainitaan monimuotoiset tekstit neljässä kurssissa kuudesta, joiden lisäksi yhdessä kurssissa mainitaan erityyiset ja -lajiset tekstit (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015: 42–45). Ainoa kurssi, jossa monimuotoisia tai erityyisiä tekstejä ei mainita, on kielen, kulttuurin ja identiteetin kurssi, jossa tekstitaidot eivät ole kovin suuressa osassa. Myös valtakunnallisissa syventävissä kursseissa multimodaaliset tekstit on huomioitu hyvin: kahdessa kolmesta kurssista mainitaan monimuotoiset tekstit

tai monilukutaito, ja kolmaskin kurssi käsittelee puhetaitoja, ja puhuttu kieli itsessään on yksi multimodaalisten tekstien laji (LOPS 2015: 45–46). Näyttäisi siis siltä, että eri opetusasteiden opetussuunnitelmien perusteissa tekstien moninaisuus ja multimodaaliset tekstit on huomioitu parhaiten juuri lukiokoulutuksen opetussuunnitelmassa.

Lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen äidinkielenopetuksen opetussuunnitelmien eroista ei puolestaan ole mahdollista saada tietoa, sillä ammatillisen koulutuksen äidinkielen opetuksesta ei ole saatavilla opetussuunnitelmaa, vaan eri alojen ammattitutkintojen perusteissa on keskitetty nimenomaan kyseisen alan ammatillisiin opintoihin (ks. <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/selaus/kooste/ammattillinenkoulutus?hakutyyppe=perusteet>). Mikäli ammatillisessa koulutuksessa siis käsitellään äidinkielenopetuksen yhteydessä erilaisia tekstejä, ei opetuksessa ole käytössä vastaavaa yhtenäistä opetussuunnitelmaa kuin lukiossa. Tästä seurannee se, että opetuksessa on runsaasti eroja eri koulujen, opettajien ja ammattitutkintojen välillä.

Jo mainittujen ominaisuuksien lisäksi monilukutaidossa korostuvat tiedon valikoinnin ja arvottamisen taidot (Harmanen 2016: 18). Monilukutaito on myös keino rakentaa siltaa koulun tekstimaailman ja oppilaan tekstimaailman välille (Harmanen 2016: 15), ja monilukutaidon opetuksessa arvos-tetaan sekä hyödynnetään oppilaalle merkityksellisiä tekstejä (Räsänen 2015: 101). Tähän ovat vaikuttaneet arjen ja tutkimusten havainnot luku- ja kirjoitustaidon heikkenemisestä sekä havainnot nuorten ja koulun tekstimaailmojen etääntymisestä. Monilukutaidon avulla pystytään huomioimaan nämä tekstimaailmojen ja -käytänteiden muutokset sekä tekstien lisääntyvä digitaalisuus ja multimo-daalisuus. (Harmanen 2016: 15–16.)

Harmanen (2016: 17) kertoo, että monilukutaito-sanaan päädyttiin esi- ja perusopetuksen ope-tussuunnitelmaprosessissa, kun etsittiin käsitettä, joka pitäisi sisällään myös multimodaaliset ja digi-taaliset viestinnän muodot. Lähtökohtana oli ilmaus ’laaja-alaiset luku- ja kirjoitustaidot’. Moniluku-taito-käsitteen valintaa puolsi se, että sillä oli valmis englanninkielinen kasvatustieteen piirissä käy-tetty vastine *multiliteracy/multiliteracies*, josta mainitsin jo tämän luvun alussa. Jo aiempi vuoden 2004 opetussuunnitelma sisälsi vahvaa tekstitaitojen painotusta ja tekstitaidot-käsitteen, joten mo-nilukutaitoajattelu on ollut mukana jo uusimpia vuoden 2014 opetussuunnitelman perusteita pidem-pään. Harmanen (mts. 18) kuvaa kuitenkin, ettei monilukutaito ole ainoastaan uusi nimitys luku- ja kirjoitustaidon osa-alueille, vaan monilukutaito on selvästi laajempi näkökulma tekstien tulkintaan, tuottamiseen ja arvottamiseen. Hän kuvaa, että luku- ja kirjoitustaito on kulttuurinen, yhteisöllinen ja yksilöllinen taitokokonaisuus, joka tukee yksilön identiteetin ja maailmankuvan muotoutumista sekä opiskelu- arjenhallinta- ja vuorovaikutustaitoja.

Monilukutaitokaan ei kuitenkaan ole käsitteenä ongelmaton. Jo kantasana 'lukutaito' viittaa nimensä mukaisesti lähinnä tekstin vastaanottoon ja lukemiseen (Kupiainen ym. 2015: 14). Kupiainen ym. (2015: 22–23) pohtivat, että koska käsite on käännös englanninkielisestä jo melko vanhasta multiliteracy-käsitteestä, saattaa termi olla jo vanhentunut, kun se nyt otetaan Suomessa käyttöön. He perustelevat väitettään sillä, että myöskään analoginen käsite *multiculturalism*, 'monikulttuurisuus' ei ole enää tieteellisesti sopiva, vaan nykykulttuurin tilannetta kuvaa paremmin termi *transculturalism*, 'transkulttuurisuus', sillä monikulttuurisuus viittaa perspektiiviin valtakulttuurin sisällä, kun taas transkulttuurisuus kuvaa ylijärjestyksellisesti kulttuurien leikkauspisteitä ja vuorovaikutusprosesseja eikä näkökulma tule yhden kulttuurin sisältä. Kupiainen ym. (2015: 23) toteavatkin, että monilukutaito on enemmän translukutaitoa, sillä käsitteessä erilaiset lukutaidot lävistävät toisiaan ja muodostavat uusia alueita toimijoiden aktiivisessa käytössä. Opetussuunnitelman monilukutaidon teoria viittaakin kirjoittajien mielestä enemmän juuri translukutaitoon. Teoria itsessään ei siis ole vanhentunutta, vaan vanhentunutta on ainoastaan siitä käytettävä nimitys.

4 Tutkimuksen toteutus

4.1 Tutkimuksen aineisto

Tutkimukseni aineiston keräsin Tampereen yliopiston ja Tampereen teknillisen yliopiston alle 30-vuotiaista opiskelijoista, joilla ei ole sivuaineenaan kielitieteellisiä tai kirjallisuustieteellisiä opintoja ja jotka ovat olleet peruskoulussa tai toisen asteen koulutuksessa vuonna 2006 tai sen jälkeen. Näillä kriteereillä kykenin varmistamaan, että tutkimukseni vastaajat ovat saaneet opetusta aikana, jolloin valtakunnallisissa opetussuunnitelman perusteissa äidinkielenopetuksen pohjana on ollut laaja tekstikäsitys.

Kyselyyni vastasi yhteensä 38 Tampereen yliopiston ja Tampereen teknillisen yliopiston opiskelijaa. Vastaajista 27 ilmoitti olevansa sukupuoleltaan naisia ja 11 miehiä, ja iältään vastaajat ovat 19–28-vuotiaita. Vastaajien iän keskiarvo on 23,2 vuotta. Tutkimukseen vastasi 13 opiskelijaa matematiikan ja tilastotieteen tutkinto-ohjelmasta, 10 opiskelijaa psykologian tutkinto-ohjelmasta, 7 opiskelijaa tietojenkäsittelytieteiden tutkinto-ohjelmasta, 6 opiskelijaa sosiaalityön tutkinto-ohjelmasta ja 2 opiskelijaa Tampereen teknillisen yliopiston automaatiotekniikan tutkinto-ohjelmasta. Valtaosa tutkimukseni vastaajista on siis Tampereen yliopiston opiskelijoita. Yhtään lomaketta ei tarvinnut hylätä.

4.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimuksessani käytin aineistonkeruumenetelmänä kyselyä (kyselylomakkeet liitteissä 1 ja 2). Kyselyn toteutin sähköisenä lomakkeena, joka jaettiin vastaajille yliopiston ainejärjestöjen ylläpitämien sähköpostilistojen kautta. Jakelutavasta johtuen en ollut itse läsnä lomakkeen täyttöhetkellä, joten en saa tietoa siitä, millaisessa tilanteessa vastaajat lomakkeen täyttivät.

Sähköpostitse jaettava kysely oli ainoa mahdollinen tiedonkeruumenetelmä, jota saatoin soveltaa halutun vastaajajoukon kanssa. Opiskelijat käyttävät paljon sähköpostia, joten heitä oli luontevinta lähestyä sähköpostitse. Halusin tutkimukseeni vastaajia useiden eri alojen opiskelijoista, joista valtaosaa en tuntenut ennalta, joten kysely oli yksinkertaisinta lähettää ainejärjestöjen sähköpostilistojen kautta, jolloin minun ei tarvinnut erikseen selvittää jokaisen potentiaalisen vastaajan henkilökohtaista sähköpostiosoitetta. Ainejärjestön kautta lähestyminen tuo tutkimukselle myös enemmän uskottavuutta ja saa aikaan luotettavamman vaikutelman. Sähköistä lomaketta päädyin käyttämään sen kustannustehokkuuden vuoksi: paperista lomaketta olisi tarvinnut tulostaa kenties satoja kappaletta halutun vastaajamäärän saavuttamiseksi. Myös paperisen lomakkeen jakelu opiskelijoille ja täytettyjen lomakkeiden kerääminen olisi ollut ongelmallista.

Kysely on yleinen empiirisen, kokemuseräisen, tiedon keräysmenetelmä, jonka laatimisessa ja toteuttamisessa on muistettava huomioida useita erilaisia vaiheita. Kyselyä käytetään useaan eri tarkoitukseen, ja tutkimuksessa kyselyä voi käyttää keskeisenä tai ainoana aineistonkeräyksen menetelmänä. (Alanen 2011: 146.) Kysely on mittari, jonka jokainen kysymys, kohta tai osio mittaa jotain vastaajan ominaisuutta, mielipidettä tai kokemusta. Kyselyyn osallistujan vastausta pidetään havaintona, ja osallistujien vastaukset koko kyselyyn muodostavat kyselyn havaintoaineiston. (mts. 147.)

Alanen (2011: 148) kuvaa, että tutkimuksen päämääristä ja luonteesta riippuen kyselyt voivat olla hyvin erilaisia. Uudenlaisia ja vähemmän tuttuja ilmiöitä halutaan yleensä ensin kartoittaa esimerkiksi paljon avokysymyksiä sisältävällä kyselyllä, kun taas jo tarkentuneita tutkimuksen kohteita voidaan tutkia esimerkiksi tarkkojen väittämien avulla. Kyselyä tehdessä on Alasen (2011: 149) mukaan tärkeintä pitää mielessä kohderyhmä ja kyselyn tarkoitus, eli omat tutkimuskysymykset: kyselyn kohtien tulee olla kohdistettu siten, että niiden avulla saadaan kerättyä tutkimusongelman kannalta oleellista tietoa. Kyselyissä on suositeltavaa käyttää luonnollista, yksinkertaista kieltä ja lyhyitä sekä selkeitä väittämiä. Kyselyn kunkin kysymyksen tulee kysyä vain yhtä asiaa, eikä kysymysten muotoilusta saa näkyä laatijan taustaoletuksia. Kysely on myös ohjeistettava vastaajille huolellisesti, ja ohjeistuksessa on hyvä korostaa kyselyn luottamuksellisuutta ja sitä, että kyselyssä ei ole oikeita tai vääriä vastauksia, vaan kyse on omien näkemysten esittämisestä. Vastaajia on hyvä ohjeistaa lomakkeen täyttämässä sekä kyselyn saatekirjeessä että itse lomakkeessa jokaisen kysymystyyppin kohdalla. (mts. 151–152.)

Tekstikäsitteistä ei ennestään ole juurikaan tutkimusta (vrt. lukuun 2.3), joten valitsin kyselyyni runsaasti avoimia kysymyksiä. Avointen kysymysten lisäksi käytin lomakkeessa suljettuja asennekysymyksiä (*kyllä* tai *ei*) esimerkkimateriaaleihin yhdistettynä. Pelkkien asennekysymysten käyttäminen ei olisi riittänyt tavoittamaan vastaajien näkemyksiä heidän asenteidensa taustalla, joten täydensin asennekysymysten antamaa tietoa yhdistämällä niihin avoimia kysymyksiä, joissa vastaajat saivat kommentoida ja perustella valintojaan. Vastaajien taustatietojen kartoittamiseksi hyödynsin demografista tietoa (ikä, sukupuoli, koulutus) kerääviä niin sanottuja asiakysymyksiä.

Kyselylomakkeesta tein kaksi erilaista versiota, jotka olivat sisällöltään samanlaiset, mutta erosivat kyselyn toisessa osiossa olevien esimerkkimateriaalien järjestyksen osalta. Molemmissa lomakkeissa pyydettiin ensin taustatietoja (ikä, sukupuoli, nykyinen koulutus [tutkinto-ohjelma, tärkeimmät valinnaiset opinnot], aiempi koulutus [peruskoulun lopetusvuosi ja peruskoulun jälkeinen koulutus ennen nykyisiä yliopisto-opintoja]), joiden jälkeen oli kaksi avointa kysymystä, joissa vastaajia pyydettiin ensin nimeämään tekstejä, joita he arjessaan kohtaavat, ja sen jälkeen määrittelemään lyhyesti, mikä on *teksti*, mitä he ymmärtävät sanalla teksti ja mitä teksti heidän mielestään voi olla. Avointen

kysymysten jälkeen kyselyn toisessa osiossa oli 14 esimerkkimateriaalia erilaisista teksteistä, ja kunkin tekstiesimerkin kohdalla vastaajia pyydettiin kertomaan, onko näytetty visuaalinen materiaali tai kuvailtu tilanne heidän mielestään teksti. Käytän näistä tekstiesimerkeistä yleisnimitystä *esitys*, ja erotan esityksistä erikseen omaksi ryhmäkseen *tilannekuvaukset* sen mukaan, onko materiaali visuaalinen esitys (esimerkiksi diagrammi tai valokuva) vai kirjoitettu tilannekuvaus, joka ei konkreettisesti sisällä tarkastelun kohteena olevaa visuaalista esitystä (esimerkiksi kuvaus tilanteesta, jossa vastaaja katsoo videota). Tekstiesimerkkien kohdalla vastausvaihtoehdoiksi oli annettu ”kyllä” ja ”ei”, ja vastaukset pyydettiin myös perustelemaan. ”Kyllä” ja ”ei” -vastaukset eivät olleet lomakkeessa toisensa poissulkevia, vaan vastaaja saattoi halutessaan rastittaa myös molemmat vaihtoehdot. Mahdollisuudesta valita molemmat vastausvaihtoehdot ei erikseen kerrottu vastaajille, mikä on otettava huomioon tulosten tulkinnassa; osa vastaajista huomasi tällaisen ”ehkä”-vaihtoehdon mahdollisuuden, mutta ei ole selvää, kuinka moni vastaajista ei tätä mahdollisuutta huomannut: ne vastaajat, jotka eivät mahdollisuutta huomanneet, ovat joutuneet valitsemaan kategorisesti ”kyllä” tai ”ei” -vaihtoehtojen väliltä, vaikka olisivat olleet näkemyksestään epävarmoja. Ensimmäisessä kyselylomakkeessa tekstiesitykset olivat satunnaisessa järjestyksessä, toisessa lomakkeessa esitysten järjestys mukaili sitä, millä todennäköisyydellä uskoin vastaajien mieltävän esityksen tekstiksi. Järjestyksen tekemisessä käytin tässä tapauksessa hyväkseni kandidaatintutkielmassani (Stenberg 2016) saamiani tuloksia (ks. lukuja 2.3.2 ja 5.7) aikuisten tekstikäsitelyistä. Kumpaakin tutkimuksessa käytetystä kahdesta eri lomakkeesta lähetettiin vastaajille kahden eri ainejärjestön kautta, mutta tästä huolimatta eri lomakkeisiin vastattiin todella vaihtelevasti. Ensimmäiseen lomakkeeseen, jossa esitysten järjestys on satunnainen, vastasi 30 vastaajaa, ja toiseen lomakkeeseen, jossa esitysten järjestys mukailee sitä, kuinka todennäköisesti esitykset mielletään teksteiksi, vastasi vain 8 henkilöä.

Kumpaakin käytetyistä lomakkeista välitettiin opiskelijoille kahden eri ainejärjestön kautta, eivätkä vastaajat tiedäneet, millä tavalla tekstiesimerkit oli heidän lomakkeessaan järjestetty. Lomakkeissa käytetyt tekstiesitykset ovat twiitti, kuvaruno, vieraskielinen kirjoitus, mainos, ympyrädiagrammi, ostoslista, puheen kuunteleminen, nonsense-runo, hintalappu, viittominen, varoitusmerkki, liikennemerkki, video ja valokuva. Esitykset ovat pitkälti samat kuin kandidaatintutkielmassani; pro gradu -tutkielmassa uutena esityksenä mukana on ostoslista, ja tilannekuvauksia (puheen kuuntelemisen, viittomien ja videon esitykset) hioin selkeämmiksi aiempien vastausten pohjalta. Myös vieras kielen esityksen vaihdoin selkeämpään. Kolmantena osiona lomakkeessa vastaajia pyydettiin muistelemaan, miten heidän aiemmissa opinnoissaan on käsitelty tekstejä: mitä heille on jäänyt mieleen tekstien käsittelystä, miten tekstejä on käsitelty ja millaisia tekstejä on käsitelty. Molemmat kyselylomakkeet ovat liitteissä (liitteet 1, 2).

Kyselylomakkeet oli rakennettu siten, että vastatessaan lomakkeeseen vastaaja sai ensimmäisenä kaikki taustatietokysymykset täytettäväksi. Näiden jälkeen hän näki yhtä aikaa molemmat avoimet kysymykset. Tämän jälkeen vastaaja näki kyselyn osiossa 2 kulloinkin vain yhden esityksen kerrallaan. Esityksiin vastaaminen oli pakollista lomakkeella etenemiseksi, joten vastaaja ei pystynyt kyselyn aluksi selaamaan läpi kaikkia esityksiä ja muodostamaan niistä kokonaiskuvaa ennen vastaamista. Teknisistä syistä ei ollut mahdollista estää lomakkeessa edellisiin kysymyksiin palaamista, joten lomakkeen alussa pyysin vastaajia luottamaan intuitioonsa ja olemaan palaamatta jo aiemmin merkitsemiinsä vastauksiin. Vastaajien todellisesta vastaukäyttäytymisestä en kuitenkaan saa tietoa. Jokaisen yksittäisen esityksen jälkeen vastaaja pääsi viimeiseen osioon 3, jossa hänen tuli muistella aiempia opintojaan tekstien käsittelyn osalta.

Kyselylomakkeen suunnittelussa käytin apuna kandidaatintutkielmassani saamiani tuloksia eri esitysten toimivuudesta, ja muokkasin lomaketta näiden tulosten pohjalta. Alun perin lomakkeeni pohjana käytin Hämäläisen kandidaatintutkielmassaan (2015) käyttämää kyselylomaketta ja hänen arvioitaan lomakkeen toimivuudesta. Työssään Hämäläinen totesi, että vastaajia oli sekoittanut joidenkin kuvien osalta se, että he eivät tieneet, tulisiko heidän reagoida kuviin itseensä vai kuvissa mahdollisesti näkyviin kirjoituksiin. Pyrin täten näytteitä valitessani välttämään tämänkaltaisia mahdollisesti harhaanjohtavia esityksiä. Pääasiassa tässä onnistuinkin, mutta mainoksen esitys jäi pakosta hieman harhaanjohtavaksi, sillä mainokset pääasiassa sisältävät sekä kirjoitusta että kuvitusta. Otin kandidaatintutkielmassani omaan kyselylomakkeeseeni mukaan myös Hämäläisen tutkimusta laajemmin erilaisia esityksiä, kuten videon, nonsense-runon, hintalapun ja varoitusmerkin, jossa on vain yksi sana, ja laajensin nyt pro gradu -tutkielmassani esitysjoukkoa ostoslistalla.

Twiitin valitsin yhdeksi esitykseksi sen perusteella, että siinä on kirjoitusta, mutta merkkimäärä rajoittaa kirjoituksen määrän melko lyhyeksi. Kuvarunoa käytin selvittämään, onko kirjoituksen typografisella muodolla vaikutusta siihen, ymmärretäänkö se tekstiksi. Vieraskieliseksi tekstiksi otin näytteen, jossa ei käytetä suomalaisille tuttuja latinalaisia aakkosia – näin selvitin vieraan kirjoitusjärjestelmän vaikutusta. Mainoksen ja ympyrädiagrammin sisällytin kyselyyn, koska niissä harvoin käytetään täydellisiä lauseita, ja diagrammin kirjoituksen helposti mieltää mainosta irrallisemmaksi. Näiden esitysten antamaa tietoa täydensi ostoslista, joka sisältää ainoastaan yksittäisiä sanoja, mutta jossa on kuitenkin löyhä sisäinen koheesio. Puheen kuuntelemista kuvaava esitys oli mukana, koska halusin selvittää, miten vastaanottokanava vaikuttaa tulkintaan. Varoitusmerkkiä ja nonsense-runoa käytin selvittääkseni, riittääkö yksi sana tai pelkät kirjaimet täyttämään tekstin määritelmän. Hintalapun käytöllä selvitin numeroiden ja lyhenteiden tulkitsemista. Liikennemerkki ja valokuva selvittivät, miten tulkitaan esitykset, joissa ei ole mitään kirjallista; nämä eroavat toisistaan kuitenkin niiden

yleisen kontekstin ja tuttuuden perusteella. Liikennemerkinä käytin kaikille tuttua suojatien merkkiä, jotta se herättäisi vastaajissa mahdollisimman voimakkaita ajatuksia, ja valokuvana käytin vastaajille entuudestaan vierasta tilannekuvaa koirasta, joka kuitenkin todennäköisesti herättää vastaajissa jonkinlaisia tunteita. Videon avulla selvitin vastaajien suhtautumista liikkuvaan kuvaan, ja viittomakieltä käyttämällä tutkin, miten vastaajat suhtautuvat kieleen, joka ei niinkään sisällä kirjoitettua materiaalia. Aivan kaikki käyttämäni esitykset eivät suoraan pohjaudu multimodaaliseen tekstikäsitukseen, vaan otin ne kyselyyn mukaan antamaan lisätietoa vastaajien tekstikäsityksistä yleensä ja tekstille annettavista kriteereistä. Tällaisia esityksiä ovat vieraan kielen esitys ja löyhästi myös ostoslistan ja hintalapun esitykset, joissa kuitenkin on vieraan kielen esitystä enemmän mukana myös multimodaalisen tekstin piirteitä.

Suurinta osaa käyttämästäni esityksistä, kuten jo mainitsin, olin aiemmin käyttänyt kandidaattitutkielmassani (Stenberg 2016), joten minulla oli ennestään tietoa siitä, miten hyvin erilaiset esitykset kyselylomakkeessa toimivat. Suurin osa esityksistä oli vastaajien reagoitien valossa toimivia: vastaajat olivat reagoineet juuri niihin seikkoihin, joihin oli tarkoituskin. Tällaisia onnistuneita esityksiä olivat etenkin twiitti, runo, liikennemerkki ja valokuva. Myös videon kuvaus toimi, eivätkä vastaajat olleet miettineet videota, jossa olisi esimerkiksi tekstitys. Kaikkien esitysten valinta tai kuvaus ei kuitenkaan ollut kandidaattitutkielmassani täysin onnistunutta. Puheen kuuntelemisen tilannekuvaus olisi voinut olla onnistuneempi, sillä monet vastaajat olivat pohtineet tilannetta ääneen lukijan kannalta, vaikka tarkoituksena oli pohtia tilannetta kuuntelijan perspektiivistä. Puheen kuuntelemisen kuvauksessa olisi siis pitänyt tarkemmin tuoda esille, miltä kannalta vastaajien haluttiin tilannetta tarkastelevan. Myös viittomakielen kohdalla 3 vastaajaa oli pohtinut tilannetta viittojan perspektiivistä ja ottanut lähtökohdaksi viittojan näkemän kirjallisen materiaalin. Viittomisen kohdalla ongelma ei kuitenkaan ollut niin suuri ja tulosten kannalta ratkaiseva kuin puheen kuuntelemisen kohdalla. Vieraan kielen esitys olisi niin ikään voinut olla parempi, sillä käyttämäni esitys oli rajattu siten, että jotkut vastaajat olivat tulkinneet esityksen vajaaksi. Myöskään mainoksen kohdalla saatuja tuloksia ei voinut pitää täysin luotettavina, sillä ei ollut varmuutta siitä, olivatko kyllä-vastauksia antaneet henkilöt olleet sitä mieltä, että mainos kokonaisuudessaan oli teksti, vai olivatko he keskittyneet vain mainoksen sisältämään kirjalliseen materiaaliin. Tätä ei olisi kuitenkaan voitu välttää paremmin valitun esityksen avulla, sillä sama ongelma olisi koskenut mitä tahansa kirjallista materiaalia sisältävää mainosta.

Kandidaattitutkielmassa saamieni tulosten pohjalta muokkasinkin ongelmallisempia esityksiä pyrkien tekemään niistä yksiselitteisempiä. Kuten jo mainitsin, mainoksen muokkaaminen ei esityksenä ollut mahdollista, koska mainokset lähes poikkeuksetta sisältävät aina sekä kirjoitusta että kuvitusta – ei siis ollut mahdollista valita esitystä, jonka kanssa ei olisi riskiä siitä, että vastaajat arvioisivat

ainoastaan mainoksen sisältämää kirjoitusta sen sijaan että pohtisivat mainosta kokonaisuutena. Tilannekuvausten muokkaaminen sen sijaan oli mahdollista, ja päädyinkin tekemään niissä seuraavat muutokset:

	Aiempi	Muokattu
Puheen kuunteleminen	Runoillassa runoilija lausuu ääneen runonsa.	Kuvittele itsesi tilanteeseen: <i>Olet ystäväsi kanssa istumassa iltaa kahvilassa, jossa illan ohjelmassa on runonlausuntaa. Lavalla on juuri tälläkin hetkellä runoilija, joka lausuu yleisölle ulkoa opetellun runonsa ääneen. Istut kuuntelemassa runonlausuntaa.</i>
Viittominen	Viittomakielisissä uutisissa viittomakielen tulkki kertoo päivän tärkeimmät uutiset viittomalla.	Kuvittele itsesi tilanteeseen: <i>Istut kotona katselemassa televisiota. Televisiosta on auki kanava, jolta tulee parhaillaan viittomakieliset uutiset. Uutisissa viittomakielen tulkki kertoo päivän tärkeimmät uutiset viittomalla.</i>
Video	Ystäväsi lähettää sinulle sähköpostilla hauskan videon telmivistä kissanpennuista.	Kuvittele itsesi tilanteeseen: <i>Olet kotona tietokoneellasi ja huomaat saaneesi sähköpostiviestin ystävältäsi. Viesti sisältää linkin hauskaan videoon, jossa kaksi kissanpentua telmivät keskenään. Katsot videon.</i>

Pidensin siis tilannekuvauksia ja erotin ne kyselylomakkeessa muista esityksistä otsikoimalla ne ”Esitys X, tilannekuvaus”, jossa X oli kunkin esityksen järjestysnumero lomakkeessa. Kukin tilannekuvaus alkoi johdattelulla ”Kuvittele itsesi tilanteeseen” ja varsinainen tilannekuvaus oli kursivoitu erotukseksi lomakkeen muusta kirjoituksesta. Vastaajille annettiin muokatuissa kuvauksissa myös selkeä positio, josta tilannetta tarkastella: kuuntelet runonlausuntaa, katselet televisiota, katsot videon. Muokkasin myös vastaajille kyseisten esitysten jälkeen esitettyjä kysymyksiä. Aiemmassa lomakkeessa kysymykset olivat ”Onko tässä (ääneen lukeminen) mielestäsi kyseessä teksti?”; ”Onko tässä

(viittominen) mielestäsi kyseessä teksti?” ja ”Onko video mielestäsi teksti?”. Muokattujen tilannekuvausten yhteydessä kysymykset olivat ”Onko se mitä kuulet (runonlausunta) mielestäsi teksti?”; ”Ovatko viittomat mielestäsi tekstiä?” ja ”Onko katsomasi video mielestäsi teksti?”. Muokatut kysymykset siis kiinnittävät paremmin huomion nimenomaan arvioitavaan seikkaan. Muutin myös puheen kuuntelemisen esityksestä tutkielmassani käyttämäni nimitystä kuvaamaan paremmin esityksessä kuvattua positiota, sillä kandidaatintutkielmassani olin käyttänyt puheen kuuntelemisen esityksestä nimitystä ääneen lukeminen. Tämä muutos näkyi myös vastaajille esitettyjen kysymysten muodoissa: siinä missä kysymyksen muoto oli aiemmin ollut ”Onko tässä (ääneen lukeminen) mielestäsi kyseessä teksti?”, oli nykyisessä kysymyksessä tarkastelukulmaksi tuotu nimenomaan puheen (runonlausunnan) kuunteleminen. Tämä muutos esityksen nimessä ei vaikuttanut itse kyselylomakkeeseen kysymyksen muotoilua enempää, sillä lomakkeessa vastaajille ei kerrottu esityksistä käytettäviä nimityksiä; muutos näkyy ainoastaan esitysten analyysissa ja luvussa 5.7 Nuorten aikuisten tekstikäsitteet suhteessa aikuisten tekstikäsitteisiin siten, että aikuisten lomakkeen ääneen lukemisen esitys ja nuorten aikuisten puheen kuuntelemisen esitys ovat erilaisista nimityksistään huolimatta perimmäiseltä sisällöltään sama esitys.

Tilannekuvausten lisäksi muokkasin myös vieraan kielen esitystä. Siinä missä aiempi esitys oli katkelma kielitiedekirjasta, nykyinen esitys on tuotettu random text generator -ohjelmalla, joka tuottaa valitun kielen mukaista tekstiä, joka ei kuitenkaan ole sisällöllisesti järkevää. Näin kykenin varmistamaan, että vaikka en itse ymmärräkään vieraan kielen esityksen sisältöä, ei esityksen sisältö ole loukkaavaa. Jotta esityksen sisällöllinen epäjärjestyys ei vastaajille paljastuisi, valitsin kieleksi heprean, jota vastaajajoukkooni kuuluvat lomakevastaajat todennäköisesti eivät osaa lukea.

Keräämäni aineiston analyysissa käytin analyysimenetelmänä *lähilukua*. Alun perin kirjallisuudentutkimuksen uskriittisestä koulukunnasta peräisin oleva termi on vaeltanut myös muille tieteenaloille, ja lähiluku viittaa nykypäivänä väljästi kaikkeen huolelliseen ja ymmärtävään teoksen tulkinnaan (Pöysä 2010: 331). Tässä tutkimuksessa hyödynnän lähilukua kyselylomakkeella tuotetun aineiston analyysissa. Pöysä (mts. 338) kommentoi, että hän pitää tärkeimpänä lähiluvun periaatteena sitä, että lähiluku on *useaan kertaan* tapahtuvaa lukemista, jolloin tarkasteltavana on koko ajan sama teksti. Hän kuitenkin muistuttaa, että useaan kertaan lukeminen ei kuitenkaan tarkoita *samanlaista* lukemista joka kerralla, sillä aineistoa voidaan lukea hyvin eri tavoin esimerkiksi eläytyen, eritellen tai katkonaisesti. Lähiluvun prosessi tuottaa tiedostavaa lukemista. Pöysä korostaa, että lähiluvun prosessissa ei ole kysymys pelkästään lukemisesta, sillä lukemista tehdään kynä kädessä aineistoon merkintöjä tehden. Prosessin edetessä kirjoittamisen muodot lisääntyvät, kirjoitettu teksti muuttuu tulkitseväksi ja kirjoittaminen alkaa sisältää runsaasti tekstin pohjalta tapahtuvaa reflektointia ja väittämiä tekstin sisällöstä. Prosessin edetessä myös tekstin lukeminen muuttuu katkonaisemmaksi ja

analyttisemmaksi ja yksityiskohdat saavat enemmän huomiota. (Pöysä 2010: 338–340). Tämä kuvaa hyvin analyysiprosessiani. Ensimmäisillä lukukerroilla luin 38 vastaajan aineiston nopeasti läpi saadakseni siitä kokonaiskuvan, ja tämän jälkeen luin aineistoa enenevissä määrin kynä kädessä. Lukiesani erittelin vastauksista erilaisia osa-alueita alleviivaamalla, ympyröimällä ja värikyniä käyttäen, ja tein havainnoistani muistiinpanoja. Lopuksi kirjoitin nämä tekemäni havainnot ja huomiot analyysin muotoon.

Seuraavassa luvussa analysoin saatua aineistoa ja esittelen tutkimuksen tuloksia. Aineiston analyysissä teen yhteenvedon tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden vastauksista. Käsittelen ensin ensimmäisiin avoimiin kysymyksiin tulleet vastaukset ja sen jälkeen käsittelen yksityiskohtaisesti kyselyn toisessa osiossa olleet esitykset ja niihin saadut vastaukset. Tuon esille sekä kvalitatiivisia että kvantitatiivisia huomioita aineistosta. Huomioin myös näytteiden esitysjärjestyksen lomakkeissa, tarkastelen vastaajien muistikuvia saamastaan opetuksesta teksteihin liittyen ja pohdin vastaajien taustatietojen vaikutusta saatuihin tuloksiin ja tulosten yleistettävyyteen.

5 Aineiston analyysi

Tässä luvussa esittelen kyselytutkimuksella saatuja tuloksia. Ensimmäisenä käsittelen avoimiin kysymyksiin saamiani vastauksia, eli vastaajien arjessaan kohtaamia tekstejä sekä heidän *tekstille* antamia määritelmiä. Tämän jälkeen siirryn käsittelemään erilaisiin tekstiesimerkkeihin annettuja vastauksia.

Myöhemmin alaluvussa 5.3.4 pohdin, missä määrin käytettyjen lomakkeiden rakenteella on ollut vaikutusta saatuihin vastauksiin, ja alaluvussa 5.5 tarkastelen vastaajien muistikuvia saamastaan opetuksesta teksteihin liittyen. Alaluvussa 5.6 tarkastelen eri vastaajaryhmien vastauksia ja pohdin, onko vastaajien taustamuuttujilla yhteyttä heidän tekstikäsitteisiinsä. Alaluvussa 5.7 suhteutan tutkimukseni tuloksia aiempiin vastaaviin tutkimusasetelmiin ja pohdin, missä määrin tekstikäsitysten voidaan todeta olevan muutoksessa.

5.1 Arjen tekstilajit

Ensimmäisessä avoimessa kysymyksessä vastaajia pyydettiin luettelemaan heidän arkeensa kuuluvia tekstilajeja. Tekstilajeista selkeästi eniten mainintoja saivat erilaiset *artikkelit*, jotka mainittiin vastauksissa yli 30 kertaa. Artikkelien taakse jäi jopa *uutiset*, jotka mainitsi 25 vastaajaa. Artikkelien suurta määrää selittää se, että monet vastaajat olivat erotelleet erikseen *tieteelliset artikkelit* ja *lehtiartikkelit*. Yleisestikin *tieteelliset tekstit*, *esseet* ja erilaiset opiskeluun liittyvät tekstit keräsivät runsaasti mainintoja: *tieteelliset artikkelit*, *tieteelliset tekstit* tai *tutkimusartikkelit* listasi 22 vastaajaa, ja muut opiskeluun liittyvät tekstit, kuten *luentomonisteet*, *oppikirjat*, *opiskelumateriaalit* ja *tehtävänannot*, mainitsi 17 vastaajaa. Artikkelien ja uutisten ohella muut *lehtitekstilajit*, yleisimpänä *mielipidekirjoitukset*, saivat satunnaisia mainintoja, ja muutama vastaaja oli maininnut yleisesti *sanomalehdet* tai *aikakauslehdet*. *Kaunokirjallisuus* sai maininnan 19 vastaajalta, ja tämän lisäksi muutama vastaaja mainitsi yleisesti *kirjat*, joista ei voi tietää onko vastaaja tarkoittanut kaunokirjallisia teoksia vai oppikirjoja. Hyvin edustettuina vastauksissa olivat erilaiset sosiaalisen median kanavat ja *blogit*; 16 vastaajaa mainitsi erilaisiin sosiaalisen median palveluihin kirjoitettavat viestit, 11 vastaajaa listasi *blogit*, ja erilaiset *foorumi-* tai *keskustelualueviestit* mainitsi erikseen 5 vastaajaa. Runsaasti mainintoja keräsivät myös erilaiset viestit, joita listaukseensa sisällytti 16 vastaajaa. Erilaisista viesteistä listattiin *tekstiviestit*, *sähköpostiviestit* ja erilaisten sosiaalisen median kanavien kautta lähetettävät viestit; joissakin tapauksissa listauksissa ei tosin oltu puhuttu kirjaimellisesti viesteistä vaan yleisesti esimerkiksi sähköpostista. Vastaajien omat, itse tuottamat tekstit, kuten *päiväkirjamerkinnät* ja muut kirjoitukset, mainitsi 3 vastaajaa. Yksittäisiä mainintoja saivat *työpaikkailmoitukset*, erilaiset *ohjeet*, *reseptit*, *(klikki)otsikot* ja *tekstitykset*. Yksi vastaaja listasi lisäksi internetin ihmemaailman, toinen

vastaajaa listasi yleisesti *nettisivut* ja kolmas käytti ilmausta ”netissä olevia tekstejä”, yksi vastaaja mainitsi *lähdekoodin* ja eräs vastaaja päätti listauksensa maininnalla ”järkevää ja ei-järkevää tekstiä”.

Valtaosa mainituista teksteistä oli selvästi monomodaalisia, perinteisiä tekstilajeja. Monomodaalisuuden ja multimodaalisuuden väliin asettuu runsaasti mainintoja kerännyt sosiaalinen media, sillä nämä julkaisut sisältävät monesti sekä kuvaa että kirjoitusta. Vastauksista jäi epäselväksi, ajattelevatko vastaajat sosiaalisen median julkaisuvirran kokonaisuutenaan tekstiksi vai ovatko he vastatessaan keskittyneet pohtimaan nimenomaan kirjoitusta sisältäviä julkaisuja. Mielenkiintoista oli myös, että *mainokset* keräsivät runsaasti mainintoja, sillä ne mainitsi 16 vastaajaa. Mainoksissa niin ikään yhdistetään sekä kuvia että kirjoitusta, eikä tässäkään tapauksessa voida tietää, miten vastaajat ovat vastatessaan mainoksia arvioineet. Toki tätä samaa ajattelutapaa voi laajentaa koskemaan myös perinteisiksi ajateltuja tekstilajeja: kun vastaaja mainitsee artikkelit, miettiikö hän nimenomaan pelkästään kirjoitusta vai sisällyttääkö hän tekstiin myös artikkelissa olevat kuvat ja kaaviot? Muutama täysin multimodaalinenkin maininta vastauksissa oli: eräs vastaaja luetteli teksteiksi sekä kuvat että videot ja toinen vastaaja mainitsi kuvat. Kolmas vastaaja oli maininnut myös peleissä olevat tekstit, mutta oli myöhemmin vastauksessaan luetellut ohjelmien tekstitykset, joten voitaneen olettaa myös pelien tekstien tarkoittaneen erilaisia tekstityksiä tai muita kirjoitusta sisältäviä elementtejä pelien maailmoissa eikä niinkään pelejä kokonaisuutena.

5.2 *Tekstin* avoimet määritelmät

Toisessa avoimessa kysymyksessä vastaajia pyydettiin määrittelemään lyhyesti, mitä on *teksti*. Määritelmässä nousi tekstin tärkeimmiksi kriteereiksi tekstin muoto, pituus, tehtävä ja rakenne. Ylivertaisesti eniten vastaajat kommentoivat tekstin muotoa, jota kommentoi 38 vastaajasta lähes jokainen (36 vastaajaa). Tekstin pituutta kommentoi vähän vajaa puolet (16 henkilöä) ja tekstin tehtäviä kolmasosa vastaajista (14 henkilöä). Vajaa neljäsosa vastaajista (10 henkilöä) määritteli tekstin rakennetta, ja tekstin ymmärrettävyyttä sekä tekijän intentionaalisuutta kommentoi kumpaakin muutama vastaaja. Lähes kaikki vastaajat määrittelivät tekstin perinteisen monomodaalisen tekstikäsityksen mukaan ja lähtivät siitä oletuksesta, että teksti on kirjoitusta. Joukossa oli kuitenkin myös muutama laajan, multimodaalisen tekstikäsityksen mukainen määritelmä: kaksi vastaajaa mainitsi kirjoituksen rinnalla puhutun tekstin, yksi vastaaja määritteli kuvankin voivan olla teksti ja yksi vastaaja sanoi, että teksti voi olla mitä vain. Erittelen seuraavaksi tarkemmin vastaajien tekstille antamia määritelmiä aineistoesimerkkien avulla.

Kaikkein eniten kommentoitiin tekstin **muotoa**. 38 vastaajasta 32 määritteli tekstin olevan muodoltaan nimenomaan kirjallista: tekstin kuvattiin olevan ”kirjoitettua”, ”kirjallisessa muodossa”

tai ”kirjaimista muodostuvaa”. Tähän on laskettu mukaan neljä vastausta, joissa ei implisiittisesti mainittu tekstin kirjallista muotoa, mutta joissa tämä kirjallisen muodon oletus on näkyvässä vastauksen taustalla: tekstin on määritelty koostuvan sanoista, lauseista tai virkkeistä, on kuvattu kirjoituksen pituutta (”pidempi kuin luettelo”) tai tekstin määritelmän taustalla on ollut ajatus kirjoitetuista ään-teistä (”teksti on -- visuaalisesti hahmotettava ään-teisiin sitoutuneista palasista koostuva kokonaisuus”). Tämän lisäksi yksi vastaaja kuvasi tekstin olevan symboleita käyttävä mallintamisen tapa ja toinen määritteli tekstin olevan tapa välittää kielellistä tietoa käyttämättä kuuloaistia. Näidenkin vastausten taustalla vaikuttaisi olevan ajatus tekstistä kirjallisena materiaalina. Jo kuvattujen vastausten lisäksi kaksi vastaajaa kuvasi tekstin voivan olla kirjallista, mutta he eivät rajanneet tekstiä pelkästään kirjalliseen muotoon: toinen heistä kertoi tekstin olevan puhuttua tai kirjoitettua ja toinen kuvasi tekstin voivan olla puhetta ja laulua perinteisen kirjoitetun ”höpötyksen” lisäksi. Jäljelle jää-neet kaksi vastaajaa lähestyivät tekstiä selvästi laajemmasta näkökannasta käsin: toinen kertoi tekstin tehtävän olevan välittää lukijalle tietoa ja antoi esimerkin siitä, että kuvakin voi olla teksti; toinen vastaaja tukeutui vastauksessaan koulussa oppimaansa ja kertoi, että lukiossa opetettiin tekstin voivan olla mitä vain. Kuvat mainitsi myös kolmas vastaaja, joka hyväksyi kuvat tekstin osaksi mutta ei pitänyt pelkkiä kuvia tekstinä.

16 vastaajaa kommentoi jotenkin tekstin **pituutta**. 7 vastaajaa kuvasi tekstin pituuden voivan vaihdella lyhyestä pitkään. Suurin osa näistä vastaajista ei avannut pituuden määritelmiä tarkemmin, mutta yksi vastaaja kertoi hyväksyvänsä tekstiksi myös yhden sanan kirjoituksen, toinen vastaaja kertoi tekstin koostuvan vähintään kahdesta sanasta ja kolmas käytti lyhyestä tekstistä esimerkkinä lyhyttä mainoslauseita. Näiden lisäksi yksi vastaaja antoi tekstin vähimmäispituudeksi kaksi sanaa, kaksi vastaajaa kuvasi tekstin olevan sanoja peräkkäin tai muodostuvan sanoista, yksi vastaaja kuvasi tekstin olevan lauseita, kaksi vastaajaa kertoi tekstin sisältävän virkkeitä ja yksi vastaaja määritteli tekstin luetteloa pidemmäksi. Yksi vastaaja kuvasi tekstin olevan kaikki, mikä koostuu ään-teisiin si-toutuneista palasista, ja toinen kuvasi tekstin olevan lause, kappale tai sanoja.

Tekstin **tehtäviä** kommentoi 11 vastaajaa. Vastaajat luettelivat tekstin tehtäviksi informoinnin, viihdyttämisen, opettamisen, ajatusten herättämisen, jonkin asian ilmoittamisen, ajatusten, tunteiden ja ideoiden välittämisen, kirjoittajan mielipiteen kertomisen tai yleisesti asioiden viestittämisen tai tiedon välittämisen. Eräs vastaaja kommentoi tekstin myös arkistoivan tietoa. Näiden 11 vastaajan lisäksi yksi vastaaja kommentoi tekstin lajin riippuvan sen tavoitteesta ja kaksi vastaajaa kommentoi tekstin sisältöä: toinen kuvasi tekstin yleensä sisältävän jonkinlaista informaatiota ja toinen kertoi tekstin asiasisällön voivan olla esimerkiksi tieteellistä faktatietoa tai mielipide. Nämä kolme vastaajaa eivät siis suoraan kuvanneet tekstillä olevan jokin tietty tavoite, mutta myös heillä näyttäisi olevan määritelmänsä taustalla ajatus siitä, että teksti tehdään jotakin tarkoitusta varten: tekstillä on jokin

tavoite, teksti välittää tietoa tai mielipiteitä. Kolmasosalle vastaajista tekstin tehtävällä, tarkoituksella tai tavoitteella oli siis merkitystä sen kannalta, että jokin voidaan määritellä tekstiksi: teksti tehdään jotakin tarkoitusta varten.

Myös tekstin **rakennetta** kommentoitiin: 10 vastaajaa viittasi määritelmässään jollakin tavalla tekstin rakenteeseen. Viittaukset olivat hyvin vaihtelevia; yksinkertaisimmillaan kolme vastaajaa kommentoi tekstin olevan kirjaimista, sanoista tai virkkeistä muodostuva kokonaisuus. Yksi vastaaja kommentoi tekstin lajin riippuvan muun muassa sen rakenteesta, ja toinen vastaaja totesi vain, että tekstillä on rakenne. Näissä vastauksissa rakennetta ei sen tarkemmin kommentoitu, mutta hieman tarkempiakin määritelmiä rakenne vastauksissa sai. Kaksi vastaajaa kommentoi rakenteita lausetasolla: ensimmäinen kuvasi, että teksti vaatii jonkinlaisen kieliopillisen rakenteen, mutta toinen oli sitä mieltä, että tekstissä ei välttämättä tarvitse olla selkeitä lauseita, vaan jo pelkät sanat riittävät tekstiksi, jolloin kieliopillinen rakenne lienee toissijaista. Kolmas vastaaja oli sitä mieltä, että testi muodostuu, kun sanat yhdessä muodostavat yhtenäisen sisällön. Tämä viittanee jo lausetasoa laajempaan koheesioon. Näiden lisäksi kaksi vastaajaa kommentoi tekstin laajempaa yhtenäisyyttä, joskin nämä viittaukset olivat melko epätarkkoja: ensimmäinen vastaaja määritteli tekstin kirjallisessa muodossa olevaksi yhtenäiseksi viestiksi ja toinen kommentoi, että tekstillä on oltava selkeä rakenne. Ymmärtäisin nämä koskemaan jo lausetasoa laajempaa koheesiota: teksti on kokonaisuutena yhtenäinen ja sillä on selkeä rakenne.

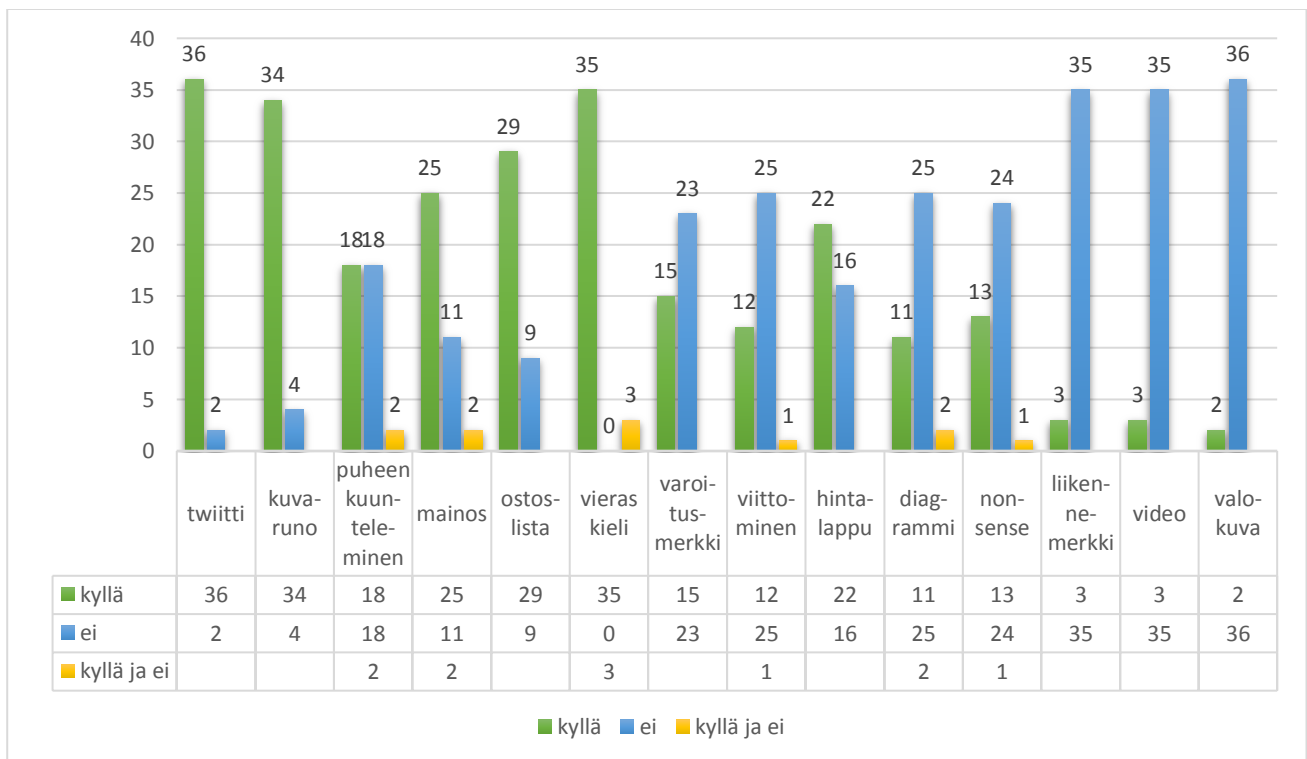
Näiden lisäksi muutamat vastaajat kommentoivat tekstin ymmärrettävyyttä tai tekstin tuottajan intentionaalisuutta. **Ymmärrettävyyttä** kommentoi kolme vastaajaa. Ensimmäinen heistä kertoi, ettei laskisi tekstiksi pelkkää satunnaisten kirjainten yhdistelmää, vaan tekstin pitää hänen mielestään myös tarkoittaa jotain jollain kielellä. Tekstin on siis jollakin kielellä oltava ymmärrettävissä. Samoilla linjoilla oli myös toinen vastaaja, joka kommentoi, että ei välttämättä sanoisi tekstiksi merkityksettömiä kirjain- tai sanajonoja. Sen sijaan hän arveli, että esimerkiksi jollain ohjelmointikielellä kirjoitettu koodinpätkä voitaisiin laskea tekstiksi, sillä sitä on mahdollista lukea ja merkitys on ymmärrettävissä. Kolmas vastaaja puolestaan kommentoi, että tekstin on oltava kirjoitettu sen verran selvästi, että teksti on lukukelpoista. Tekstin tuottajan **intentionaalisuutta** kommentoi eri tavoin niin ikään kolme vastaajaa. Ensimmäinen kommentoi yksinkertaisesti tekstin olevan kirjaimista muodostuvia tarkoituksellisia lauseita, jossa tarkoituksellisuus viittaa tekstin tuottajaan. Toinen vastaaja kuvasi tekstin olevan mitä tahansa intentionaalisia ja jotain tarkoitusta varten kirjoitettuja sanoja. Kolmas vastaaja puolestaan pohti tekstin olevan tarkoitettu julkaistavaksi, jonka vuoksi tekstiä on jonkin verran mietitty ja hiottu. Näiden lisäksi voidaan ajatella, että monet tekstin tehtävää ja etenkin tekstin

tarkoitusta kommentoineet vastaajat ovat miettineet samanaikaisesti myös tekstin tuottajan tarkoitusta: jos tekstin tehtävä on välittää tietoa, on tämä tiedon välittäminen ollut todennäköisesti tekstin tuottajan tarkoituksenakin. Rajanveto näiden kahden kategorian välillä olikin hankalaa.

5.3 Teksti vai ei – vastaajien reaktiot esimerkkimateriaaleihin

Kyselyn toisessa osiossa vastaajien tehtävänä oli reagoida erilaisiin tekstiesityksiin kertomalla, onko näytetty esitys heidän mielestään teksti. Vastausvaihtoehdot olivat ”kyllä” ja ”ei”. Vastaaja pystyi rastittamaan myös molemmat vaihtoehdot, mutta tästä ei annettu eksplisiittistä tietoa vastaajille, mikä on otettava huomioon tulosten tarkastelussa.

Vastauksissa on jonkin verran vaihtelua, mutta myös joitakin selkeitä vastaajajoukolle yhteisiä näkemyksiä arvioiduista esimerkeistä on vastauksista nähtävissä. Kyllä ja ei -vastausten jakauma näkyy kokonaisuudessaan kuviossa 1.

Kuvio 1. Kyllä ja ei -vastaukset lomakkeissa 1 ja 2.

Vastauksissa oli jonkin verran vaihtelua myös kahden eri kyselylomakkeen välillä. Näihin lomakkeiden välisiin eroihin syvennyn tarkemmin luvussa 5.3.4.

Käsittelen seuraavaksi tarkemmin saatuja kyllä ja ei -vastauksia. Lajittelen tarkasteluani sen mukaan, miten lomakevastaajat ymmärsivät kunkin tekstiesityksen. Käsittelen ensimmäisenä selkeimmin tekstiksi määritellyt esitykset ja toisena esitykset, joita vastaajat eivät voittopuolisesti pitäneet teksteinä. Viimeisenä käsittelen luvussa 5.3.3 esitykset, jotka saivat tasavertaisesti tai lähes tasavertaisesti sekä kyllä että ei -vastauksia. Esittelen myös vastaajien perusteluja valinnoilleen.

Lomakevastauksista nousi esiin joitakin perustelutyyppisiä, jotka toistuivat useilla vastaajilla erilaisten esitysten kohdalla. Ryhmittelen analyysissani vastauksia näiden perustelutyyppien mukaisesti kategorioihin. Näitä esityksen tekstimäisyyden tai ei-tekstimäisyyden perusteluna käytettyjä perustelutyyppisiä vastauksissa olivat etenkin esityksen muoto, laji, esityksen sisältämät sanat, lauseet tai virkkeet ja esityksen sisältö tai tehtävä. Hieman vähemmän toistuvia, mutta silti useista vastauksista esiin nousseita perustelutyyppisiä olivat esityksen ymmärrettävyys ja rakenne. Useat näistä perustelutyypeistä oli näkyvissä jo vastaajien omissa tekstin määritelmässä, joita käsittelin edeltävässä alaluvussa 5.2.

Käsittelen siis yksitellen kunkin esityksen saamat kyllä ja ei -valinnat ja niiden perustelut luokitellen niitä erilaisten vastauksista nousevien ja vastauksissa toistuvien perustelukategorioiden mukaan. Kuhunkin kategoriaan olen laskenut mukaan jokaisen kyseiseen kategoriaan kuuluvan maininnan. Jotkin perustelut sisälsivät useampaan eri kategoriaan kuuluvia mainintoja ja toisaalta jotkut maininnat olivat niin harvinaisia, että niistä ei voinut katsoa muodostuvan omaa kategoriaansa. Tämän vuoksi eri kategorioiden yhteenlasketut maininnat eivät täsmää kyselyyn vastanneiden henkilöiden määrän kanssa: yksittäinen vastaus on saattanut sisältää useita perusteluja, jolloin yksittäisen vastaajan antamia perusteluja on sijoitettu useampaan kategoriaan, ja toisaalta joitakin satunnaisia kommentteja ei ole laskettu mukaan yhteenkään kategoriaan, mikäli niiden sisältämä perustelutyyppi oli harvinainen tai ne eivät sisältäneet varsinaista näkemyksen perustelua. Näiden kategorioihin kuulumattomien vastausten kyllä tai ei -valinnat ovat tietysti mukana eri valintojen yhteenlasketuissa määrissä. Näitä yksittäisiä, kategorioihin kuulumattomia vastauksia olen liittänyt analyysiin mukaan niiden sisällöllisen merkittävyyden mukaan: mikäli perustelu nostaa esiin jonkin esitykseen liittyvän lisähuomion tai -pohdinnan, olen ottanut sen mukaan osaksi analyysia, mutta mikäli perustelu on sisällöltään tyhjä ja kirjoitettu selvästi vain siksi, että kyseiseen kohtaan on pakko jotain kommentoida, olen jättänyt sen analyysista pois. Esimerkkejä tällaisista analyysin ulkopuolelle jääneistä perusteluista ovat valokuvan esityksen kohdalla kirjoitetut kommentit, jotka eivät sisällä perustelua: ”tuossa on doggo” ja ”teksti voi toki joskus olla kuin pyllynreikä: puhuu harvoin, mutta aina siihen reagoidaan”. Nämä kommentit on selvästi kirjoitettu vain siksi, että kyseiseen kohtaan vastaaminen on ollut lomakkeessa pakollista, eikä niitä voida pitää perusteluina vastaajien näkemyksille siitä, onko esitys heidän mielestään teksti vai ei.

Käytän analyysissani aineistoesimerkkejä leipätekstissä olevien lainausten lisäksi erillisinä nostoina. Nostot olen numeroinut, ja numerointien lisäksi käytän kirjaimia toisilleen läheisiä tai samaa ilmiötä kuvaavien esimerkkien kohdalla.

5.3.1 Teksti on kirjoitetussa muodossa

Vastaajat määrittelivät selkeimmin tekstiksi twiitin, vieraan kielen ja kuvarunon esitykset (kyselylomakkeet nähtävissä liitteissä 1 ja 2). Näiden kohdalla vastaajat olivat lähes yksimielisiä, sillä kukin näistä sai kaikkiaan 38 vastaajalta 34–36 kyllä-vastausta (ks. kuviota 1). Vieraan kielen esityksestä kukaan ei ollut suoraan sitä mieltä, että se ei olisi teksti, vaan se sai 35 kyllä-vastauksen lisäksi kolme vastausta, joissa oli rastitettu sekä kyllä että ei -kohdat. Hieman vähemmän kyllä-vastauksia saivat ostoslista ja mainos, joskin myös nämä esitykset saivat kyllä-vastauksia reilusti ei-valintoja enemmän, joten katsoin myös niiden kuuluvan tähän ryhmään; ostoslista sai 29 kyllä-valintaa ja 9 ei-vastausta, ja mainos puolestaan sai 25 kyllä-vastausta, 11 ei-vastausta ja 2 sekä kyllä että ei -valintaa.

Twiiitin kohdalla perusteluissa korostuivat toisaalta sen kirjoitettu, sanoja ja lauseita sisältävä muoto ja toisaalta twiitin informatiivinen sisältö. 12 vastaajaa oli perustellut kyseessä olevan teksti, koska se on kirjallisessa muodossa, kirjaimista muodostettu, kirjoitettu tai kirjoitus. Näiden lisäksi eräs vastaaja kuvasi, että twiitissa ”ajatus on esitetty tekstimuodossa” ja tämän jälkeen hän huomioi esityksestä löytyvän ainakin yksi kokonainen virke, joten tekstimuodolla hän tarkoittanee twiitin sisältämää kirjoitusta ja kirjallista muotoa. Tällainen ajatus tekstistä synonyymina kirjoitukselle on nähtävissä myös vastauksessa ”informaatio koostuu tekstistä pääasiallisesti”, jossa niin ikään sanalla teksti on viitattu oletettavasti twiitin sisältämään kirjoitukseen. Eräs vastaaja, jonka mielestä twiitti ei ollut teksti, perusteli vastaustaan niin ikään kirjoitetun muodon kautta käyttäen tekstin käsitettä kirjoituksen synonyymina: ”Esityksessä esiintyy muita asioita tekstin lisäksi, jotka eivät ole tekstiä, kuten kuvia” ja hän lisäsi vielä, että tällöin koko esitykseen ei voida viitata sanalla teksti, koska tällöin oletettaisiin, että kuva voi olla osa tekstiä. Sana *teksti* rinnastuu siis joidenkin lomakevastaajien ajattelussa kirjoitettuun muotoon jopa niin vahvasti, että yhteys on liki synonyyminen. Kirjallisen muodon sijaan esityksen sisältämiä sanoja, lauseita tai virkkeitä kommentoi 9 vastaajaa, kuten perusteluissa ”sanoista muodostuva yhtenäinen kokonaisuus”, ”sisältää sanoja ja lauseita”, ”lauseita peräkkäin” tai ”paljon kirjaimia ja sanoja”. Näiden lisäksi yksi vastaaja kuvasi twiitin antavan sanallista tietoa, minkä voidaan myös laskea pohjautuvan ajatukseen kirjallisesta muodosta, sillä sanat koostuvat kirjaimista. Eräs vastaaja kuvasi twiitin ”tiedottavan jotain kielellisin keinoin”, mutta tätä ei voi enää varauksetta laskea koskemaan nimenomaan kirjoitettua kieltä, sillä kielellisillä keinoilla voidaan viitata myös puheen keinoihin – twiitti toki esityksenä sisältää nimenomaan kirjallista materiaalia

puheen sijaan, mutta vastauksen kontekstista ei voida päätellä, ajatteliko vastaaja kielellisillä keinoilla nimenomaan kirjoitetun kielen keinoja. Kaiken kaikkiaan, vaikka jätetään kielellisen muodon maininnut vastaus laskematta, twiitin kirjallista, kirjoitusta sisältävää muotoa kuvasi valtaosa vastaajista, sillä sitä kommentoi eri tavoin 21 kyllä-vastauksen antanutta ja 1 ei-vastauksen antanut eli kaikkiaan 22 vastaajaa 38:sta.

Toiseksi eniten kommentoitiin eri tavoin twiitin sisältöä tai tehtävää, joita kommentoi 18 vastaajaa; 6 vastaajaa kuvasi twiitin olevan informatiivinen tai sisältävän informaatiota ja 8 vastaajaa kommentoi vaihtelevasti twiitin pyrkivän viestimään jotain, välittävän tietoa, ilmoittavan, tiedottavan, viestivän lukijalle jotain tai sisältävän selkeän viestin ja tarkoituksen. Näiden lisäksi 3 vastaajaa kuvasi yksinkertaisesti twiitin olevan viesti ja 1 vastaaja kommentoi twiitin olevan ”asiaa esitettynä kirjallisessa muodossa”. Tekstilajiinkin twiitin kohdalla viitattiin: 5 vastaajaa perusteli esityksen olevan teksti, koska twiitit ovat tekstiä. Näiden lisäksi yksi vastaaja kommentoi kyseessä olevan tietoisuutta ja toisen mielestä twiitti oli lähellä kommenttia tai ilmoitusta ja oli siten teksti. Eräs vastaaja, jonka mielestä twiitti ei ollut teksti, oli niin ikään perustellut näkemystään tekstilajin kautta kommentoimalla, että kyseessä on mainoslause eikä teksti. Twiitin ymmärrettävyyteen puolestaan kiinnitti huomiota perusteluissaan vain kaksi vastaajaa, joista toinen kommentoi lauseista muodostuvan merkitystä ja toinen perusteli twiitin olevan teksti, koska hän pystyi lukemaan sen.

Kuvarunon suhteen vastaajat olivat myös valtaosin yksimielisiä, joskin 4 vastaajaa oli sitä mieltä, että kyseessä ei ole teksti. Sekä kyllä että ei -vastauksia ei tullut tähän kohtaan lainkaan, mistä voi tosin tehdä vain varoen päätelmiä, koska ei ole selvää, kuinka moni vastaaja oli huomannut mahdollisuuden tehdä molemmat valinnat. Tekstimäisyyttä perusteltiin twiitin tapaan kirjoitetulla muodolla, jota kommentoi 10 vastaajaa, sen sisältämällä kirjaimilla, johon perustelunsa nojasi 3 vastaajaa ja sillä, että runo sisältää sanoja ja lauseita, jota käytti perustelunaan 8 vastaajaa. Näiden lisäksi yksi vastaaja kuvasi runon käyttävän ”kielellisen annin lisäksi visuaalisia vaikutteita”, jossa vastaaja oletettavimmin viittaa kielellisellä annilla runon sisältämään kirjoitukseen; toinen vastaaja puolestaan pohti, että runo ei ehkä varsinaisesti ole pelkkä teksti, sillä sen tekstiossa itsessään ei välitä kaikkea sisältöä – maininta tekstiosasta kuitenkin kommentoinee runon sisältämää kirjoitusta. Runon sisältämää kirjoitusta kommentoi tavalla tai toisella myös 2 ei-vastauksen antanutta; käsittelen näitä ei-vastauksia tarkemmin kyllä-vastausten jälkeen. Täten runon sisältämää kirjoitusta, kirjaimia, sanoja tai lauseita kommentoi yhteensä 23 vastaajaa.

Kuvarunon kohdalla merkittävin yksittäinen kyllä-perustelujen lähde oli kuitenkin runon tekstilaji: 15 vastaajaa mainitsi vastauksessaan kyseessä olevan runo, ja heistä 7 käytti runon tekstilajia suoraan perusteluna sille, että kyseessä on teksti. Tätä havainnollistavat esimerkit 1a–1f.

- (1a) Se on selvä runo.
- (1b) Kyseessä on runo ja runo on teksti.
- (1c) Se on runo, siis teksti.
- (1d) Runotkin ovat tekstiä.
- (1e) Kyseessä on moderni runo, joka on yksi tekstilajeista.
- (1f) Runo on mielestäni perusteksti.

15 vastaajasta 8 vastaajaa mainitsi vastauksessaan kyseessä olevan runo, mutta he eivät käyttäneet sitä suoraan tekstimäisyyden syynä, kuten edelliset vastaajat 1a–1f. Kyllä-vastauksen antaneet henkilöt kiinnittivät huomiota myös runon sisältöön: 11 vastaajaa kommentoi runon sisältävän tai välittävän viestin, sisältävän vahvan sanoman tai antavan lukijalle ajateltavaa. Näistä 11 vastaajasta 4 mainitsi sisällön ohimennen, kuten perusteluissa ”kieli tuo runon merkityksen esille” ja ”kirjaimin esitetty asia”; näissä perusteluissa sisältö on mainittu ikään kuin oletuksena, joten lasken ne mukaan, vaikka niissä ei suoraan kommentoidakaan runon sisältöä. Ymmärrettävyyttä kommentoi 4 vastaajaa, jotka kuvasivat esityksen sisältävän ymmärrettäviä lauseita, ymmärrettävän viestin tai että esityksen pystyi lukemaan, ja 2 vastaajaa viittasi löyhästi rakenteeseen mainitessaan, että kyseessä on kokonaisuus.

Jo aiemmin mainittua tekstilajia hyödynnettiin perusteluna myös niissä tapauksissa, joissa kuvaarunaa ei määritelty tekstiksi: 2 vastaajaa kommentoi, että kyseessä on ennemmin taideteos kuin teksti, kolmas vastaaja kuvasi esityksen olevan kaavio, joka yhdistää tekstin lisäksi kuvioita, ja neljäs vastaaja oli kolmannen kanssa samoilla linjoilla, mutta päätyi siihen, että kyseessä on ennemmin tekstiä sisältävä kuva. Näiden lisäksi yksi, jo aiemmin mainittu, kyllä-vastauksen rastittanut vastaaja kommentoi, että kyseessä ei ehkä varsinaisesti ole pelkästään teksti, sillä tekstiosa ei itsessään välitä kaikkea sisältöä. Kolmessa viimeisimmässä perusteluissa on taas nähtävissä teksti-sanan käyttöä kirjoituksen synonyymina, etenkin kohdissa ”kaavio, joka yhdistää tekstiä sekä kuvaa”, ”kuva, jossa on mukana tekstiä” ja ”ei pelkästään teksti”.

Vieraan kielen esityksen suhteen vastaajat olivat niin ikään lähes yksimielisiä siitä, että kyseessä on teksti, sillä esitys sai 35 kyllä-vastausta ja 3 kyllä ja ei -vastausta (ks. kuvio 1). Esitys ei saanut yhtään ei-valintaa. Aiempien esitysten perusteluista poiketen vieraan kielen esityksen perusteluissa kuitenkin korostui pohdinta tekstin ymmärrettävyydestä. 18 vastaajaa kertoi vastauksessaan, ettei ymmärrä esityksen kirjoitusta. 15 heistä oli sitä mieltä, että esityksen sisältö on ymmärrettävää jollekin toiselle, kyseistä kieltä osaavalle henkilölle; nämä vastaajat siis arvioivat esityksen olevan teksti, vaikka he eivät itse ymmärtäneetkään esityksen sisältöä. 2 muuta vastaajaa oli hivenen epävarmempia vastauksestaan, ja he olivatkin rastittaneet sekä kyllä että ei -vaihtoehdot, koska eivät voineet olla varmoja, koostuuko oletettu kirjoitus sanoista, lauseista ja virkkeistä tai välittääkö se informaatiota kieltä osaavalle lukijalle. Yksi sekä kyllä että ei -vaihtoehdot rastittanut vastaaja oli selvästi

muuta kriittisempi: hän kommentoi, että hänelle kyseessä ei ole teksti vaan kirjoitus, koska hän ei ymmärrä tekstiä eikä informaatio siten välity hänelle – hän kuitenkin huomautti, että jollekulle muulle kyseessä on varmaankin teksti. Näiden 18 vastaajan lisäksi 8 vastaajaa sisällytti vastaukseensa jonkin epävarmuuden ilmauksen tai oletuksen siitä, että joku toinen henkilö pystyy ymmärtämään kirjoituksen sisällön: ”luultavasti lukee jotain ulkomaaksi”, ”jos tämä on jotain kieltä”, ”jos on oikeaa kirjoitusta” ja ”oletan, että symbolit muodostavat sanoja”.

Vieraan kielen tekstimäisyyttä perusteltiin myös kirjallisen muodon kautta (13 vastaajaa, joista yksi kuvasi kirjoitetun muodon sijaan asian olevan esitetty tekstimuodossa) ja huomioimalla, että se todennäköisesti koostuu kirjaimista tai kirjainyhdistelmistä (3 vastaajaa) sekä sanoista ja lauseista (5 vastaajaa); lisäksi yksi vastaaja kuvasi esityksen antavan sanallista tietoa, jolla todennäköisesti viitataan tässäkin tapauksessa kirjoitettuun muotoon. Yksi näistä vastauksista perusteli tekstimäisyyden sijaan epävarmuutta, sillä vastaaja kuvasi, että koska hän ei osaa kyseistä kieltä, ei hän tiedä, viestiikö esitys mitään tai koostuuko se edes virkkeistä. Kirjoituksen sisältämää informaatiota puolestaan pohti 4 vastaajaa, joista kaksi oli sitä mieltä, että informaatiota välittyy kieltä osaavalle, yksi ei voinut olla varma, viestiikö teksti kieltä ymmärtävälle mitään, ja yksi, jo aiemmin mainittu vastaaja, kommentoi, että hänelle ei välity informaatiota. Rakennetta puolestaan kommentoi 3 vastaajaa, joista yksi löysi merkeistä selvän rakenteen, toinen kommentoi olettavansa kirjoituksen olevan yhtenäinen ja kolmas perusteli muiden kielten olevan tekstejä, kunhan niistä löytyy rakenne.

Vieraan kielen esitys keräsi runsaasti sellaisia perusteluja, joita ei käytetty muiden esitysten kohdalla. Nämä perustelut ovat pitkälti rinnasteisia jo niille aiemmin mainituille perusteluille, jotka sisälsivät epävarmuuden ilmauksen tai oletuksen siitä, että esityksen kuvaama kirjoitus on jollekulle ymmärrettävää. Tällaisia olivat esimerkiksi perustelut 2a–2f.

- (2a) Kieli on vieras mutta teksti se on.
- (2b) Ilmeisesti tämä on jotain muuta kieltä tai symbolikieltä, jolloin se on teksti.
- (2c) Jonkun toisen kielistä tekstiä.
- (2d) Käsittääkseni hepreankielistä tekstiä.
- (2e) Tekstiähän se, mutta sanskriittia tms.?
- (2f) Näyttää vieraskieliseltä tekstiltä.

Etenkin sitaateissa 2c–2f on jälleen nähtävissä ainakin jonkinasteista teksti-sanan käyttöä synonyymina kirjoitukselle. Synonyymisesta käytöstä ei kuitenkaan näissä tapauksissa voi olla yhtä varma kuin aiempien esitysten kohdalla, sillä edeltävien esitysten tapauksessa perustelut ovat monesti sisältäneet selkeän kuvan ja ”tekstin” vastakkainasettelun (esimerkiksi perustelutyyppi ”kuva, joka sisältää tekstin”), joka tuo selvästi esille sen, että kyseisissä perusteluissa tekstillä viitataan nimenomaan esityksen sisältämään kirjalliseen materiaaliin, kirjoitukseen. Koska synonyymisesta käytöstä ei

näissä tapauksissa voi olla täysin varma, en laskenut näitä tapauksia mukaan vieraan kielen esityksen kirjallista muotoa kommentoineita perusteluja käsitellessäni. Nähdäkseni kyseiset ”jonkun toisen kielestä tekstiä”, ”hepreankielistä tekstiä”, ”tekstiähän se, mutta sanskriittia” ja ”vieraskielistä tekstiä” -perustelut kuitenkin melko varmasti ilmentävät teksti-sanan käyttöä kirjoituksen synonyymina.

Ostoslistan esitys sisälsi lapulle käsin kirjoitettuja yksittäisiä sanoja, joten ei ole ihme, että esityksen saamissa 29 kyllä-vastauksessa 11:ssä nojattiin esityksen kirjalliseen muotoon ja 9:ssä siihen, että esitys sisältää sanoja; lisäksi yhdessä vastauksessa mainittiin esityksen sisältämät kirjaimet ja toisessa näkemystä perusteltiin esityksen merkistöllä, jolla vastaaja viittanee kirjaimiin ja siten kirjoitettuun muotoon. Näiden lisäksi 2 vastaajaa kommentoi esityksen olevan teksti, ”vaikka ei olekaan lauseita”. Kaikille vastaajille esityksen sisältämät sanat eivät kuitenkaan riittäneet, sillä 2 ei-vastauksen antanutta henkilöä kommentoi, että esitys ei ole teksti, koska se ei sisällä virkkeitä tai se ei koostu lauseista ”tai edes sen tyylisistä”. Yksittäiset sanat eivät siis riittäneet kaikille vastaajille.

Ostoslistan sisältöön, sen välittämään informaatioon tai viestiin perusti kyllä-vastauksensa 9 vastaajaa, ja näiden lisäksi kaksi vastaajaa kuvasi esityksellä olevan merkitys. Näiden lisäksi 3 vastaajaa viittasi vastauksissaan ostoslistan sisältöön, mutta he eivät perustaneet kyllä-vastaustaan nimenomaan tähän merkitykselliseen sisältöön, vaan sisältöön viitattiin yleisemmin: ”kirjoittamalla esitetty asia”, ”asiasisältöä kirjoitetussa muodossa” ja ”asiaa kirjallisessa muodossa”. Suoraan esityksen ymmärrettävyyteen nojasi 2 vastaajaa, joista toinen kuvasi esityksen sisältämien sanojen olevan ymmärrettäviä ja toinen kertoi pystyvänsä lukemaan esityksen; ostoslistan lukemiseen oli viitannut myös yksi ei-vastauksen antanut henkilö, joka mainitsi, että vaikka kirjoitus ei rakennu tekstiksi, osaa lukija kuitenkin lukea lappua ””tekstinä””. Näiden lisäksi yksi vastaaja kommentoi listan sisältävän selkeitä sanoja, jossa selkeydellä saatetaan viitata kirjoituksen ymmärrettävyyteen: vastaaja on voinut ajatella esimerkiksi käsialan olevan kyllin selvää, jotta lista on lukukelpoinen ja siten ymmärrettävä. Tästä ”selkeiden sanojen” ja ymmärrettävyyden yhteydestä ei kuitenkaan voi olla täysin varma, sillä voi olla, että vastaaja on kirjoittanut kommenttinsa ajatellen, että esitys sisältää selkeästi sanoja, jolloin kommentti ei enää viittaa sanojen lukukelpoisuuteen ja siten ymmärrettävyyteen vaan siihen, että esityksessä selkeästi on sanoja.

Ostoslistan esityksen rakenne ja laji jakoivat selvästi vastaajien näkemykset. Rakennetta kommentoi 8 vastaajaa, joista 5:den mielestä esitys on teksti, jonka sanat muodostavat kokonaisuuden tai joka on epäyhtenäisyydestään huolimatta kuitenkin teksti. 3 vastaajaa puolestaan käytti rakennetta ei-vastauksensa perusteena: he kommentoivat, että listan osilla ei ole yhteyttä toisiinsa, niitä ei ole kielellisin keinoin sidottu mitenkään eikä kirjoitus rakennu tekstiksi. Yksi vastaaja kirjoitti ”Ehkä se teksti vaatiikin sitten sen, että se on jollain lailla kokonaisuus.” Esityksen lajia käytti perusteluissaan 11 vastaajaa, joista 7 kommentoi kauppa-, ostos- tai pelkän listan olevan teksti. 4 vastaajaa puolestaan

oli sitä mieltä, että kyseessä ei ole teksti, koska esitys on luettelo tai muistilappu. Kyllä- ja ei-vastaajat siis nimesivät esityksen lajin hieman eri tavoin. Uutena huomiona vastauksissa nousi esiin kontekstin vaikutus, joka liittyi vahvasti esityksen lajin määrittelemiseen: kolme ei-vastauksen antanutta vastaajaa kommentoi, että mikäli esitys olisi listan sijaan runo, olisi se teksti – yksi vastaaja puolestaan luonnehti, että mikäli esitys olisi rajattu niin, että hän ei näkisi kyseessä olevan muistilappu, olisi hän vastannut esityksen olevan teksti. Ostoslistan muoto siis johti siihen, että esitys ei ollut kaikkien mielestä teksti.

Mainos sai tähänastisista esityksistä selvästi vähiten kyllä-vastauksia (20 kpl), mutta esityksen tekstiksi arvioineita oli kuitenkin reilusti enemmän kuin heitä, joiden mielestä esitys ei ollut teksti (11 kpl), joten tämän näkemysjakauman valossa tulkitseen mainoksen kuuluvan myös teksteiksi määriteltäisiin esityksiin. Kyllä ja ei -valintojen lisäksi mainos sai kaksi vastausta, joissa oli rastitettu molemmat vastausvaihtoehdot. Mainoksen perusteluissa huomiota kiinnitettiin etenkin esityksen lajiin, eli siihen, että kyseessä on mainos. Mainoksen tekstimäisyys lajina kuitenkin jakoi vastaajat: 14 vastaajaa käytti mainosta kyllä-vastauksensa perusteluna ja 9 ei-vastauksensa perusteena. Kyllä-vastauksen antaneista 6 henkilöä kuvasi yksinkertaisesti mainoksen olevan teksti ja 4 vastaajaa kommentoi mainoksen sisältävän tekstiä tai sekä kuvaa että tekstiä; muut vastaajat käyttivät esityksen lajia perustelussaan vain mainintana eivätkä suorana näkemyksen perusteluna. Yksi sekä kyllä että ei -vaihtoehdot rastittanut henkilö mainitsi perustelussaan niin ikään esityksen lajin, mutta hän oli määritellyt esityksen kansikuvaksi, jota ei itsessään pitänyt tekstinä. Ei-vastauksissa hyödynnettiin lajia yllättävän samalla tavalla kuin kyllä-vastauksissakin: 6 vastaajaa kuvasi esityksen olevan mainos, joka sisältää tekstiä. Muista kolmesta lajia hyödyntäneestä ei-vastaajasta yksi kertoi, ettei miellä mainoksia tekstiksi, koska päähuomio on kuvissa, ja toinen kuvasi kyseessä olevan kuva tai mainos, jossa ei ole paljon sanoja. Kolmas lajin maininnan sisältänyt ei-vastaus oli hivenen erikoinen, sillä vastauksen perusteluksi oli kirjoitettu ”mainos, informointia” – perustelu vaikuttaisi ennemmin kyllä-vastaukseen sopivalta, mutta sitä oli kuitenkin käytetty ei-vastauksen kommenttina.

Mainoksen perusteluissa näkyivät toki myös muiden esitysten perusteluissa yleiset kirjalliseen muotoon ja esityksen sisältämiin sanoihin ja lauseisiin kohdistuvat viittaukset. 7 vastaajaa viittasi kyllä-vastaustensa perusteluissa sanoihin ja lauseisiin, ja näistä 2 mainintaa kohdistui mainoksen iskulauseeseen tai sloganiin; ei-vastausten perusteluissa yksi vastaaja oli maininnut, että esitys ei sisällä paljoa sanoja. Kirjalliseen tai kirjoitettuun muotoon suoraan oli viitannut vain 6 vastaajaa, ja nämä kaikki maininnat olivat kyllä-vastausten perusteluissa. Tämän lisäksi sekä kyllä että ei -vastauksissa 11 vastaajaa oli maininnut esityksen ”sisältävän tekstiä”, jolla vastaajat oletettavimmin viittaavat esityksen sisältämään kirjoitukseen, sanoihin tai lauseisiin.

Esityksen sisältöön vastauksissaan viittasi 13 vastaajaa. Ei-vastauksissa sisältöön viittasi jo mainitun ”mainos, informointia” -vastauksen lisäksi 2 vastaajaa. Heistä toinen kommentoi mainoksen välittävän informaatiota visuaalisesti, mutta kertoi lisäksi, että informaatio ei suurelta osin ole kielellistä. Toinen vastaaja puolestaan pohti esityksen viestinnän nojaavan niin vahvasti kuvalliseen ilmaisuun, että viesti ei välittyisi, jos mainoksesta jätettäisiin jäljelle vain käytetyt kirjaimet. Kyllä-vastauksessaan sisältöön viittasi tavalla tai toisella 9 vastaajaa: yksinkertaisimmillaan mainittiin esityksen olevan viesti, sisältävän kirjoitettua sisältöä tai sisältävän kirjoittamalla esitetyn asian, 2 vastaajaa mainitsi informatiivisuuden, ja 2 henkilöä kuvasi esityksen pääasiallisen sisällön tai viestin tärkeimmän asian olevan kirjoituksessa. Perusteluihin kirjoitettiin hivenen syvällisempiäkin huomioita sisällöstä: yksi vastaaja kuvasi sanoista saavan tietyn mielikuvan, ja että lisänä oleva kuva syventää merkitystä; lisäksi eräs vastaaja kuvasi mainoksen pyrkivän myymään lukijalle, ja toinen informatiivisuuden maininneista vastaajista luonnehti mainoksen välittävän informaatiota yrityksestä, tarjouksista tai muusta vastaavasta; näiden lisäksi eräs vastaaja kuvasi mainoksen sisällä olevien lauseiden olevan tekstiä, koska niillä on tarkoitus ja tarina.

Vastaajien antamien perustelujen valossa mainosta ei kuitenkaan voi varauksettomasti luokitella tekstiksi sen saamien kyllä-valintojen määrän perusteella. Tämä johtuu siitä, että monet kyllä-vastauksen antaneet henkilöt eivät oletettavasti pidä mainosta kokonaisuutena tekstinä, vaan ovat keskittyneet pelkästään mainoksen sisältämään kirjalliseen materiaaliin. Näin on selkeästi perusteluissa 3a–3e.

- (3a) Mainos, jossa on mukana sekä kuva että tekstiä.
- (3b) Slogan on mielestäni teksti.
- (3c) Mainoksen voi periaatteessa nähdä otsikkona ja otsikko on tekstin osa.
- (3d) Mainoksen sisällä olevat lauseet ovat tekstiä.
- (3e) Mainokset ovat tekstejä, koska niissä on kirjoitettua sisältöä.

Mainos sai toki myös runsaasti vastauksia, joissa ei ollut havaittavissa tällaista pelkkään kirjoitettuun muotoon keskittymistä, kuten vastaustyyppissä ”Mainos on teksti.” Mainoksen tapauksessa monissa vastauksissa on jälleen nähtävissä jo aiemmin käsiteltyä sanojen *kirjoitus* ja *teksti* synonyymista käyttöä: jopa 11 vastauksessa oli eri tavoin mainittu, että ”mainos sisältää tekstiä” tai että mainoksessa ”yhdistyy kuva ja teksti”, ja tällaisia luonnehdintoja oli sekä kyllä-, ei- että kyllä ja ei -vastausten perusteluissa. Huomioitavaa onkin, että perustelutyyppillä ”mainos, joka sisältää kuvan ja tekstin” toiset vastaajat olivat päätyneet rastittamaan kyllä-vastauksen, toiset ei-vastauksen ja yksi vastaaja sekä kyllä että ei -vaihtoehdot. Useilla vastaajilla oli siis taustalla samanlainen havainto mainoksen sisällöstä, mutta he päätyivät kuitenkin hyvin erilaisiin ratkaisuihin näkemyksiään rastittaessaan. Etenkin

näillä perustelutyypeillä annettuja kyllä-vastauksia tulee kuitenkin pitää jossain määrin ongelmallisina ja epäluotettavina, sillä ei ole mahdollista tietää, ovatko vastaajat rastittaneet kyllä-valintansa sen takia, että pitävät mainosta kokonaisuudessaan tekstinä, vai ovatko he päätyneet kyllä-vastaukseen sen vuoksi, että mainoksessa on (kirjallisia) komponentteja, jotka ovat tekstiä.

5.3.2 Kuvat eivät ole tekstejä

Vastaajilla oli varsin pitkälle yhtenevät käsitykset siitä, mitkä esitykset eivät ole tekstejä. Valokuva määriteltiin kaikista selkeimmin ei-tekstiksi, sillä se sai 36 ei-valintaa ja vain 2 kyllä-vastausta (ks. kuviota 1). Liikennemerkistä ja videosta oltiin lähes yhtä samanmielisiä, sillä molemmat saivat 35 ei-vastausta ja 3 kyllä-valintaa. Hivenen enemmän hajontaa vastauksissa oli nonsensin, viittomien ja diagrammin esitysten suhteen, mutta nekin saivat selkeän enemmistön ei-vastauksia: diagrammi sai näistä vähiten kyllä-vastauksia, joita tuli 11 kappaletta, ei-valintoja se sai 25 ja 2 vastaajaa rastitti sekä kyllä että ei -vaihtoehdot; viittomat sai niin ikään 25 ei-vastausta, kyllä-vastauksia se sai 12 ja sekä kyllä että ei -vaihtoehdot oli merkinnyt 1 vastaaja; nonsense puolestaan sai ei-valintoja 24, kyllä-vastauksia 13 ja yhden sekä kyllä että ei -valinnan.

Valokuvan saamissa runsaissa ei-vastauksissa korostuivat vetoaminen esityksen lajiin ja siihen, että siinä ei ole kirjoitusta, kirjaimia tai sanoja. Lajiin vetosi peräti 23 ei-vastauksen antanutta, ja 16 vastaajaa käytti lajia ainoana perustelunaan vastauksessaan: ”Kuva, ei teksti.”, ”Kyseessä on kuva.”, ”Mielestäni tämä on kuva.”, ”Pelkkä kuva ei ole teksti.” tai kirjoittamalla vastauskenttään yksinkertaisesti ”Kuva.”

Valokuvan tapauksessa kirjoituksen puutteen ei-vastauksensa taustalla mainitsi 4 vastaajaa, joiden lisäksi 5 henkilöä kommentoi, että esitys ei sisällä kirjaimia; näiden lisäksi yksi henkilö kertoi, että kuvassa ei ole kielellisiä merkkejä, ja toinen kommentoi, että esitys ei koostu äänteisiin tai kieleen perustuvista palasista. 2 henkilöä huomautti myös, että esitys ei ole verbaalinen tai sisällä verbaalista informaatiota. Sanojen ja virkkeiden puutteen puolestaan mainitsi 3 vastaajaa.

Valokuvan esityksen sisältöön viittaisi ei-vastauksissaan 3 vastaajaa, joista yksi kommentoi, että kuvassa ei viestitä lukijalle mitään, toinen kommentoi tekstin olevan verbaalinen, kun taas kuva toimi visuaalisesti ja emotionaalisesti, ja kolmas vastaaja puolestaan myönsi kuvan välittävän monenlaisia tunteita, mutta ei tästä huolimatta laskenut pelkkää kuvaa tekstiksi. Valokuva sai kuitenkin myös 2 kyllä-vastausta: toisessa perusteltiin kuvan olevan teksti ja toisessa kommentoitiin, että tekstin ei tarvitse sisältää kirjaimia.

Liikennemerkin esityksen saamien runsaiden ei-vastausten perustelut olivat hyvin yhteneväiset valokuvan saamien ei-vastausten perustelujen kanssa. Lajiin oli perustelussaan viittannut 24 vastaajaa, tosin siinä missä valokuvasta käytettiin ainoastaan nimitystä kuva, luonnehdittiin liikennemerkin esitystä kuvan lisäksi kuvioksi, symboliseksi kuvaksi, symboliksi, merkiksi, liikennemeriksi ja suojatie-liikennemeriksi – kuva oli luonnehdinnoista kuitenkin ylivoimaisesti yleisin. Ainoastaan lajia vastauksensa perusteluna käytti myös liikennemerkin tapauksessa 16 henkilöä, joten luku on sama kuin valokuvan esityksen yhteydessä. Mielenkiintoista pohdintaa oli erään ei-vastaajan perustelussa: ”Kuva välittää tietyn tekstin ja tarkoituksen, mutta mielestäni tämä ei ole teksti vaan kuva. Kuva ja teksti tosin tuntuvat olevan hieman päällekkäinen käsite.” Vastaaja siis lähti alkuun siitä oletuksesta, että kuva ei olisi teksti, mutta huomasi käsitteissä kuitenkin myös päällekkäisyyttä.

Liikennemerkin kohdalla kirjoitetun muodon puutteeseen viittasi 6 vastaajaa, ja 4 vastaajaa mainitsi kirjainten puutteen. Näiden lisäksi eräs vastaaja kuvasi, että esitys ei sisällä kielellistä informaatiota, toinen perusteli, että esityksessä ei lue mitään, ja kolmas vastaaja kommentoi, että kyseessä on ”suojetie-liikennemerkki, mutta ei suojatien merkki kielellisessä ilmaisussa”; valokuvan esityksessä vastauksensa äänneisiin tai kieleen perustuvien palasten puuttumisella perustellut vastaaja toisti perustelunsa myös liikennemerkin kohdalla. Sanojen ja virkkeiden puutteen mainitsi perustelussaan puolestaan 4 vastaajaa.

Liikennemerkin esityksen sisältöön viittasi useampi vastaaja kuin valokuvan tapauksessa. Tämä voi johtua siitä, että suojatien merkillä on yleisesti hyvin tunnettu ja tärkeä viestintätehtävä. Tämän viestintätehtävän huomioiminen ei kuitenkaan johtanut siihen, että vastaajat olisivat ajatelleet esityksen olevan teksti: 4 vastaajaa kommentoi kyseessä olevan viestiä välittävä kuva, mutta he olivat silti sitä mieltä, että kyseessä on kuva eikä teksti. Mielenkiintoinen oli eräs ei-vastauksen perustelu, jossa luki ainoastaan ”informointia”. Liikennemerkki sai yhden kyllä-vastauksen valokuvaa enemmän ja keräsi täten 3 kyllä-vastausta. Kyllä-vastauksissa perusteltiin, kuten valokuvankin kohdalla, liikennemerkin ja kuvan olevan teksti, ja kolmas kyllä-vastaaja kuvasi kyseessä olevan symbolinen representaatio.

Videon esitysmuoto eroaa selvästi valokuvan ja liikennemerkin esitysmuodoista, jotka molemmat palautuvat erilaisiksi kuviksi, liikennemerkissä tosin on valokuvaa vahvempi symbolinen luonne. Videon voi niin ikään ajatella koostuvan useista kuvista, mutta siinä on mukana uusi multimodaalinen elementti, liike. Videot yleensä sisältävät myös ääntä, mutta kyselylomakkeen esityksessä vastaajia pyydettiin pohtimaan kissanpentujen telmimistä sisältävää videota, joten merkittävät äänet tai ainakaan ihmispuhe eivät todennäköisesti ole tulleet vastaajien mieleen videon tekstimäisyyttä pohtiessa. Video sai todennäköisesti kuvista koostuvan luonteensa vuoksi hyvin samanlaisia vastauksia ja perusteluja kuin aiemmat kaksi esitystä, joskin perustelut olivat jonkin verran pohtivampia. Laji oli

jälleen yleisin perustelujen lähde: kuva, liikkuva kuva tai yleisimmin video mainittiin 26 ei-vastauksen perustelussa, ja ainoa käytetty syy esityksen tekstittömyyteen se oli 11 vastauksessa.

Videon tapauksessa kirjoitetun sisällön puuttumiseen nojasi 10 vastaajaa, ja sekä kirjainten että sanojen tai lauseiden puuttumiseen nojasi molempiin 3 vastaajaa. Näiden lisäksi eräs vastaaja kuvasi, että video ei välitä kielellistä informaatiota, ja toinen vastaaja kommentoi, että video ei ole verbaalinen. Kirjoitetun sisällön puutetta kommentoineista vastaajista yksi mainitsi, että video ei ole teksti, ellei se sisällä kirjoitusta, ja toinen vastaaja pohti, että videossa ei todennäköisesti ole kirjoitusta, joka tekstiin vaaditaan – maininta videossa olevasta tekstityksestä tai muusta kirjoituksesta olisi siis ehkä tehnyt videosta tekstin ainakin näiden vastaajien mielestä. Toisaalta jo mainittujen lisäksi eräs vastaaja mietti, että mikäli videossa olisi kirjoitettua sisältöä, mieltäisi hän, että videossa olisi tällöin myös teksti sisällytettynä. Tulkitsisin tämän maininnan niin, että kirjoituksen lisääminen ei kuitenkaan olisi riittänyt tekemään koko videosta tekstiä, vaan kirjoitus, vastaajan mukaan teksti, olisi tällöin osa videon sisältöä. Näin olikin luonnehtinut yksi vastaaja, joka perusteli, että video ei ole koskaan teksti vaan video, mutta ”video voi sisältää tekstiä, jos se on esimerkiksi tekstitetty”. Videon ja tekstin suhdetta pohti näiden lisäksi vielä kaksi vastaajaa: ensimmäinen mainitsi, että video saataisiin tekstin muotoon, mikäli siitä kirjoitettaisiin skripti, ja toinen pohti, että video olisi todennäköisesti lähempänä tekstiä, mikäli siinä olisi jonkinlainen kirjoitettu selostus.

Vastauksissa kommentoitiin myös videon sisältöä, mutta sisältöön viittaavia mainintoja tuli vähemmän kuin liikennemerkkin kohdalla: yksi vastaaja huomioi videonkin pyrkivän välittämään viestiä, ja tätä löyhemmin sisältöä kommentoi kaksi vastaajaa, joista toinen kuvasi, että videon tapauksessa informaatio ei ole kirjoitetussa muodossa, ja toinen tarkensi, että videon sisältämä informaatio on visuaalisessa formaatissa. Näiden lisäksi yksi vastaaja luonnehti, että videon herättämät ajatukset voisi kirjoittaa, mutta että tämä ei tee videosta tekstiä. Samaa aihetta kommentoi toinenkin vastaaja, joka kuvasi, että videota voidaan selittää ja tulkita tekstillä, mutta itsessään se ei ole teksti. Ymmärrettävyyttä kommentoi 2 vastaajaa, joista toinen kuvasi, ettei hän lue videota, ja toinen kertoi, että video ei anna sanallisesti ja kielellisesti ymmärrettävää tietoa. Videon saamat 3 kyllä-vastausta olivat lähestulkoon samanlaiset kuin liikennemerkkin saamat kyllä-vastaukset: yksi kommentoi aiempiin perusteluihinsa vedoten, että tekstin ei tarvitse sisältää kirjaimia, toinen oli sitä mieltä, että mikäli kuva on teksti, on liikkuva kuvakin teksti, ja kolmas kuvasi videon olevan hienommassa muodossa oleva symbolinen representaatio.

Diagrammin suhteen vastaajat eivät olleet aivan yhtä yksimielisiä kuin kolmea aiempaa esitystä arvioidessaan, mutta sekin sai silti valtaosalta vastaajista ei-näkemyksen, joita tuli yhteensä 25 kappaletta. Eniten perusteluissa nojattiin taas esityksen lajiin, johon perustelunsa nojasi 26 vastaajaa; näistä 21 oli ei-vastauksen antaneita. Perusteluissa diagrammin lajiksi nimettiin kuva, kuvaaja, kuvio,

kaavio, diagrammi, piirakkadiagrammi, tilastografiikka, graafi, havainnollistava kuvio, kaaviokuva, sektoridiagrammi ja piirakkakuvio. Kaikki lajiin viittaneet kommentit eivät kuitenkaan perustelleet diagrammin ei-tekstimäisyyttä, sillä kaksi vastaajaa oli sitä mieltä, että diagrammi on lajina teksti. Ensimmäinen heistä kommentoi ”Se on selvästi piirakkadiagrammi, joka on myös teksti”, toisen henkilön vastaus oli hitusen epävarmempi ”Tilastografiikka on tekstin alaluokka?”.

Diagrammin kohdalla vastauksissa korostui jälleen tekstin käsitteen yhdistyminen kirjoitukseen, jota kuvastaa hyvin kolme kyllä-vastauksen perustelua. Näistä perusteluista kaksi näkyy esimerkeissä 4a ja 4b.

(4a) Vaikea sanoa, miellän kuitenkin, että kuvioista löytyy tekstiä. En kuitenkaan ajattele, että kuvio olisi teksti.

(4b) Piirakkakuvio itsessään ei ole teksti, mutta sen ympärillä olevat selitteet ovat tekstejä.

Sekä 4a että 4b esimerkeissä esitellyt kommentit siis perustelivat kyllä-vastausta, vaikka molemmissa perusteluissa myös sanottiin suoraan, että esityksessä nähty kuvio ei ole teksti – teksti yhdistyy siis näiden vastaajien ajattelussa niin vahvasti kirjoitettuun muotoon, että he ovat huomioineet esityksen tekstimäisyyttä pohtiessaan tärkeimpänä sisältönä esityksen sisältämät yksittäiset sanat. Näin lienee myös erään kolmannen vastaajan kohdalla, sillä hän on perustellut kyllä-valintaansa kommentilla ”tässä on kuvaa ja tekstiä yhdistettynä” – tekstin, siis kirjoituksen, merkitys on ilmeisesti ollut vastaajalle esityksen kuvallista komponenttia suurempi hänen rastittaessaan valintaansa, sillä hän päätyi merkitsemään kyllä-vaihtoehdon. Hivenen epävarmempi vastauksestaan oli eräs molemmat vastausvaihtoehdot rastittanut vastaaja, joka kertoi, ettei osannut valita näkemystään, koska ”Kyseessä on sektoridiagrammi eli kuvio, mutta toisaalta siinä on tekstiä ’otsikoiden’ muodossa.” Näihin kuvattuihin kyllä-näkemyksiin on suhtauduttava varauksella, sillä kuten aiemmin käsitelty vastaajat itsekkin kirjoittivat, eivät he ole kyllä-vastauksestaan huolimatta ajatelleet esityksen kokonaisuutena olevan teksti. Teksti-käsitteen käyttöä kirjoituksen synonyymina näkyi erityisen runsaasti ei-vastausten perusteluissa, sillä ei-vastauksen antaneista henkilöistä peräti 11 kommentoi tavalla tai toisella esityksen olevan kuvan ja tekstin yhdistelmä. Kuvan ja tekstin vastakkainasettelu näkyi kaikkiaan jopa 16 perustelussa.

Diagrammin kohdalla muut esityksen arviointikriteerit saivat vain satunnaisia mainintoja. Sanoihin tai virkkeisiin viittasi yhteensä 7 vastaajaa, joista 2 henkilöä perusteli esityksen olevan teksti, ja 5 vastaajaa oli sitä mieltä, että yksittäiset sanat eivät riitä tekemään esityksestä tekstiä, tai että esityksen pääsisältönä on jotakin muuta kuin yksittäiset sanat. Esityksen sisältämään informaatioon viittasi 6 vastaajaa, joista 2 oli sitä mieltä, että esitys on teksti, koska se välittää informaatiota; 4 ei-

vastaajaa huomioi kyllä esityksen välittämän sisällön, mutta he perustelivat, että itse teksti kuviossa ei ole niinkään se, joka informaation välittää, vaan tärkeimmäksi esityksessä nousee kuvan välittämä tieto. Näiden vastaajien mielestä informaation välittäminen yleensä ei siis riitä tekemään esityksestä tekstiä. Mielenkiintoinen oli eräs ei-vastauksen perustelu, jossa oli lopulta päädytty siihen, että esitys ei ole teksti sen rakenteen vuoksi: ”Kaaviokuva, joka sisältää sanoja esittäen informaatiota ei kuitenkaan mielestäni täytä tekstin ominaisuuksia, esimerkiksi kieliopin rakenteet eivät ole läsnä kuviossa.” Rakenteeseen viittasi myös toinen vastaaja, jonka mukaan ”sanoista ei muodostu kokonaisuutta”. Kirjoitetun muodon mainitsi 3 henkilöä, ja ymmärrettävyyteen nojasi 2 vastaajaa; näistä kaksi vastausta perusteli kyllä-vastausta ja kaksi ei-valintaa: ”Koostuu kirjaimista ja sitä pystyy lukemaan.”, ”Ihmisen tarkoituksella kirjoittamia sanoja.”, ”Ei kirjoittamalla esitetty.”, ”Ymmärrettäviä sanoja, mutta pääkohde on kuvio.”

Viittomakielen esitys sai 25 ei-vastausta, 12 kyllä-vastausta ja yksi vastaaja oli valinnut sekä kyllä että ei -vaihtoehdon. Viittomakielen saamat perustelut olivat luonteeltaan melko erilaisia muiden esitysten saamiin perusteluihin verrattuna, ja viittomia verrattiin todella paljon puhuttuun kieleen sekä puheen kuuntelemiseen. Tämä saattaa johtua siitä, että molemmissa lomakkeissa vastaajat arvioivat ensin puheen kuuntelemista ja vasta tämän jälkeen viittomakieltä, jolloin tällainen vertaus oli helppo tehdä – tarkastelen vastaajien näkemyksiä puheen kuuntelemista kuvanneesta esityksestä myöhemmin seuraavassa alaluvussa.

Myös viittomien kohdalla eniten perusteluja keräsi esityksen laji, johon yhdistän myös jo mainitun vertauksen puheeseen. Viittomien yhdistäminen puheeseen kuvaa tarkalleen ottaen enemmän välityskanavaa kuin lajia, mutta perusteluissa oli monin paikoin käytetty puhetta samalla tavoin kuin esimerkiksi kuvaa aiempien esitysten kohdalla: ”Viittomat ovat puhetta.” Puhe mukaan lukien tavalla tai toisella viittomien lajiin viittasi perustelussaan noin 17 vastaajaa; luku vaihtelee hivenen sen mukaan, laskeeko mukaan ainoastaan selkeät viittaukset puheeseen lajina vai kaikki viittaukset puhuttuun kieleen yleensä. Valtaosa käytti lajia ei-vastauksen perusteluna, joissa kommentoitiin, että viittomat ovat puhumista. Lajia käytettiin kyllä-vastauksen perusteluna neljässä tapauksessa, joissa perusteltiin viittomien olevan samalla tavalla tekstiä kuin ääneen puhutun tekstin ja että viittomat ovat kirjoitettujen tai lausuttujen sanojen vastineita. Puheen lisäksi viittomien kuvattiin olevan eleitä, eleitä sekä liikkeitä tai ihan oma lajinsa. Eräs ei-vastauksen antanut perusteli, että hänen mielestään puhe ja eleet (viittominen) ovat eri asioita – hän siis ilmeisesti ymmärtäisi (ja puheen kuuntelemisen esitykseen antamansa vastauksen perusteella ymmärtäikin) puheen tekstinä, mutta yhdistää viittomisen enemmän elehdintään kuin puheeseen.

Toiseksi eniten viittomakielen perusteluissa kommentoitiin sitä, että viittomat eivät ole kirjoitetussa muodossa. Tähän kirjallisen muodon puutteeseen viittasi ei-vastauksessaan 11 vastaajaa; näiden lisäksi yksi kyllä-vastaaja kommentoi, että tekstin ei tarvitse olla paperilta luettavaa, ja toinen huomioi, että viittomat voisi kirjoittaa tekstin muotoon. Jälkimmäisen vastaajan kyllä-vastaus kuitenkin perustelunsa pohjalta kuvastaa enemmän kielteistä näkemystä, sillä hän kommentoi, että viittomat eivät sinällään ole teksti. Lisäksi yksi ei-vastaaja kommentoi, että pelkkä mahdollisuus kirjoittaa esityksen sisältö ei riitä tekemään siitä tekstiä: ”Eihän puhekaan ole tekstiä, vaikka puheen voi kirjoittaa tekstiksi.” Tässä perustelussa on jälleen nähtävissä tekstin ja kirjoituksen käsitteiden yhteenlankeaminen.

Kyllä-vastauksissa tärkeimmäksi kriteeriksi nousi viittomien ymmärrettävyys, mikä näkyi viittomakielen vertaamisena mihin tahansa muuhun kieleen: ”viittomakieli on kieli siinä missä muutkin”, ”viitottu kieli on mielestäni kuten puhuttu kieli ja puhututkin uutiset ovat mielestäni teksti”. Yksi vastaaja myös kuvasi tulkin ”lukevan” uutistekstiä, ja mieltäisin tämän lukemisen kuvauksen osaltaan pohjautuvan ajatukseen siitä, että teksti on ymmärrettävää, lukukelpoista. Tätäkään kyllä-vastausta ei voida kuitenkaan pitää täysin luotettavana, sillä on mahdollista, että vastaaja on vastaustaan valitessaan keskittynyt liikaa uutistenlukijan perspektiiviin eikä ole pohtinut viittomien tekstimäisyyttä itessään. Aiemmin mainittujen vastausten lisäksi yksi kyllä-vastaaja pohti viittomakielen olevan mielestään poikkeus muista kielistä, sillä viittomat eivät taivu tekstiksi. Hän kuitenkin päätyi rastittamaan kyllä-vaihtoehtoon. Ymmärrettävyyteen viitattiin myös kahdessa ei-vastauksessa, joissa kommentoitiin, että tekstiä pitää pystyä lukemaan itse, eivätkä viittomat siten ole heille tekstiä. Myös viittomien sisältämä informaatio noteerattiin kolmessa ei-vastauksessa, mutta informatiivisuus ei näiden vastaajien mielestä riittänyt tekemään viittomista tekstiä. Välittyvä informaatio huomioitiin myös yhdessä kyllä-vastauksessa, mutta tässäkin perustelussa tärkeimmäksi kriteeriksi oli nostettu ajatus siitä, että viittomat ovat kirjoitettujen tai lausuttujen sanojen vastineita. Yksi vastaaja kommentoi, että viittomat ovat tekstiä, jos ne ovat kokonaisia virkkeitä – virkeajattelu säilyy siis joissain tapauksissa myös ei-kirjallisten tekstien kohdalla. Mielenkiintoinen oli erään ei-vastauksen antaneen henkilön perustelu, jossa hän kommentoi, että viittomat eivät ole tekstiä, koska viittomat eivät pysy missään eikä niitä voi katsoa uudelleen. Kyseinen vastaaja pitää siis tekstin kriteerinä pysyvyyttä sekä toistettavuutta; perustelun taustalla saattaa olla ajatus siitä, että teksti pitää voida olla kenen tahansa uudelleenkatsottavissa ja siten objektiivisesti arvioitavissa.

Nonsense-runon esitys sai ei-teksteiksi määritellyistä esityksistä vähiten ei-vastauksia, joskin ero kahteen edeltävään esitykseen on hyvin pieni: nonsense sai 24 ei-vastausta, 13 kyllä-vastausta ja yksi vastaaja oli rastittanut molemmat vastausvaihtoehdot. Nonsensen saamat perustelut olivat huomattavasti vaihtelevampia kuin tässä alaluvussa aiemmin läpikäytyjen esitysten perustelut, ja eniten

perusteluissa vedottiin esityksen ymmärrettävyyteen, sen sisältämään informaatioon sekä kirjalliseen muotoon.

Nonsensen ymmärrettävyyttä pohti 17 vastaajaa, joista 13 oli rastittanut ei-vastauksen. He kommentoivat, että eivät ajattele kyseessä olevan teksti, koska ”sisällössä ei ole mitään järkeä”, ”merkit eivät muodosta mitään järkevää”, esitystä ”ei voi lukea”, se on ”hölynpölyä” eikä siinä ei ole ymmärrettävää sanomaa tai merkitystä. Eräs vastaaja kommentoi pohtivasti ”Onko se teksti jos siitä ei saa selvää?” Päinvastaisiakin näkemyksiä oli, ja 3 vastaajaa oli sitä mieltä, että kyseessä on teksti, vaikka he eivät esityksen merkitystä ymmärtäneet. Heistä yksi luonnehti, että ”teksti voi olla myös ’siansaksaa’ tai sellaista, mitä en omien kielirajoitteideni takia ymmärrä”, toinen kommentoi, että ”tekstillä ei ole mitään mielekästä tai järkevää merkitystä, mutta se ei silti estä sitä olemasta tekstiä”, ja kolmas kyllä-vastaaja perusteli, että yrittää tulkita kokonaisuutta tekstinä. Viimeisimmässä perustelussa katson tulkitsemisen yhdistyvän ajatukseen esityksen ymmärrettävyydestä. Sekä kyllä että ei -vaihtoehdot rastittanut vastaaja pohti niin ikään esityksen ymmärrettävyyttä: ”Jos merkit ilmentävät jollekin informaatioita, joka on mahdollista laittaa sanojen muotoon, niin se on teksti. Niille, joille siinä ei ole ymmärrettävää tietoa, se ei ole teksti.”

Esityksen sisältämää informaatiota kommentoi 11 vastaajaa; näistä vastaajista 6 oli pohtinut myös esityksen ymmärrettävyyttä, ja nonsense-runon tapauksessa esityksen ymmärrettävyyden ja esityksen sisältämän informaation pohdinnat ovatkin hyvin lähellä toisiaan. Myös informaatiota pohtineista valtaosa, 8 henkilöä, oli rastittanut ei-valinnan, ja vain 2 kyllä-vastaajaa kommentoi esityksen sisältämää informaatiota. Ei-perusteluissa kommentoitiin, että esitys ei ”näytä viestivän lukijalle mitään”, siinä ”ei ole mitään asiasisältöä”, se ei ”välitä informaatiota” tai että esityksestä ”ei kykene erottamaan viestiä”. Eräs ei-vastaaja pohti, että mikäli joku pystyisi ymmärtämään esityksestä jonkin viestin, silloin se olisi teksti. Kyllä-vastauksissa puolestaan pohdittiin, että ”informaatio on esitetty tekstimuodossa” tai että ”ajatus välittyy kirjallisena ilmaisuna”. Näissä vastauksissa esityksen informaatioarvoa ei tosin ole pidetty tärkeimpänä kriteerinä arvioinnissa, ja ensimmäinen vastaaja kommentoikin perustelussaan aiemmin, että esityksessä ei ole mitään mielekästä tai järkevää merkitystä, mutta hän on kuitenkin päättänyt kuvaamaan, että esitys sisältää informaatiota.

Kirjoitettua muotoa kommentoivat niin ikään sekä kyllä- että ei-vastaajat. Yhteensä kirjoitettu muoto keräsi 11 mainintaa, joista 5 oli ei-vastausten perusteluissa. Nämä vastaajat kommentoivat, että esityksessä ”on vain kirjaimia ja merkkejä”, ”on kirjaimia ja merkkejä, mutta ei mitään selkeää” tai ”kirjaimet ovat irrallisia”. Eräs vastaaja kommentoi, että pelkät yksittäiset kirjaimet eivät riitä tekemään esityksestä tekstiä, ja toinen luonnehti esityksen olevan enemmän kirjaimia kuin tekstiä. Näille vastaajille pelkät kirjasinmerkit eivät olleet riittävä peruste määritellä esitys tekstiksi. Joillekin

vastaajille pelkät kirjaimet olivat kuitenkin riittävä kriteeri, sillä 6 vastaajaa perusteli kyllä-vastauksaan sillä, että esityksessä on ”paljon merkkejä”, ”merkkejä tiettyyn muotoon kirjoitettuna”, se on ”kirjaimista ja merkeistä muodostettu kokonaisuus” tai että esitys on kirjallisessa muodossa. Näistä eräs vastaaja kommentoi, että esityksen informaatio on esitetty tekstimuodossa, jolla viitattaneen jälleen kirjoitettuun muotoon.

Nonsense-runon lajia kommentoi 7 vastaajaa. Heistä 4 oli sitä mieltä, että esitys on teksti: kyllä-vastaajista 3 luonnehti esitystä runoksi ja 1 haikuksi. Ei-vastaajista 2 kommentoi, että kyseessä on enemmän visuaalinen kuva tai koodikieli. Tulkinta esityksen lajista yhdistyy mielestäni näissä tapauksissa esityksen ymmärrettävyyteen tai sen sisältämään informaatioon: mikäli esitys määritellään runoksi, oletetaan sen myös sisältävän jonkinlaisen tarkoituksella luodun merkityksen, jolloin se on huomattavasti helpompi ajatella tekstinä kuin silloin, jos esityksen hahmottaa enemmän kuvana. Uskoisin tämänkaltaisen ajattelun olleen taustalla esitystä runoksi luonnehtineilla vastaajilla, ja tämä ajattelutapa löytyykin, mikäli yhdistetään näiden vastaajien kirjoittamat kommentit: ”saattaa olla jonkinlainen runo, jolloin se on tarkoituksella kirjoitettu”, ”oletan, että tämä on runo, jolloin se on kokonaisuus”, ”jos kyseessä on runo, voisin ymmärtää tekstinä”; viimeinen vastaaja jatkoi vielä, että ajatus välittyy kirjallisena ilmaisuna. Vastaaja, joka kommentoi olettavansa kyseessä olevan runo, lisäsi vielä, että mikäli esitys on syntynyt kissan hypäessä näppäimistölle, ei kyseessä olisi teksti – esityksen luontitapa ja sen tarkoituksellisuus ovat siis kyseiselle vastaajalle merkityksellistä. Mielenkiintoinen oli yhden ei-vastaajan pohdinta: ”Tämä riippuu kontekstista! Se ei ole teksti, jos tuohon on läiskitty vain symboleita, mutta se olisi teksti, jos nuo läiskityt symbolit muodostaisivat koodin.” Toisin kuin toinen esitystä koodikieleksi luonnehtinut vastaaja, tämä vastaaja oli siis sitä mieltä, että esitys olisi teksti, jos siitä voisi katsoa muodostuvan jonkinlaisen koodin.

Myös esityksen rakennetta tai sen sisältämiä sanoja – tai niiden puutetta – kommentoitiin. 4 vastaajaa kommentoi, että esitys ei sisällä virkkeitä, sanoja tai että siinä ”ei ole edes yhtä kokonaista sanaa”. Rakennetta puolestaan pohdittiin sekä kyllä että ei -vastauksissa. 6 vastaajaa kommentoi, että esitys ei ole teksti, koska siinä ei ole tekstin rakennetta, merkit ovat satunnaisia tai esityksen kirjaimet ovat ”irrallisia eivätkä muodosta kokonaisuutta”. 2 kyllä-vastauksen antanutta puolestaan kommentoi kyseessä olevan ”kirjaimista ja merkeistä muodostettu kokonaisuus” tai että koska kyseessä on runo, on se kokonaisuus.

5.3.3 Tekstin rajalla

Edellä olen tarkastellut ensin tekstiksi melko yksimielisesti määriteltyjä esityksiä (luvussa 5.3.1) ja sitten esityksiä, joita melko yksimielisesti ei pidetty teksteinä (5.3.2); näissä tapauksissa valtaosa vastaajista oli siis päätenyt rastittamaan joko kyllä- tai ei-vaihtoehtoon. Kaikkien esitysten kohdalla vastaajien keskuudesta ei kuitenkaan löytynyt tällaista konsensusta, jolloin selkeä enemmistö vastaajista olisi ollut esityksistä tiettyä mieltä. Seuraavaksi tarkastelen juuri näitä esityksiä, jotka jakoivat voimakkaimmin vastaajien näkemykset.

Puheen kuuntelemisen esitys jakoi vastaajat kahtia kaikista selvimmin kahtia, sillä sekä kyllä- että ei-näkemyksiä esitettiin kumpiakin 18 kertaa; näiden lisäksi 2 vastaajaa oli rastittanut molemmat vastausvaihtoehdot. Hintalapun ja varoitusmerkin esitysten kohdalla näkemykset eivät menneet yhtä tasan, mutta ero eri näkemysten keräämien valintojen määrien välillä oli melko pieni: hintalapun esitys keräsi 22 kyllä-vastausta ja 16 ei-valintaa, varoitusmerkin tapauksessa esityksen tekstimäisyyden kannalla oli 15 vastaajaa ja 23 henkilöä oli puolestaan sitä mieltä, että esitys ei ole teksti.

Vastaajien reaktioita **puheen kuuntelemiseen** selvitin tilannekuvauksella, jossa vastaajia pyydettiin kuvittelemaan olevansa kahvilassa kuuntelemassa runonlausuntaa (ks. kyselylomakkeet liitteissä 1 ja 2). Tämän puheen kuuntelemista runonlausunnan muodossa kuvanneen esityksen kohdalla vastaajat pohtivat perusteluissaan etenkin esityksen lajia ja kirjoitettua muotoa. Esityksen lajiin vastaajiansa perusti 16 vastaajaa, ja useat henkilöt mainitsivat vastauksessaan esityksen lajin, mutta eivät niinkään perustelleet näkemystään sen pohjalta. Runonlausuntaa kuvattiin vastauksissa ylivertaisesti eniten runoksi mutta myös esitykseksi, runonlausunnaksi, lausunnaksi, monologiksi, taideteeksi ja taideteokseksi; eräs vastaaja myös kuvasi kyseessä olevan muistia, sillä esityksen runonlausuja on opetellut runonsa ulkoa. Lajia käytti kyllä-vastauksen perusteluna 8 vastaajaa, joista kaikki luonnehtivat esitystä runoksi: ”runo on teksti”, ”runo on ulkoa opeteltunakin teksti”; näiden lisäksi eräs kyllä-vastaaja oli näkemyksestään hivenen epävarmempi ja kommentoi, että esityksen tekstimäisyys riippuu lausujan tyylistä: ”Jos eläytyy paljon, lasken sen monologiksi, eli näyttämiseksi. Jos vain äänenpainolla eläytyy, mieltäisin sen tekstiksi.” Jotkin näistä lajia perusteluna käyttäneistä kyllä-vastauksista ovat kuitenkin jossain määrin ongelmallisia: mikäli esitys on arvioitu tekstiksi vain sen vuoksi, että siinä esitetään runo, voidaan epäillä, että vastaaja ei kenties pidäkään pelkkää puhetta tekstinä. He ovat siis vastatessaan miettineet enemmän esitettävää kirjoitusta eivätkä sitä, että tilanteessa tärkeänä elementtinä on ääneen luku, siis eräänlaisen, joskin strukturoidun ja etukäteen valmistellun, puheen kuunteleminen. Ei-vastauksessa lajiin nojasi 6 vastaajaa: ”runonlausunta on esitys”, ”esitys ei ole teksti”, ”kyseessä on taide”, ”runonlausunta on puhetta”. Runonlausuntaa luon-

nehdittiinkin paljon myös puheeksi, samoin kuin jo aiemmin käsiteltyä viittomakielen esitystä; yhteensä 12 perustelussa nousi tärkeäksi tämä suullinen esittämisen kanava. 3 kyllä-vastaajaa kommentoi puhutunkin kielen olevan teksti, mutta valtaosa suullista esitysmuotoa kommentoineista oli ei-vastauksen kannalla: ”puhe ei mielestäni ole tekstiä”, ”se mitä kuulen ei ole tekstiä”, ”ei kuulemana”, ”kuulemani sanat eivät mielestäni ole tekstiä”, ”jos kuuntelee toisen lukevan tekstiä, silloin kuuntelee puhetta”. Useisiin näistä vastauksista oli lisätty ajatus, että mikäli runo olisi puheen sijasta paperilla, olisi se teksti: ”Jos tekstiä ei ole paperilla niin se ei ole tekstiä vaan puhetta.” Molemmat sekä kyllä että ei -vaihtoehdot rastittaneet vastaajat pohtivat esityksessä juuri tätä kirjoitetun ja puhutun muodon suhdetta: toinen heistä kommentoi tekstin olevan kirjaimista muodostettu visuaalisesti tulkittava asia, eikä se siten ole äänen muodossa teksti, ja toinen pohti runon olleen alun perin paperille kirjoitettu teksti, joka nyt kuitenkin on suullisessa muodossa. Näistä molemmista perusteluista on kuitenkin tulkevissa, että runonlausunnan tekisi tekstiksi ainoastaan sen aiempi kirjallinen muoto, eikä kyseinen ääneen lausuttu runo tällöin olisi testi.

Runonlausunnan kirjoitettua muotoa tai kirjoitetun muodon puutetta kommentoi perusteluissaan 22 vastaajaa. Ei-vastauksien perusteluissa näistä maininnoista esiintyi 10; tämä on melko vähän, sillä esityksessä ei ollut lainkaan kirjallista materiaalia. Odotuksenmukaista olisi ollut, että kirjoitettua muotoa ja sen puutetta olisi kommentoitu juuri ei-vastauksissa, mutta näin ei siis ollut. 6 ei-vastausta kuitenkin perusteltiin juuri sillä, että esitys ei ole kirjallisessa muodossa, paperilla ei ole tekstiä tai esitys ei ole luettavissa; muissa kirjoitettua muotoa kommentoineissa ei-vastauksissa pohdittiin, että esitys kyllä pohjautuu kirjoitettuun muotoon ja siten tekstiin tai että esityksen voisi kirjoittaa tekstiksi. Mielenkiintoisempia ovat kuitenkin kyllä-vastauksissa esiintyneet pohdinnat kirjoitetusta muodosta. Näissä vastauksissa ajateltiin esityksen olevan teksti, koska se on kirjoitettu edes jossakin muodossa, koska runo on tiettyyn muotoon kirjoitettua kieltä, runo on etukäteen kirjoitettu, runo on ääneen lausuttu tekstiteos tai runo on opeteltu ulkoa kirjoitetusta muodosta. Eräs vastaaja kommentoi, että runoa ei ole kertaluontoisesti improvisoitu, vaan sillä on lähde jossain, jolloin se voidaan myös lausua uudelleen. Näissä vastauksissa on siis selkeästi havaittavissa, että vastaajat eivät niinkään ole ajatelleet runonlausuntatilanteessa ääneen kuulemiaan sanoja, vaan he ovat pohtineet tilannetta ennen lausuntaa, jolloin runonlausuja on ensiksi kirjoittanut teoksensa itselleen ylös ja sen jälkeen opetellut sen ulkoa. Näiden lisäksi kahdesta vastauksesta oli hankala päätellä, onko kyllä-vastauksen pohjana ollut ajatus puhutusta muodosta vai kirjoitetusta muodosta tekstinä:

(5a) Runo on mielestäni teksti ja kirjoitettu teksti voidaan lukea ääneen sanasta sanaan, jolloin se on mielestäni myös teksti.

(5b) Vaikka kuulenkin runonlausunnan enkä lue sitä tekstin muodossa, ajattelen kuitenkin, että kyseessä on teksti.

Perusteluissa 5a ja 5b on huomioitu sekä puhuttu että kirjoitettu muoto, eikä nähdäkseni ole selvää, kumpaan vastaajat ovat vastauksissaan enemmän keskittyneet. Mikäli myös nämä kaksi perustelua lasketaan mukaan, on peräti 9 kyllä-perustelusta havaittavissa, että vastaajat ovat kenties keskittyneet pohtimaan enemmän esityksen aikaisempaa kirjallista muotoa kuin nykyistä suullista esitystä, jota esityksessä kuvattiin. Myös jo aiemmin kuvatut molemmat sekä kyllä että ei -vaihtoehdot rastittaneet vastaajat olivat pohtineet vastauksissaan runon alkuperäistä kirjallista muotoa.

Puheen kuuntelemisen kohdalla esityksen sisältö, ymmärrettävyys, rakenne ja sen sisältämät sanat saivat hajanaisia mainintoja. Kyllä-vastauksissa kuvattiin, että esitys sisältää informaatiota, viestii kuulijalle jotain ja että esityksessä ”ymmärrettävät sanat muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden”. Ei-vastauksissa kommentoitiin, että esityksen asiasisältö ei ole kirjallisessa muodossa tai että teksti on tapa välittää kielellistä informaatiota ilman puhetta ja että tekstin tulisi olla tavalla tai toisella luettavaa, mikä voitaneen ymmärtää sekä kirjoitetun muodon että ymmärrettävyyden vaatimuksena; tekstin tulee olla luettavissa ja siten tulkittavissa.

Tämän alaluvun esityksistä **hintalappu** määriteltiin kaikista eniten tekstiksi, sillä se sai 22 kyllä-vastausta ja 16 ei-valintaa. Hintalapun tekstimäisyyttä ja ei-tekstimäisyyttä perusteltiin laajasti eri tavoin, joista yleisimpiä olivat kirjalliseen muotoon ja lajiin liittyvät perustelut.

Esityksen sisältämää kirjallista muotoa tai kirjoitusta kommentoi 12 henkilöä; näiden lisäksi 3 vastaajaa kuvasi esityksen sisältävän merkkejä ja 1 vastaaja luonnehti esityksen olevan tekstimuotoinen. Yhtä lukuun ottamatta kaikki nämä maininnat olivat kyllä-vastauksien perusteluissa; esitys miellettiin siis tekstiksi, koska se sisältää kirjoitusta, on kirjoitettu, on kirjallisessa muodossa tai sisältää kirjaimia ja merkkejä. Ei-vastauksen antanut henkilö oli eri mieltä ja luonnehti, että esitys ei ole tekstiä vaan kirjoitusta, koska se ei sisällä sanoja. Sanat ja virkkeet olivatkin myös yleinen tapa perustella hintalapun tekstimäisyyttä, ja niitä käytti perusteluissaan 9 vastaajaa. Päinvastoin kuin kirjoitettua muotoa, sanoja ja virkkeitä käytettiin enemmän ei-vastauksien perusteluissa, sillä maininnoista 6 oli ei-vastauksia ja 3 kyllä-valintoja. Ei-vastaajat perustelivat, että esitys ei ole teksti, koska siinä ei ole sanoja tai virkkeitä – ”merkit eivät muodosta sanoja, saati lauseita”. Kyllä-vastauksen antaneet henkilöt puolestaan pohtivat, että esityksessä on ”sanoja merkkeinä”, ”tarkoituksella kirjoitettuja sanoja” tai että esitys on teksti siitä huolimatta, että sanoja on hyvin vähän. Nämä kyllä-vastausten maininnat esityksen sisältämisestä sanoista esiintyivät perusteluissa, joissa oli kommentoitu myös esityksen kirjallista muotoa.

Hintalapun laji esiintyi myös perusteluissa runsaasti. 7 vastaajaa luonnehti esitystä joko hintalapuksi, taulukoksi, valuuttataulukoksi, luetteloksi tai hinnan merkinnäksi, ja näiden lisäksi 2 vastaajaa kuvasi esitystä numeroiksi. Näistä maininnoista 8 esiintyi ei-vastausten perusteluissa: ”En pidä

hintalappua tekstinä.”, ”Taulukko ei ole tekstiä.”, ”Muistuttaa enemmän luetteloa.”, ”Hintalappu.”, ”Valuuttataulukko, ei mielestäni tekstiä.” ja ”Numerot eivät muodosta tekstiä.” 1 kyllä-vastaaaja oli kuitenkin eri mieltä ja perusteli, että ”numerot ovat osa tekstiä”.

Hintalapun sisältö ja sen välittämä informaatio keräsivät perusteluja 8:lta eri vastaajalta, ja lisäksi 4 vastaajaa luonnehti, että kyseessä on viesti, asia tai että kirjaimista ja merkeistä ”voi tehdä johtopäätöksiä”. Informaatiota kommentoitiin sekä kyllä että ei -vastauksissa molemmissa 4:ssä eri perustelussa. Kyllä-vastauksissa kuvattiin esityksen olevan tietoa kirjallisessa muodossa, välittävän kirjoitetussa muodossa esitettyä tietoa, olevan informaatiota välittävä kirjoitus tai yksinkertaisesti kommentoimalla ”informaatio välittyy lukijalle”. Kolmessa ensimmäisessä vastauksessa tieto informaation välityksestä on yhdistetty esityksen kirjalliseen muotoon, jolloin nämä molemmat seikat tukevat esityksen tekstimäisyyttä, mutta viimeisessä perustelussa pelkkä informaation välittäminen on riittänyt tekemään esityksestä tekstin. Ei-vastauksissa puolestaan kommentoitiin, että esitys ei ole teksti, koska se ei sisällä sanoja, vaikka sisältääkin informaatiota, että esityksessä tallennetaan informaatiota, mutta rakenne puuttuu, tai että esitys on vain informointia hinnoista eikä tekstiä. Pelkkä informaation välittäminen ei siis riittänyt tekemään hintalapusta tekstiä kaikkien vastaajien mielestä.

Esityksen rakennetta kommentoitiin 3:ssa perustelussa, joista 2 oli ei-näkemyksiä: ”rakenne puuttuu”, ”ei ole sanojen muodostamaa kokonaisuutta”. Kyllä-vastauksessa puolestaan luonnehdittiin, että ”esitys tulkitaan merkeistä, jotka muodostavat kokonaisuuden”. Ymmärrettävyyteen liittyviä mainintoja tuli 2, joista toisessa kommentoitiin, että esitys on teksti, koska vastaaja pystyy lukemaan esityksessä olevat merkit, ja toinen kommentoi, että esitys tulkitaan merkeistä. Lisäksi eräs vastaaja kommentoi esityksen sisältävän sanoja, jotka joku ihminen on tarkoituksella kirjoittanut.

Varoitusmerkin esitys miellettiin tämän alaluvun esityksistä vähiten tekstimäiseksi: se sai 15 kyllä-vastausta ja 23 ei-näkemyksiä. Varoitusmerkin perusteluissa tärkeiksi nousivat etenkin viittaukset esityksen lajiin, mutta myös kirjoitettua muotoa ja esityksen sisältämää yhtä sanaa kommentoitiin.

Esityksen lajiin viittasi perusteluissaan 24 vastaajaa, ja näistä maininnoista 18 oli ei-vastausten perusteluissa. Varoitusmerkkiä luonnehdittiin kuvaksi, symboliksi, varoitusmerkiksi, varoituskuviksi, merkiksi, varoitukseksi, logoksi ja kyltiksi; lisäksi yksi vastaaja kuvasi esityksen nojaavan vahvasti kuvalliseen ilmaisuun. Ei-vastauksen antaneet perustelivat, että esitys ei ole teksti, koska kyseessä on kuva, varoitus tai merkki. Monet ei-vastaajat huomioivat, että kuvassa on myös kirjoitusta, josta he käyttivät yleisesti ilmausta ”teksti”. Ilmiötä havainnollistavat esimerkit 6a–6c.

(6a) Kuvassa on tekstiä.

(6b) Tämä on varoitusmerkki, jossa on tekstiä.

(6c) Osa kuvioista on mielestäni tekstiä – mutta kokonaisuudessaan en ajattele varoituskuvion olevan tekstiä.

Tämäntyyppisiä luonnehdintoja, joissa kommentoitiin esityksen sisältävän myös tekstiä ja joissa tekstin käsitettä oli käytetty viittaamassa kirjalliseen muotoon, oli yhteensä kuudella ei-vastauksen antaneella. Lajiin viitattiin myös kuudessa kyllä-perustelussa, joista vastaukset 7a–7d sisälsivät vastaavia perusteluja:

- (7a) Voin sanoa ”merkin alla on jotain tekstiä”.
- (7b) Kuvan teksti kertoo enemmän kuin itse kuva.
- (7c) Tässä kuva ja teksti yhdistyy, mielestäni tämä on siksi teksti.
- (7d) Hmm, on se. Kirjallinen viesti, vaikkakin sen ydinolemus ehkä onkin kuva. Onko kyseessä kuva, jota tehostetaan tekstillä vai teksti, jota tehostaa kuva? Ehkä päädyn jälkimmäiseen.

Varoitusmerkin kohdalla siis jopa 10 vastaajaa kommentoi esityksessä olevan kuvallisen esitysmuodon lisäksi tekstiä, mikä paljastaa heidän yhdistävän tekstin käsitteen nimenomaan kirjoitettuun muotoon sekä sanoihin – he automaattisesti käyttivät tekstin käsitettä viitatessaan esityksen sisältämään kirjoitettuun muotoon eivätkä miellä kuvia tekstiksi, mikä on sekä mielenkiintoinen että tärkeä tieto ja kertoo paljon heidän tekstikäsitteistään. Poikkeuksiakin toki löytyi: 2 kyllä-vastaajaa kommentoi, että esitys on teksti, koska kuvatkin ovat tekstejä, eivätkä he hakeneet lisäperusteluja esityksen sisältämästä sanasta.

Esityksen sisältämiin sanoihin – tässä tapauksessa yksittäiseen sanaan – viittasi perusteluissaan 10 vastaajaa, ja esityksen sisältämää kirjoitettua muotoa kommentoi 9 vastaajaa. Sanoihin tai virkkeisiin kohdistuneista maininnoista 7 oli ei-vastauksen perusteluissa. Vastaajat perustelivat, että esitys ei ole teksti, koska se ei koostu virkkeistä tai koska esityksessä esiintyvä sana tai kielellinen komponentti ei ole esityksessä ensisijainen. 3 ei-vastaajaa kommentoi, että vain yksi sana ei riitä tekemään esityksestä tekstiä. Esityksen sisältämää sanaa kommentoitiin myös kolmessa kyllä-vastauksessa, joissa oltiin sitä mieltä, että yksittäinen sana riittää tekstiksi. Kirjoitetun muodon keräämistä 9:stä maininnasta 5 oli kyllä-vastauksen perustelussa ja 4 ei-valinnan kommentina. Tähän lukuun ei ole laskettu mukaan jo aiemmin käsiteltyjä ”sisältää tekstiä” -mainintoja, vaikka nekin kommentoivat esityksen sisältämää kirjallista muotoa; mikäli myös nämä maininnat lasketaan mukaan, esityksen kirjoitettua muotoa kommentoi yhteensä 16 vastaajaa. Kyllä-vastauksissa perusteltiin, että esitys on teksti, koska se on ”kirjallinen viesti”, ”kirjoittamalla esitetty asia” tai koska ”kirjoitettu teksti antaa kuvalle merkityksen”, ”kirjoitus on kuvassa pääosassa” ja se ”sisältää ihmisen tarkoituksella kirjoittaman sanan”. Ei-vastauksissa kommentoitiin, että esitys sisältää vain yksittäisen kirjaimen tai kirjainyhdistelmän; kahdessa muussa perustelussa huomioitiin, että esitys sisältää kirjoitetussa muodossa olevan elementin, mutta kyseinen elementti on niin pieni, ettei se riitä tekemään esityksestä

tekstiä. Kun huomioidaan sekä sanoja että kirjoitettua muotoa kommentoineet perustelut, niin 11 vastaajaa 19:sta oli sitä mieltä, että yksittäinen sana ei riitä tekstiksi, vaan tekstin tulee sisältää tätä enemmän kirjoitusta.

Vastauksissa kommentoitiin jonkin verran myös varoitusmerkin välittämää informaatiota: suoraan esityksen sisältöä kommentoi 5 vastaajaa, ja näiden lisäksi toiset 5 henkilöä viittasi esityksellä olevan sisältö tai viesti. Kyllä-vastausten perusteluissa kommentoitiin, että esityksen sisältämä sana sisältää informaatiota ja että kirjoitettu teksti antaa kuvalle merkityksen; yksi vastaaja kommentoi informaation välittyvän jo symbolista. Ei-vastauksissa puolestaan luonnehdittiin, että kuvassa on kyllä informaatiota, mutta se ei silti ole teksti. Ei-vastauksissa kommentoitiin myös, että esityksen viesti käy pääasiallisesti ilmi kuvasta tai symbolista eikä kirjoituksesta. Esityksen rakennetta kommentoitiin myös yhdessä kyllä- ja yhdessä ei-vastauksessa: kyllä-vastaaja kommentoi esityksen olevan luettava kokonaisuus, ei-vastaaja oli puolestaan sitä mieltä, että kyltistä puuttuu rakenne, joka tekstin määritelmään vaaditaan. Kyllä-vastauksessa mainitun kuvauksen luettavuudesta voidaan nähdäkseni tässäkin ajatella viittaavan myös ymmärrettävyyteen, ja eräs vastaaja mainitsi myös varoitusmerkin kohdalla esityksen sisältävän ihmisen tarkoituksella kirjoittaman sanan, millä viitataan tekijän intentionaalisuuteen.

Varoitusmerkin kirjallista muotoa kommentoineista kyllä-vastauksista on havaittavissa samantilaista ilmiötä kuin aiemmin puheen kuuntelemisen ja mainoksen esitysten kohdalla: osa vastaajista on esityksen tekstimäisyyttä miettiessään keskittynyt pohtimaan lähinnä esityksen sisältämää kirjallista osiota eikä esitystä kokonaisuudessaan. Tällaista oli havaittavissa 7 kyllä-vastauksen perustelussa, jotka esittelen esimerkeissä 8a–8g.

- (8a) On, koska siinä on sana, joka sisältää informaatiota.
- (8b) Voin sanoa ”merkin alla on jotain tekstiä”.
- (8c) Sisältää ihmisen tarkoituksella kirjoittaman sanan.
- (8d) Hmm, on se. Kirjallinen viesti, vaikkakin sen ydinolemus ehkä onkin kuva. Onko kyseessä kuva, jota tehostetaan tekstillä vai teksti, jota tehostaa kuva? Ehkä päädyn jälkimmäiseen.
- (8e) Yksittäinen sanakin riittää tekstiksi.
- (8f) Kirjoittamalla esitetty asia.
- (8g) Vaikka kuvassa on kirjoitusta suhteellisen vähän, se on siinä kuitenkin pääosassa. Ihmiselle, joka työskentelee näiden merkintöjen kanssa, tämä ei ehkä ole teksti vaan kuva, sillä informaatio välittyy jo symbolista.

Näissä kaikissa kyllä-perusteluissa valinta on nojattu esityksen sisältämään kirjalliseen elementtiin, yhteen sanaan ja muutamaankin merkkiin. Voisi siis tulkita, että nämä vastaajat todennäköisesti eivät ajattele varoitusmerkin kokonaisuudessaan olevan teksti. Esitys ei tässä tapauksessa kuitenkaan ole

täysin yksioikoinen tulkittava, sillä ärsyttävän aineen varoitusmerkki sisältää ison raksin, joka on hyvin samanlainen kuin X-kirjainmerkki, joten se on ollut mahdollista tulkita sekä symbolina että kirjaimena – vastauksista on kuitenkin pääteltävissä, että valtaosa vastaajista on tulkinnut esityksen kuvana, jossa merkitystä on selvennetty sanalla. Lainauksen 8g vastaaja on esittänyt myös mielenkiintoisen ajatuksen siitä, miten lukijan tuntemus varoitusmerkistä vaikuttaisi siihen, tulkitaanko esitys tekstiksi vai ei: mikäli lukijan tarvitsee lukea varoitusmerkin sisältämä sana ”ärsyttävä” tulkitakseen merkin sisältö, on kirjoitus lukijalle tällöin todennäköisesti merkittävämmässä asemassa kuin henkilölle, joka tunnistaa merkityksen jo symbolista.

5.3.4 Esitysten järjestyksen vaikutus

Edellä olen käsitellyt yksitellen kaikki kyselylomakkeessa käytetyt esitykset ja tarkastellut, mitkä niistä pääosin koettiin teksteiksi ja mitkä ei, ja mitä perusteluja vastaajat näkemyksilleen antoivat. Seuraavaksi tarkastelen, missä määrin käytetyt kaksi eri lomakeversiota tuottivat erilaisia tuloksia ja pohdin, missä määrin erot vastauksissa voivat johtua siitä, että esitykset oli lomakkeissa järjestetty vastaajille eri tavoin.

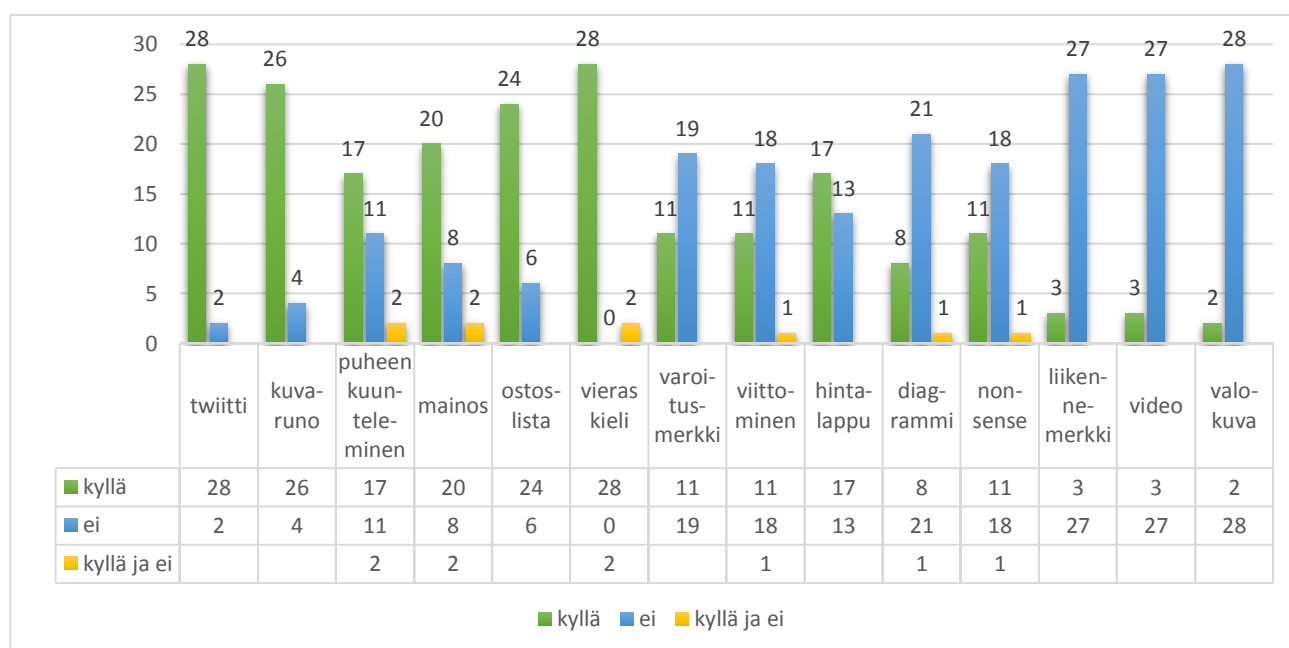
Erilaisten esitysten keskinäinen järjestys kyselylomakkeessa saattaa jossain määrin vaikuttaa lomakevastaajien antamiin vastauksiin, eikä lomakkeen kysymysten järjestykselle ole annettavissa mitään itsestään selvää ratkaisua (ks. Alanen 2011: 152). Järjestysvaikutuksen tarkastelemiseksi tein kyselylomakkeestani kaksi erilaista versiota, joissa esitykset on järjestetty eri tavoin. Lomakkeissa olevien esitysten järjestyksen vaikutusta lomakevastaajien vastauksiin on vastaavissa tutkimuksissa selvitetty aiemmin ainoastaan kandidaatintutkielmassani (Stenberg 2016), jossa tutkin aikuisten tekstikäsitelyä. Kandidaatintutkielmani tulosten valossa kyselylomakkeiden rakenne todennäköisesti vaikuttaa lomakevastaajien vastauksiin, joten on tärkeää tarkastella eri lomakkeiden tuottamia vastauksia myös tässä tutkimuksessa.

Käytin tutkimuksessa siis kahta erilaista kyselylomaketta. Lomakkeet erosivat toisistaan ainoastaan vastaajille esimerkkeinä annettujen esitysten järjestyksen osalta. Ensimmäisessä lomakkeessa esitykset olivat satunnaisessa järjestyksessä, ja toisessa lomakkeessa esitysten järjestys mukaili sitä, millä todennäköisyydellä vastaajat uskoakseni mieltävät esityksen tekstiksi. Järjestyksen tekemisessä hyödynsin kandidaatintutkielmassani saamiani tuloksia (ks. tarkemmin lukua 4.2.)

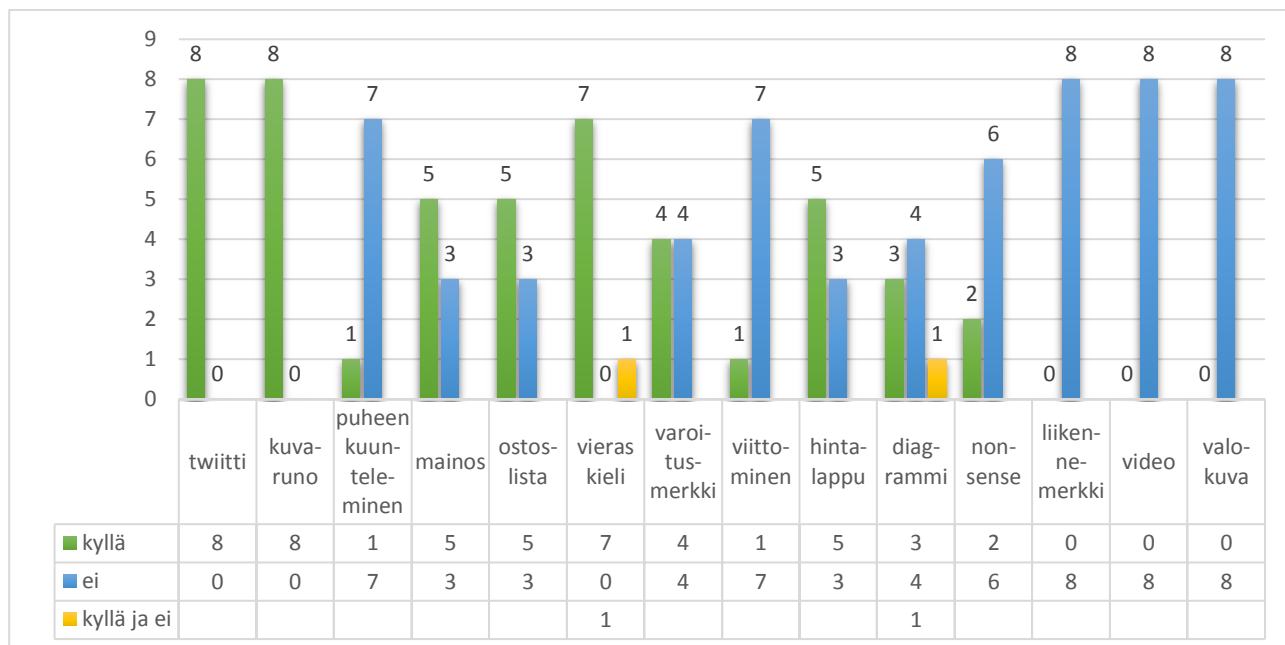
Lomakkeisiin ei tullut vastauksia tasaisesti, sillä lomakkeeseen 1 vastasi 30 henkilöä ja lomakkeeseen 2 vain 8 vastaajaa. Tämän vuoksi järjestyksen vaikutuksesta vastaajien käyttäytymiseen ei voida tehdä kovinkaan pitäviä päätelmiä. Päätelmien tekemistä vaikeuttaa myös se, että koska lomak-

keisiin vastasivat eri vastaajajoukot, ei voida tietää, johtuvatko mahdolliset erot vastauksissa vastaajajoukkojen eriävistä näkemyksistä vai lomakkeista itsestään. Täten tässä käsittelemäni seikat antavat vain karkeaa suuntaa menetelmän luotettavuuden arvioimiseksi.

Lomakkeiden tuottamissa vastauksissa oli jonkin verran vaihtelua eri lomakeversioiden välillä; puheen kuuntelemisen ja varoitusmerkin esitysten kohdalla lomakkeet tuottivat keskenään erilaiset tulokset, ja esimerkiksi viittomakielen esityksen kohdalla lomakkeiden tuottamat vastausmäärät erosivat runsaasti toisistaan, vaikka molemmat lomakkeet tuottivatkin saman tuloksen. Havainnollistan eroja seuraavilla kuvioilla, joissa näkyy kumpaankin lomakkeeseen saadut kyllä ja ei -vastaukset.

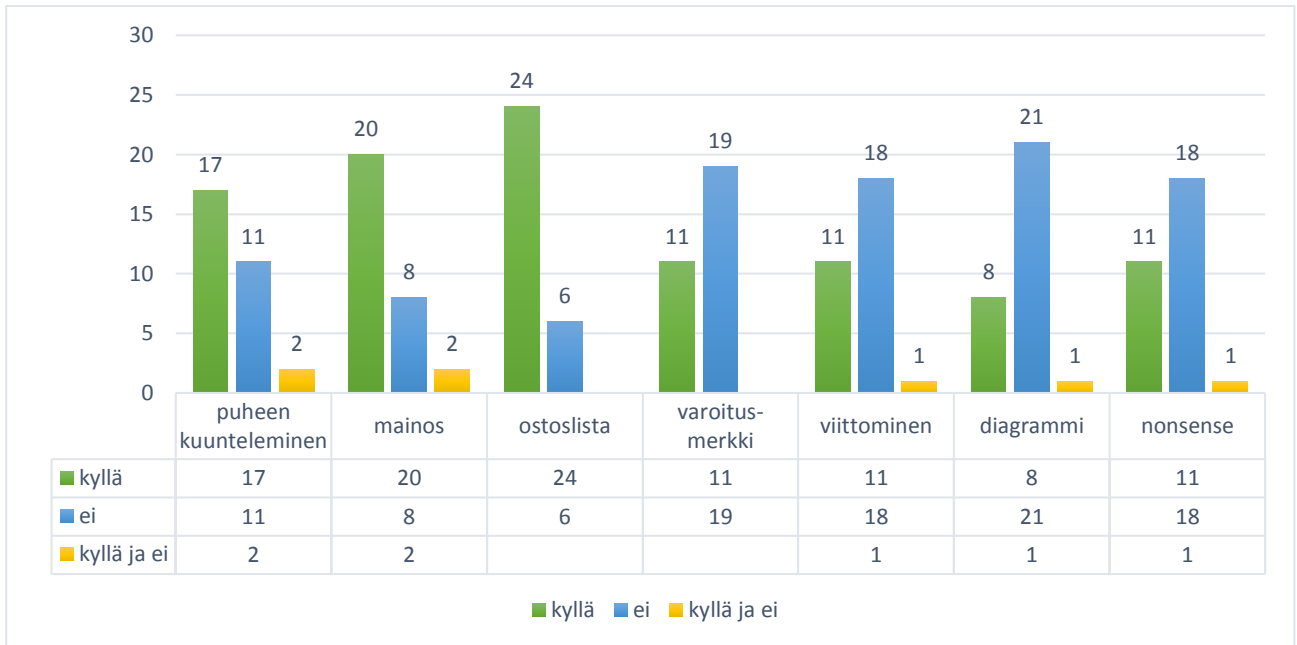

Kuvio 2. Kyllä ja ei -vastaukset lomakkeessa 1, jossa esitykset olivat satunnaisessa järjestyksessä. Lomakkeeseen vastasi yhteensä 30 henkilöä matematiikan ja tilastotieteen sekä psykologian tutkinto-ohjelmista.

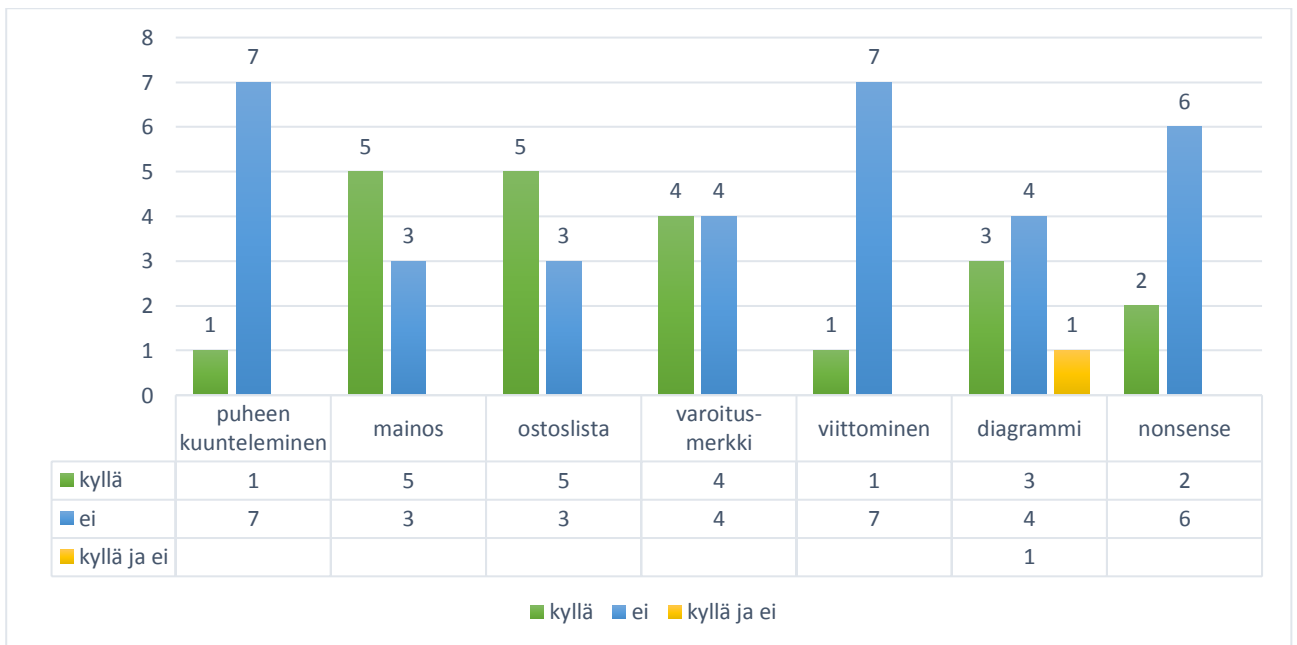

Kuvio 3. Kyllä ja ei -vastaukset lomakkeessa 2, jossa esitykset oli järjestetty sen mukaan, millä todennäköisyydellä uskoin vastaajien mieltävän esityksen tekstiksi. Lomakkeeseen vastasi yhteensä 8 henkilöä sosiaalityön ja automaatiotekniikan tutkinto-ohjelmista.

Lomakkeiden tuottamissa vastauksissa oli eroja etenkin puheen kuuntelemisen, varoitusmerkin, viittomakielen ja diagrammin esitysten kohdalla. Hivenen pienemmän eron lomakkeet tuottivat mainoksen, ostoslistan ja nonsensen esityksillä. Seuraavat kaaviot havainnollistavat tarkemmin tulosten eroavaisuuksia:

Kuvio 4. Lomakkeen 1 ne kyllä ja ei -vastaukset, joissa lomakkeet tuottivat keskenään erilaisen tuloksen.

Kuvio 5. Lomakkeen 2 ne kyllä ja ei -vastaukset, joissa lomakkeet tuottivat keskenään erilaisen tuloksen.

Pääosin lomakkeet tuottivat myös näiden esitysten osalta samansuuntaiset tulokset, ja eroavaisuuksia on lähinnä eri vastausten saamien määrien keskinäisissä suhteissa. Näin on esimerkiksi viittomakielen

esityksen kohdalla: molemmissa lomakkeissa ei-vastauksia tuli kyllä-valintoja enemmän, mutta lomakkeessa 2 yhtä vastaajaa lukuun ottamatta kaikki lomakevastaajat vastasivat ei-vaihtoehtoon, kun taas lomakkeessa 1 noin kolmasosa vastaajista oli viittomakielen esityksen tekstimäisyyden kannalla. Ero eri näkemysten suhteissa on siis suuri, vaikka molemmat lomakkeet tuottivatkin esityksen osalta saman tuloksen. Lomakkeisiin vastasi kuitenkin merkittävässä määrin eri lukumäärä vastaajia, minkä vuoksi tällaisista eroista vastausmäärien keskinäisissä suhteissa ei voida tehdä suuriakaan päätelmiä. Mielenkiintoisempaa sen sijaan on, että lomakkeet tuottivat keskenään erilaisen tuloksen kahden esityksen kohdalla, vaikka ei voidakaan todentaa sitä, mistä tämä lopulta johtuu.

Puheen kuuntelemisen esitys tuotti eri lomakkeissa täysin päinvastaisen tuloksen: lomakkeessa 1 vastaajien enemmistö (17 henkilöä 30:sta) oli sitä mieltä, että esitys on teksti, mutta lomakkeessa 2 lähes kaikki vastaajat (7 henkilöä 8:sta) olivat sitä mieltä, että esitys ei ole teksti. Varoitusmerkin kohdalla ero lomakkeiden tuottamien tulosten välillä ei ole aivan täysin päinvastainen: 1. lomakkeessa 19 vastaajaa 30:sta oli sitä mieltä, että esitys ei ole teksti, ja lomakkeessa 2 kyllä- ja ei-vastauksia tuli yhtä monta, kumpaakin 4. Ero vastausten keskinäisissä suhteissa ei ole yhtä merkittävä kuin aiemmin esitellyn viittomakielen vastausten kohdalla, mutta varoitusmerkin tapauksessa lomakkeiden tuottama tulos on erilainen: lomakkeen 1 mukaan varoitusmerkki ei olisi teksti, lomakkeen 2 pohjalta tällaista tulkintaa ei voisi tehdä.

Syynä vaihteleviin tuloksiin lomakkeiden välillä voi olla sattuma – kuten jo mainitsin, lomakkeisiin vastasi todella vaihteleva määrä henkilöitä, ja tutkimusjoukko kokonaisuudessaan oli määrällisesti pieni, joten erolle ei välttämättä ole löydettävissä selitystä. Mahdollista selitystä eroille voidaan kuitenkin etsiä myös lomakkeiden rakenteista. Lomakkeessa 1 puheen kuuntelemisen esitys oli lomakkeen kolmas esitys, ja sitä ennen nähdyt esitykset olivat diagrammi (toinen esitys) ja kuvaruno (ensimmäinen esitys). Myös lomakkeessa 2 puheen kuuntelemisen esitys oli lomakkeen kolmas, mutta lomakkeessa 2 puheen kuuntelemisen esitystä edelsivät kuvaruno (toinen esitys) ja twiitti (ensimmäinen esitys). Voidaan olettaa, että vastaajat ovat täyttäneet lomakkeet järjestyksessä eivätkä ole esimerkiksi palanneet myöhemmin muuttamaan jo aiemmin merkitsemiään vastauksia, jolloin vastaukseen vaikuttavat nimenomaan esitystä edeltäneet esitykset eikä esityksen jälkeen tulevilla näytteillä ole merkitystä.

Näiden esitysten järjestyksen valossa on mahdollista, että lomakkeiden rakenne on vaikuttanut vastaajien arviointeihin puheen kuuntelemisen esityksestä: lomakkeessa, jossa enemmistö oli arvioinut puheen kuuntelemisen tekstiksi, vastaajat olivat juuri ennen puheen kuuntelemista arvioineet diagrammin esitystä, joka sai tutkimuksessa selvän ei-vastausten enemmistön (25 ei-vastausta 38:sta); sen sijaan puheen kuunteleminen arvioitiin ei-tekstiksi lomakkeessa, jossa sitä edelsi kaksi selvästi

enemmän monomodaalisen tekstikäsitteilyn kriteerejä noudattavaa esitystä, kuvaruno ja twiitti. Kuvaruno ja twiitti arvioitiinkin molemmat tutkimuksessa selvästi teksteiksi, sillä twiitti sai tutkimuksessa enemmän kyllä-vastauksia kuin mikään muu esitys, ja kuvarunokin sai kaikista esityksistä kolmanneksi eniten kyllä-näkemyksiä. Ei siis ole lainkaan mahdottomuus, että kuvarunon ja twiitin esitysten jälkeen puheen kuunteleminen on helpompi arvioida ei-tekstiksi kuin jo multimodaalisemman ympyrädiagrammia kuvanneen esityksen jälkeen.

Varoitusmerkin esitys oli lomakkeen 1 neljäs esitys. Täten vastaajat arvioivat sitä heti jo käsitellyn puheen kuuntelemisen esityksen jälkeen, ja puheen kuuntelemista edelsivät diagrammin ja kuvarunon esitykset. Lomakkeessa 2 varoitusmerkki oli esityksistä seitsemäs, ja sitä edelsivät läheisyysjärjestyksessä vieraan kielen, ostoslistan ja mainoksen esitykset. Ensimmäisessä lomakkeessa 19 vastaajaa 30:sta arvioi esityksen ei-tekstiksi, toisessa lomakkeessa sekä kyllä että ei -vastauksia tuli kumpiakin 4. Varoitusmerkin kohdalla ero vastauksissa eri lomakkeiden välillä ei ole niin selvä kuin puheen kuuntelemisen kohdalla, ja myös lomakkeiden rakenteen vaikutuksen tulkitseminen on hankalampaa, sillä esityksen sijainnissa eri lomakkeiden välillä on suurempi ero. Lomakkeessa 1, jossa vastausta ei pidetty tekstinä, kaikki aiemmat esitykset olivat sisältäneet useampia sanoja, joskin puheen kuuntelemisen esityksessä sanat olivat puheen muodossa. Voidaan siis ajatella, että vain yksittäisen sanan ja muutaman merkin sisältänyt varoitusmerkki vaikutti näiden esitysten jälkeen vähemmän tekstiltä. Lomakkeessa 2 vastaajat olivat nähneet jo useampia esityksiä, joista edeltävä vieraan kielen esitys sisälsi vastaajille vieraita kirjasinmerkkejä, eivätkä he täten ymmärtäneet esityksen sisältöä; myös aiempi ostoslistan esitys sisälsi ainoastaan yksittäisiä sanoja, ja myös mainos koostui kuvan ja kirjoituksen yhdistelmästä. Toiseen lomakkeeseen vastanneet henkilöt olivat siis saattaneet varoitusmerkin esityksen kohdalla olla jo tottuneempia esitysten sisältämään vähäiseen kirjoituksen määrään, jolloin yksittäinen kirjallinen sana saattoi olla heille merkittävämpi esitystä arvioidessaan. Myös vastaajien varoitusmerkille antamat perustelut tukevat tätä tulkintaa: lomakkeen 2 vastaajat kommentoivat vastaajan näkemyksestä riippuen, että yksittäinen sana joko riittää tai ei riitä tekemään esityksestä tekstiä, kun taas lomakkeen 1 vastaajat kommentoivat selvästi enemmän kyseessä olevan ennemmin kuva, jossa on vain lisänä ”tekstiä”.

Eroja kyselylomakkeiden tuottamissa tuloksissa voidaan siis jossain määrin selittää kyselylomakkeiden rakenteella – tai ainakin voidaan pohtia lomakkeiden rakenteiden vaikutusta. Korostan kuitenkin, että vastausten rakenteen vuoksi ei voida tehdä varsinaisia tulkintoja lomakkeiden vaikutuksesta vastaajien näkemyksiin, vaan kyse on lähinnä arvailusta ja sen pohtimisesta, olisiko lomakkeiden järjestyksellä voinut olla vaikutusta. Arviointia vaikeuttaa vastausten epätasainen jakautuminen lomakkeiden välillä, mutta myös se, että eri lomakkeisiin vastanneet opiskelijat olivat eri tutkinto-ohjelmista ja kuuluivat siten erilaisiin vastaajaryhmiin.

Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan tutkimusta kokonaisuutena ja syvennyn muun muassa siihen, missä määrin eri tutkinto-ohjelmiin kuuluvien opiskelijoiden vastaukset erosivat toisistaan.

5.4 Kokoavia havaintoja – tekstin kriteerit ja nuorten aikuisten tekstikäsitys

Luvuissa 5.1, 5.2 ja 5.3 analysoin kyselylomakkeella keräämäni aineiston käyden ensin läpi avoimet kysymykset ja tämän jälkeen vastaajien reaktiot erilaisiin esityksiin, jotka esitettiin vastaajille keskenään poikkeavissa järjestyksissä lomakeversioissa 1 ja 2. Seuraavassa teen vielä katsauksen kyselytutkimuksen kokonaistuloksiin: mitä vastausten perusteella voidaan päätellä nuorten aikuisten tekstikäsityksistä ja mitkä ovat tässä tarkasteltujen aineistojen perusteella tekstin kriteerit tutkittujen nuorten aikuisten näkemysten mukaan.

Tämän jälkeen siirryn vielä tarkastelemaan kyselyihin vastanneiden muistikuvia siitä, miten heidän aiemmissa opinnoissaan on käsitelty tekstejä (ks. kyselylomakkeita liitteissä 1 ja 2). Selvitän lisäksi, missä määrin vastaajien tutkinto-ohjelmalla tai sukupuolella on havaittavissa vaikutusta eroihin tekstikäsityksissä. Tarkastellessani yksittäisten henkilöiden tekstikäsityksiä pohdin samalla, onko aihetta olettaa, että vastaajien muilla taustamuuttujilla olisi vaikutusta heidän tekstikäsityksiinsä.

Lomakekyselyihin saatujen vastausten perusteella tekstille on määriteltävissä joitakin vastaajajoukon näkemyksen mukaisia tärkeitä kriteerejä. Lomakkeen toisessa avoimessa kysymyksessä vastaajia pyydettiin määrittelemään *teksti*. Määritelmässä nousi esiin tärkeinä kriteereinä tekstin muoto, pituus, tehtävä ja rakenne. 32 vastaajaa 38:sta määritteli tekstin olevan muodoltaan kirjallista: teksti on ”kirjoitettua”, ”kirjallisessa muodossa” tai ”kirjaimista muodostuvaa”. Kolmasosa määritteli tekstillä olevan jokin tehtävä, tarkoitus tai tavoite, kuten informaation, tunteiden tai ajatusten välittäminen. Etenkin tekstin kirjoitettu muoto oli tärkeä perustelu myös esitysten tekstimäisyyden arvioinneissa. Vastaajat kommentoivat myös esitysten sisältöä tai tehtävää melko runsaasti esityksiä arvioi-
dessaan, mutta näissä se oli vasta kolmanneksi käytetyin kriteeri, ja esityksen sisältöön viitattiin vain reilussa 15 % perusteluista. Tekstiä määriteltäessä kommentteja keräsi runsaasti tekstin pituus, jota kommentoi vähän vajaa puolet vastaajista. Esityksiä arvioitaessa pituus ei kuitenkaan suoraan kerännyt aivan yhtä runsaasti mainintoja, vaan pohdinnat pituudesta korvautuivat sanoja, lauseita tai virkkeitä kommentoineilla perusteluilla. Tämä ei ole kovin yllättävää, sillä pituutta tekstin käsitteen määritelmässään kommentoineet vastaajat olivat useimmiten luonnehtineet tekstin pituutta nimenomaan sanojen, lauseiden ja virkkeiden kautta. Poikkeuksen esitysten arvioissa muodostaa varoitusmerkin esitys, jonka kommenteissa pohdittiin enemmän, riittääkö yksi sana tekemään esityksestä tekstin; 11 vastaajaa 19:sta esityksen pituutta kommentoineesta vastaajasta oli sitä mieltä, että yksittäinen sana ei riitä siihen, että esitys voidaan määritellä tekstiksi. Tekstin kriteerejä määriteltäessä vajaa neljäsosa

vastaajista kommentoi tekstin rakennetta. Rakenne keräsi mainintoja myös esitysten perusteluissa, joskin näitä mainintoja tuli huomattavasti vähemmän: rakennetta kommentoitiin vain vajaassa 5 % esitysten perusteluista. Rakenne oli kuitenkin joillekin lomakevastaajille kynnyskysymys esityksen tekstimäisyyden täyttymiseen. Esityksen tulee olla kieliopillisten rakenteiden mukainen, ja siinä tulee olla myös jonkinlainen toimiva ja johdonmukainen kokonaisrakenne, jotta se voidaan kaikkien lomakevastaajien mukaan laskea tekstiksi.

Esityksiä arvioitaessa tärkeimmäksi kriteeriksi nousi esityksen muoto. Kun lasketaan yhteen kirjallisen muodon sekä sanojen ja lauseiden esitysten perusteluissa keräämät kommentit, kommentoitiin perusteluissa esitysten kirjoitettua muotoa yli 250 kertaa. Kirjoitettu muoto – tai sen puute – oli tärkeä perustelu sekä kyllä että ei -vastauksissa: sanoja ja lauseita hyödynnettiin samassa määrin sekä kyllä että ei -näkemysten perusteluissa, mutta esitysten sisältämää kirjoitusta kommentoitiin enemmän kyllä-vastauksissa. Esitysten muodon kanssa lähes samassa määrin kommentoitiin esitysten lajia. Esitysten lajit keräsivät perusteluissa yli 230 mainintaa, ja erityisen tärkeä kriteeri laji oli ei-vastausten perusteluissa, sillä yli 150 ei-vastausta perusteltiin nimenomaan esityksen lajin kautta. Tämä korkea luku selittyy sillä, että laji oli selvästi käytetyin perustelun lähde valokuvan, liikenne-merkin, videon, diagrammin ja mainoksen esitysten kohdalla.

Tekstin kriteerejä määriteltäessä vain 3 vastaajaa mainitsi ymmärrettävyyden tärkeänä kriteerinä. Esityksiä arvioitaessa ymmärrettävyyttä käytettiin perusteluissa kuitenkin reilusti tätä enemmän. Tästä voi päätellä, että ymmärrettävyys on sellainen kriteeri, jota ei välttämättä tule lainkaan ajatelleeksi: on niin luonnollista lähteä liikkeelle ajatuksesta, että teksti on itselle ymmärrettävää, että tämän kriteerin tärkeyttä ei tule ajatelleeksi ennen kuin kohtaa esityksen, jonka merkitystä ei ymmäräkään. Tämä näkyy etenkin vieraan kielen ja nonsense-runon perusteluissa. Vieraan kielen esityksen kohdalla ymmärrettävyyttä kommentoitiin runsaammin kyllä-vastausten perusteluissa; vastauksissa nousi esiin oletus siitä, että vaikka lukija itse ei kykene esityksen sisältöä ymmärtämään, ymmärtää sitä varmasti joku toinen, joka osaa lukea kyseistä merkistöä. Vastaajille tutusta merkistöstä koostuvan nonsense-runon kohdalla tilanne oli toinen, ja ymmärrettävyydellä perusteltiin enemmän ei-vastauksia.

Erittäin mielenkiintoista on se, että lomakevastaajat eivät olleet minkään esityksen kohdalla yksimielisiä. Selkeimmin tekstiksi määritelty twiitti sai myös 2 ei-vastausta, ja vähiten tekstiksi määritelty valokuva keräsi 2 kyllä-valintaa; vieraan kielen esitys ei saanut ainoatakaan ei-vastausta, mutta 3 vastaajaa oli rastittanut sekä kyllä että ei -vaihtoehdot. Tästä johtuen tekstille on mahdollista antaa vastausten pohjalta määritelmää, joka kattaisi kaikkien vastaajien näkemykset. Useimpien lomakevastaajien näkemykset tiivistäen voidaan kuitenkin todeta, että vastaajien mukaan *teksti* on muodoltaan kirjallista. Tekstillä on jokin tehtävä, sisältö, ja tämä sisältö on oltava jollekulle ymmärrettävää

– tekstin sisältöä ei ole siis välttämätöntä ymmärtää itse, kunhan voi olla melko varma, että joku toinen, esimerkiksi vierasta kieltä paremmin osaava henkilö, kykenee kirjoituksen sisällön ymmärtämään. Tekstin tulisi olla myös yhtä sanaa pidempi, joskin muutamat vastaajat hyväksyivät myös ainoastaan yhden sanan sisältävän esityksen tekstiksi. Useammatkaan sanat eivät kuitenkaan riitä tekemään esityksestä tekstiä kaikkien vastaajien mielestä, mikäli kirjoituksesta puuttuu yhtenäinen rakenne. Tekstin kriteeriksi ei siis riitä vain sen kirjallinen, kirjoitusta sisältävä muoto, vaan tekstissä on oltava myös ymmärrettävä sisältö, ja sen on oltava rakenteeltaan yhtenäinen ja jollain tavalla sidosteinen. Myös laji vaikuttaa esityksen määrittelemiseksi tekstiksi: puheen kuuntelemisen esityksestä oli havaittavissa, että useat vastaajat valitsivat kyllä-vaihtoehdon lähinnä sen pohjalta, että äänen luettiin nimenomaan runoa – toisenlainen, vapaampi puhe tuskin olisi kerännyt yhtä runsaasti kyllä-vastauksia. Lajin käsitteeseen osittain linkittyy myös perustelu, jolla eräs vastaaja kommentoi, miksi ostoslista ei hänen mielestään ole teksti: hän kommentoi, että esitystä ei ole tarkoitettu julkaistavaksi. Ostoslistoja tai ostoslistoja muistuttavia teoksia julkaistaan myös runoutena, mutta kyselyssä käytetty ostoslista oli ulkomuodoltaan selvästi arkisempi ja viimeistelemättömämpi kuin muut tutkimuksessa käytetyt esitykset, selvästi hyvin tavallinen kauppalista. Tämä esityksen julkisuus, onko se tarkoitettu julkaistavaksi jossakin, vaikuttaa siis ainakin yhden vastaajan mielestä siihen, voidaanko esitys määritellä tekstiksi. Eräs vastaaja nosti yhdessä perustelussaan esiin myös eräänlaisen pysyvyyden kriteerin: kommentoidessaan, että viittomat eivät ole teksti sen vuoksi, että ne eivät pysy missään eikä niitä voi katsoa uudelleen, hän lisäsi tekstin kriteereihin tietynlaisen pysyvyyden sekä toistettavuuden vaatimuksen – perustelun taustalla on saattanut olla ajatus siitä, että tekstin pitää voida olla kenen tahansa uudelleenkatsotavissa ja objektiivisesti arvioitavissa, mikä on tärkeä huomio.

Mielenkiintoista on myös se, että useissa perusteluissa oli nähtävissä teksti-sanan käyttöä kirjoituksen synonyymina. Tekstin ja kirjoituksen synonyyminen käyttö oli erityisen hyvin nähtävissä varoitusmerkin, mainoksen ja diagrammin esitysten perusteluissa, joissa jopa 10 (varoitusmerkki), 11 (mainos) ja 11 (diagrammi) vastaajaa kommentoi eri tavoin esityksessä olevan kuvallisen esitysmuodon lisäksi ”tekstiä”; diagrammin kohdalla jopa 16 perustelussa näkyi kuvan ja tekstin vastakkainasettelu. Tämä kertoo paljon näiden vastaajien tekstikäsitteistä: he yhdistävät tekstin käsitteen nimenomaan kirjoitettuun muotoon ja automaattisesti käyttävät sanaa teksti viitatessaan esityksen sisältämään kirjoitettuun elementtiin, eivätkä he siis miellä kuvia tekstiksi. Mainoksen esityksen kohdalla merkittävää oli puolestaan se, että perustelutyypillä ”mainos, joka sisältää kuvan ja tekstin” toiset vastaajat olivat valinneet kyllä- ja toiset ei-vaihtoehdon – havainto esityksestä on siis ollut sama, mutta tulkinnat jostain syystä erilaiset. Etenkin mainoksen kohdalla on tämän vuoksi syytä pohtia, voidaanko esitystä varauksettomasti luokitella tekstiksi: esitys sai valtaosalta vastaajista kyllä-

vastauksen, mutta koska monet vastaajat ovat keskittyneet esitystä arvioidessaan mainoksen sisältämään kirjalliseen materiaaliin, voidaan olettaa, että he eivät ehkä pidä mainosta kokonaisuutena tekstinä. Samanlainen ongelma on myös jo mainittujen varoitusmerkin ja diagrammin esitysten tulkinnaissa, joskin kyseisten esitysten kohdalla vastaajien enemmistö oli joka tapauksessa valinnut ei-vastausvaihtoehdon. Niin ikään puheen kuuntelemisen esityksen kohdalla on syytä epäillä, ovatko kaikki kyllä-vastauksen antaneet lomakevastaajat mieltäneet ääneen kuulemansa puheen tekstiksi; esitys itsessään ei sisältänyt kirjallista materiaalia, mutta koska esityksessä kuvattiin lausujan lukevan ääneen runoa, perusteli peräti 7 kyllä-vastauksen antanutta henkilöä kyllä-vastaustaan sillä, että koska kyseessä on runo, on se etukäteen kirjoitettu ylös jossakin muodossa. Puheen kuuntelemisen esityksen kohdalla kyllä- ja ei-vastaukset jakautuivat tasan, mutta kun huomioidaan nämä esityksen alkuperäiseen kirjalliseen muotoon näkemyksensä perustaneet vastaukset, puheen kuuntelemisen kuuluisi kenties olla enemmän ei-tekstien ryhmässä.

Nuorten aikuisten tekstikäsitys ei kuitenkaan kokonaisuutena ole perinteisen monomodaalinen, vaan poikkeuksiakin löytyy. Tästä kertoo se, että myös hyvin kaukana perinteisestä tekstikäsituksesta olevat valokuvan, liikennemerkkin ja videon esitykset saivat kukin 2–3 kyllä-valintaa. Myös lomakkeen ensimmäisessä kysymyksessä, jossa vastaajien tuli luetella erilaisia arkeensa kuuluvia tekstejä, 2 vastaajaa mainitsi kuvat, ja toinen heistä mainitsi myös videot. Hyvinkin multimodaaliset sosiaalisen median erilaiset kanavat ja blogit olivat myös edustettuina maininnoissa, mutta koska kovin monet vastaajat eivät arvioineet kuvaa tai videota tekstiksi, voidaan olettaa, että sosiaalisen median sisällöt mainitessaan vastaajat ovat miettineet pääasiassa sivustoille tehtäviä kirjallisia, kirjoitettuja päivityksiä.

Lomakevastaajien perusteluissa tuli esille myös erilaisia kiinnostavia pohdintoja. Kontekstin vaikutusta pohdittiin selvästi muutamissa perusteluissa. Ostoslistan esityksen kohdalla kolme ei-vastauksen antanutta henkilöä pohti, että mikäli esitys olisi listan sijaan runo, olisi se teksti – tulkinta esityksestä olisi siis ollut erilainen, jos sama lista olisi ollut runokirjan sivulla sen sijaan, että se oli kirjoitettu irralliselle paperilapulle. Eräs vastaaja jopa kommentoi, että mikäli esitys olisi rajattu niin, että vastaaja ei näkisi sen olevan kirjoitettu paperilapulle muistilistaksi, olisi se silloin ollut hänen mielestään teksti. Esityksen esiintymisyhteys vaikuttaa siis esityksen tulkintaan. Tulkintaan vaikuttaa niin ikään se konteksti, jossa esitys on luotu, kuten oli huomattavissa nonsensen esityksen perusteluissa, joissa eräs vastaaja kommentoi pitävänsä esitystä runona ja siten tekstinä, mutta mikäli esitys olisikin syntynyt kissan hypäessä näppäimistölle, ei kyseessä enää olisi teksti. Samaisen esityksen kohdalla toinen vastaaja kommentoi, että mikäli esitykseen on vain läiskitty symboleita, ei se ole teksti, mutta mikäli symbolit muodostaisivat koodin, olisi esitys tällöin teksti. Eräs lomakevastaaja pohti myös esityksen näkijän taustatiedon vaikutusta esityksen tulkintaan: varoitusmerkin kohdalla

hän kommentoi, että mikäli lukijan täytyy lukea merkin sisältämä sana ”ärsyttävä” tulkitakseen merkin sisältö, on kirjoitus tällöin lukijalle todennäköisesti merkittävämmässä asemassa kuin henkilölle, joka tunnistaa varoitusmerkin merkityksen jo siinä olevasta symbolista. Esitysten perusteluissa päästiin pohtimaan myös tekstin ja kuvan käsitteiden suhdetta, sillä liikennemerkkin esityksen kohdalla eräs vastaaja pohti perustelussaan seuraavaa: ”Kuva välittää tietyn tekstin ja tarkoituksen, mutta mielestäni tämä ei ole teksti vaan kuva. Kuva ja teksti tosin tuntuvat olevan hieman päällekkäinen käsite.” Esitykset saivat siis ainakin yhden vastaajan pohtimaan tekstin ja kuvan käsitteiden eroja ja yhtäläisyyksiä, mikä on näin tutkijan näkökulmasta erityisen hauska havainto.

Tutkimuksen tulokset ovat melko oletuksenmukaisia, mutta myös aiemmasta tutkimuksesta poikkeavia. Nuorten aikuisten tekstikäsitys ei ole puhtaasti monomodaalinen eikä multimodaalinen vaan jotain tältä väliltä, mikä vahvistaa tutkimuksen hypoteesin. Täysin multimodaalisia esityksiä, liikennemerkkiä, valokuvaa ja videota ei kuitenkaan hyväksynyt tekstiksi kuin 2–3 vastaajaa, joten nuorten aikuisten tekstikäsitys on opetussuunnitelmien muutoksista huolimatta edelleen yllättävän monomodaalinen. Tästäkin huolimatta nuorten aikuisten joukko osoittautui aiempaan tutkimukseen verrattuna hivenen multimodaalisemmaksi kuin aiemmin tutkitut ryhmät. Niin Mäyry (2005) kuin Hämäläinenkin (2015) saivat yhdeksäsluokkalaisten ja ammattikoululaisien tutkiessaan selville oppilaiden tekstikäsitteen olevan monomodaalinen ja kirjoitettua kieltä suosiva. Mäyryn tutkimat yhdeksäsluokkalaisten saattoivat viettää paljon aikaa multimodaalisten tekstien parissa, mutta tästä huolimatta he eivät mieltäneet kuvia tai puhetta tekstiksi. Hämäläisen tarkastelemista ammattikoululaisista muutama vastaaja hyväksyi tekstiksi myös kuvaan nojaavan tekstin tai puheen. Kandidaatintutkimassani (2016) aikuisten tekstikäsitys osoittautui niin ikään monomodaaliseksi, eikä yksikään vastaaja hyväksynyt täysin kuvallisia esitysmuotoja, videota ja valokuvaa, tekstiksi – liikennemerkkin esityksen hyväksyi tekstiksi yksi vastaaja. Aiempiin tutkimuksiin verrattuna on siis jossain määrin yllättävää, että myös täysin kuvalliset esitysmuodot olivat joidenkin vastaajien mielestä tekstejä. Tulosten oletuksenmukaisuus riippuu siis tarkastelukulmasta: aiempiin tutkimuksiin verrattuna esiin nousevat nuorten aikuisten keskuudesta löytyvät muutamat multimodaalisen tekstikäsitteen mukaiset näkemykset, opetussuunnitelmiin ja laajan tekstikäsitteen huomioivaan opetukseen verrattuna nuorten aikuisten tekstikäsitys on – edelleen – yllättävän monomodaalinen.

Tutkimuksen tuloksia voidaan pitää jossain määrin yleistettävänä koskemaan yliopistossa opiskelevien alle 30-vuotiaiden henkilöiden tekstikäsitteitä. Tutkimuksen vastaajajoukko on melko pieni, mutta tutkimukseen osallistui eri ikäisiä ja eri sukupuolisia henkilöitä neljästä eri tutkinto-ohjelmasta, joten tutkimus tavoitti keskenään erilaisia opiskelijoita. Huomioitavaa kuitenkin on, että tutkimuksen luotettavuuden vuoksi tutkimusjoukosta rajattiin pois kieli- tai kirjallisuustieteellisten alojen opiskelijat, sillä he ovat saattaneet yliopisto-opinnoissaan käsitellä tekstejä ja tekstin käsitettä

enemmän kuin peruskoulu- tai lukiopohjalta on tekstejä käsitelty. Tutkimusta ei voi siis yleistää koskemaan heidän tekstikäsitteisiään. Tärkein huomio tutkimuksen yleistettävyyden kannalta on kuitenkin se, että tuloksia ei voi yleistää koskemaan suomalaisten nuorten aikuisten joukkoa kokonaisuutena, sillä kaikki tutkimuksen vastaajat opiskelevat korkeakoulussa ja ovat saaneet lukiokoulutuksen.

5.5 Vastaajien muistikuvat tekstien käsittelystä opetuksessa peruskoulussa ja lukiossa

Kyselylomakkeen viimeisessä osiossa lomakevastaajia pyydettiin muistelemaan, miten tekstejä käsiteltiin vastaajan aiemmin saamassa opetuksessa peruskoulussa ja toisen asteen koulutuksessa sekä mahdollisissa muissa edeltävissä opinnoissa; vaikka joillakin vastaajilla oli aiempia korkeakouluopintoja ja heidän olisi ollut mahdollista muistella myös niitä, esiintyi vastauksissa muistelmia ainoastaan peruskoulun ja lukion opetuksesta.

Lomakevastaajien muistikuvissa korostuivat perinteisten monomodaalisten tekstilajien käsittely: monet vastaajat listasivat käsiteltyinä tekstilajeina artikkelit, kauno-, oppi- ja tietokirjallisuuden, runouden, novellit, mainokset, uutiset ja essee. Vastaajat käyttivät usein ilmausta ”erilaisia tekstejä”, mutta myös tällä ilmauksella vastaajat tuntuivat viittaavan perinteisiin tekstilajeihin. Esiin nousi erityisesti pääkäsite tekstien analysointi, mutta vastaajat listasivat myös, että teksteistä pohdittiin niiden tarkoitusta ja tekstejä tulkittiin sekä luettiin kriittisesti. Tekstejä luettiin ja kirjoitettiin, ja niiden rakennetta sekä kieltä pohdittiin.

Merkittävä tekstikäsitteiden eroja selittävä seikka on se, muistavatko vastaajat kuvia käsiteltäneiden opetuksessa teksteinä. Kolme vastaajaa, joilla oli tutkimusjoukon multimodaalisimmat tekstikäsitteet ja jotka antoivat kyllä-vastauksen 14 tai 13 esitykseen, kertoivat kaikki, että opetuksessa käsiteltiin myös kuvia teksteinä. Kaikkiin esityksiin kyllä-vastauksen antanut vastaaja kertoi, että lukiossa korostettiin kaikkien asioiden maailmassa olevan tekstejä. 13 kyllä-vastausta antanut henkilö, joka hyväksyi tekstiksi kaikki muut esitykset paitsi viittomat, kommentoi niin ikään, että he käsitelivät opetuksessa kaikenlaisia tekstejä ja myös kuvia teksteinä. Toinen 13 kyllä-vastausta antanut vastaaja, jonka mielestä ainoastaan valokuva ei ollut teksti, kertoi muistavansa analogian tekstin käsitteen ja energian käsitteen välillä: energia ei ole sähkön synonyymi, on olemassa myös muunlaista energiaa kuin sähkövirta; myöskään teksti ei ole vain kokonaisia ajatuksia ilmaisevia sanaketjuja. Vastaaja lopetti kuvauksensa määrittelemällä, että ”teksti on juurikin vain sellainen kasa symboleita, jotka luovat merkityksen ikään kuin emergentisti.” Näiden kolmen vastaajan kohdalla laajan tekstikäsitteiden mukainen opetus ja multimodaalisten tekstien käsittely opetuksessa näyttävät vaikuttaneen vahvasti heidän tekstikäsitteisiinsä. Myös kahden muun multimodaalisimpaan kolmannekseseen

kuuluneen vastaajan kuvauksissa oli mainintoja kuvallisten viestien, kuten uutiskuvien ja mainosten, käsittelystä opetuksessa. Mielenkiintoista on, että eräs 9 kyllä-vastausta antanut henkilö kertoi, että opetuksessa todettiin kuvienkin voivan olla tekstejä, mutta vastaaja kommentoi olevansa asiasta itse eri mieltä; myös eräs 8 kyllä-vastausta antanut lomakevastaaja muisteli, että kuva olisi määritelty opetuksessa tekstiksi. Multimodaalisetkaan tekstit huomioiva opetus ei siis aina riitä muuttamaan vastaajien tekstikäsitteitä puhtaaksi multimodaaliseksi.

Monomodaalisimpaan kolmannekseen kuuluvista vastaajista kukaan ei kertonut muistavansa kuvia käsitellyn teksteinä. Lähimpänä tätä on erään vastaajan kuvaus, jossa hän muisteli, että ”äidinkielen tunneilla tekstikäsitettä usein viljeltiin ja taidettiin sen määritelmästäkin joskus keskustelua käydä”. Vastaaja kuitenkin kommentoi tämän jälkeen, ettei muista enää kovin tarkasti saamaansa opetusta. Näiden vastaajien lisäksi 2 vastaajaa kommentoi, että opetuksessa ei käsitelty itse tekstin käsitettä tai että opetuksessa ei varsinaisesti perehdytty siihen, mikä on tekstiä ja mikä ei.

Opetuksen kuvauksissa nousi esiin eräs mielenkiintoinen piirre, joka korreloi vastaajien tekstikäsitteiden kanssa: vastaajat, joilla oli tutkimuksen valossa monomodaalinen tekstikäsite, raportoivat muistavansa saamastaan opetuksesta kaikista vähiten. 14:stä monomodaalisimpaan kolmannekseen kuuluneesta vastaajasta 2 kertoi, ettei muista opetuksesta juuri mitään, ja 1 vastaaja jätti kokonaan vastaamatta kysymykseen. Näiden lisäksi yksi 7 kyllä-vastausta antanut vastaaja kertoi, ettei muista opetuksesta mitään. Muutamat muut vastaajat kommentoivat niin ikään muistikuviansa olevan hataria, mutta he muistivat saamastaan opetuksesta kuitenkin jotakin. Huomioitavaa on, että multimodaalisimpaan kolmannekseen kuuluneista henkilöistä kaikki kommentoivat muistavansa saamastaan opetuksesta jotakin, vaikka myös jotkut heistä kommentoivat muistikuviansa olevan hataria tai että he eivät muista, miten tiettyjä asioita opetuksessa käsiteltiin.

Lomakevastaajien vastausten perusteella heidän saamassaan äidinkielenopetuksessa – tai heidän muistikuvissaan saamastaan opetuksesta – on valtavasti eroja multimodaalisten tekstien käsittelyn suhteen. Nämä erot vaikuttaisivat osaltaan selittävän eroja vastaajien välillä. Tämä on täysin odotuksenmukaista: vastaajat eivät ajattele kuvia teksteinä, elleivät he peruskoulussa tai lukiossa opi käsittelemään myös puhtaasti kuvallisia esityksiä teksteinä. Multimodaalisen tekstikäsitteiden omaksumineen vastaajat vaikuttivat myös nojaavan vahvasti tekstikäsitteissään tähän koulussa opittuun, mikä näkyy erityisen hyvin erään vastaajan perustelusta ”Lukiossa korostettiin, että kaikki asiat maailmassa ovat tekstejä.” Kyseinen henkilö tuskin ajattelisi kaikkien asioiden olevan tekstejä, ellei tätä olisi lukiossa korostettu. 38:sta vastaajasta kuitenkin ainoastaan 8 kommentoi muistavansa, että opetuksessa käsiteltiin kuvia tekstinä tai että opetuksessa on ylipäänsä käsitelty kuvallisia tekstejä tai nettitekstejä. Lomakevastaajien vastausten perusteella opetuksen pääpaino on siis edelleen vahvasti perinteisten monomodaalisten tekstilajien käsittelyssä ja analysoinnissa.

Kiinnostavaa on, että niistä opiskelijoista, jotka kertoivat myös kuvia käsitellyn opetuksessa teksteinä, 3 kommentoi, että kuvallisia esityksiä olisi käsitelty teksteinä lukiossa muttei niinkään peruskoulussa: eräs vastaaja kommentoi, että yläasteella opetuksessa käsiteltiin vain kaikkein perinteisimpiä tekstien muotoja, kun taas lukiossa käsiteltiin laajemmin erilaisia tekstejä vapaamuotoisista runoista uutiskuviin; eräs toinen vastaaja puolestaan kertoi, että lukiossa kuvallisetkin viestit, kuten mainokset, liitettiin tekstikäsitelyyn. Ainoastaan yksi vastaaja kuvasi, että opetuksessa käsiteltiin monipuolisesti erilaisia tekstilajeja sekä peruskoulussa että lukiossa ja että opetuksessa käsiteltiin myös kuvia teksteinä. Muut kuvallisten tekstilajien käsittelyn maininneet henkilöt eivät erikseen kommentoineet, käsiteltiinkö monimuotoisia tekstejä peruskoulussa, lukiossa vai molemmissa. Muutamissa vastauksissa kuvien käsittely teksteinä yhdistetään siis nimenomaan lukiossa saatuun opetukseen, eikä vastauksista noussut esiin samanlaista yhteyttä multimodaalisten tekstien käsittelyn ja peruskouluopetuksen välillä. Näiden muutamien vastausten pohjalta ei voida vielä tehdä päätelmiä opetuksen eroista eri koulutusasteilla – mielenkiintoista kuitenkin on, että tämä havainto multimodaalisten tekstien käsittelyn painottumisesta erityisesti lukio-opetukseen tukee aiemmin luvussa 3 opetus-suunnitelmista tekemääni havaintoa, sillä multimodaaliset tekstit näyttäisivät olevan parhaiten huomioituna juuri lukion opetussuunnitelmassa.

5.6 Katsaus vastaajiin: vastausten hajonta ja vastaajien taustatiedot

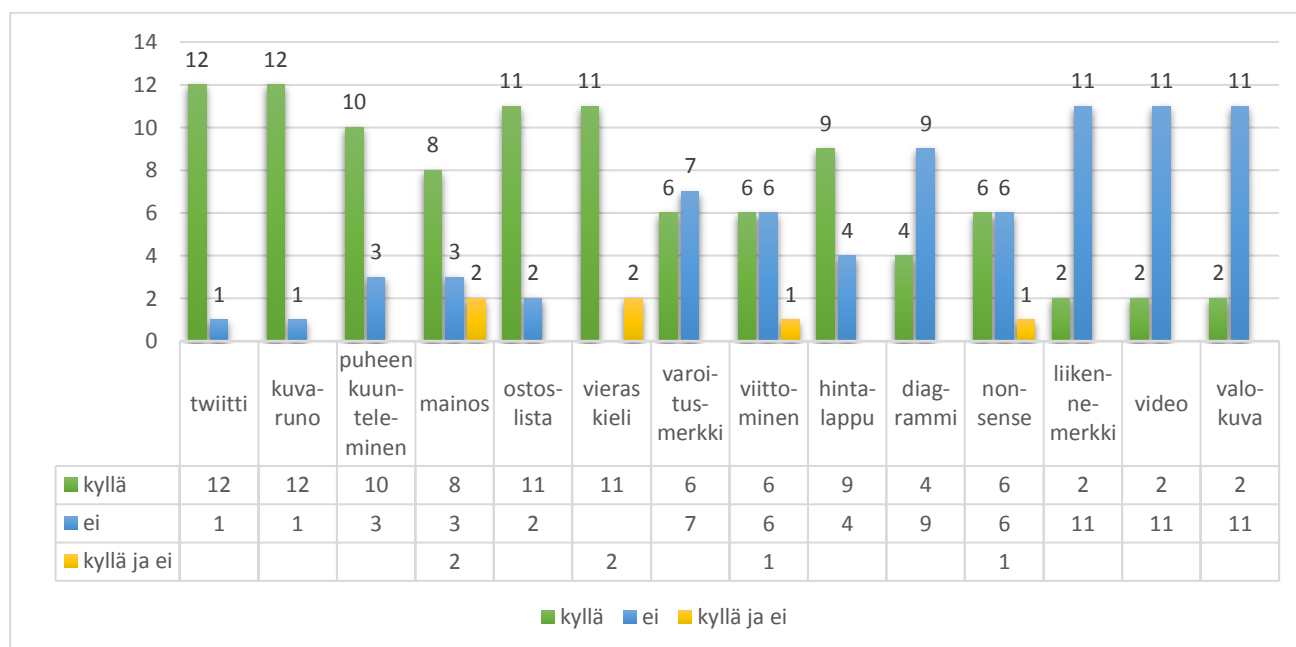
Aiemmissa luvuissa olen tarkastellut saamiani vastauksia kokonaisuutena erottelematta toisistaan eri vastaajaryhmien antamia vastauksia. Tässä luvussa tarkastelen vastauksia eri vastaajaryhmien näkökulmasta ja selvitän, onko vastaajien sukupuolella tai koulutusohjelmalla vaikutusta annettuihin vastauksiin.

5.6.1 Eri vastaajaryhmien vastausten jakaumista

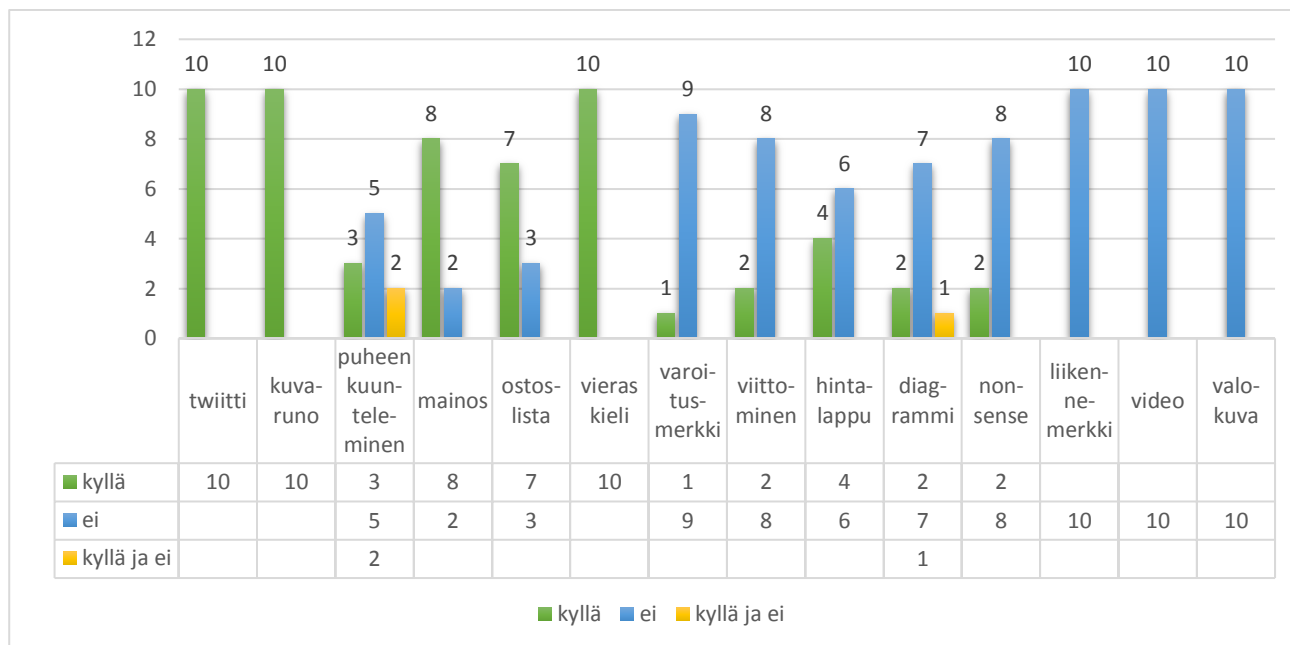
Kuten aineistoa esittelevässä luvussa 4.1 jo ilmeni, tutkimukseen osallistui yhteensä 38 Tampereen yliopiston ja Tampereen teknillisen yliopiston opiskelijaa viidestä eri tutkinto-ohjelmasta: matematiikan ja tilastotieteen tutkinto-ohjelmasta, psykologian tutkinto-ohjelmasta, tietojenkäsittelytieteiden tutkinto-ohjelmasta, sosiaalityön tutkinto-ohjelmasta ja automaatiotekniikan tutkinto-ohjelmasta. Neljä ensimmäistä ovat Tampereen yliopiston tutkinto-ohjelmia, viimeisenä mainittu automaatiotekniikan tutkinto-ohjelma on Tampereen teknilliseltä yliopistolta. Tutkimukseen osallistui kustakin tutkinto-ohjelmasta 2–13 opiskelijaa.

Tutkimuksen pienen otannan vuoksi myös tutkinto-ohjelmakohtaiset otannat ovat hyvin pienet, vain 2–13 henkilöä tutkinto-ohjelmaa kohden. Tämän vuoksi tässä tutkimuksessa ei voida saada luotettavaa tietoa tekstikäsitelysten eroista eri alojen opiskelijoiden välillä, vaan tässä esitetyt eroavaisuudet ovat ainoastaan eritteleviä havaintoja pienen aineiston pohjalta. Näihin tulee suhtautua varauksella – sattuman vaikutusta eroihin ei voida poissulkea.

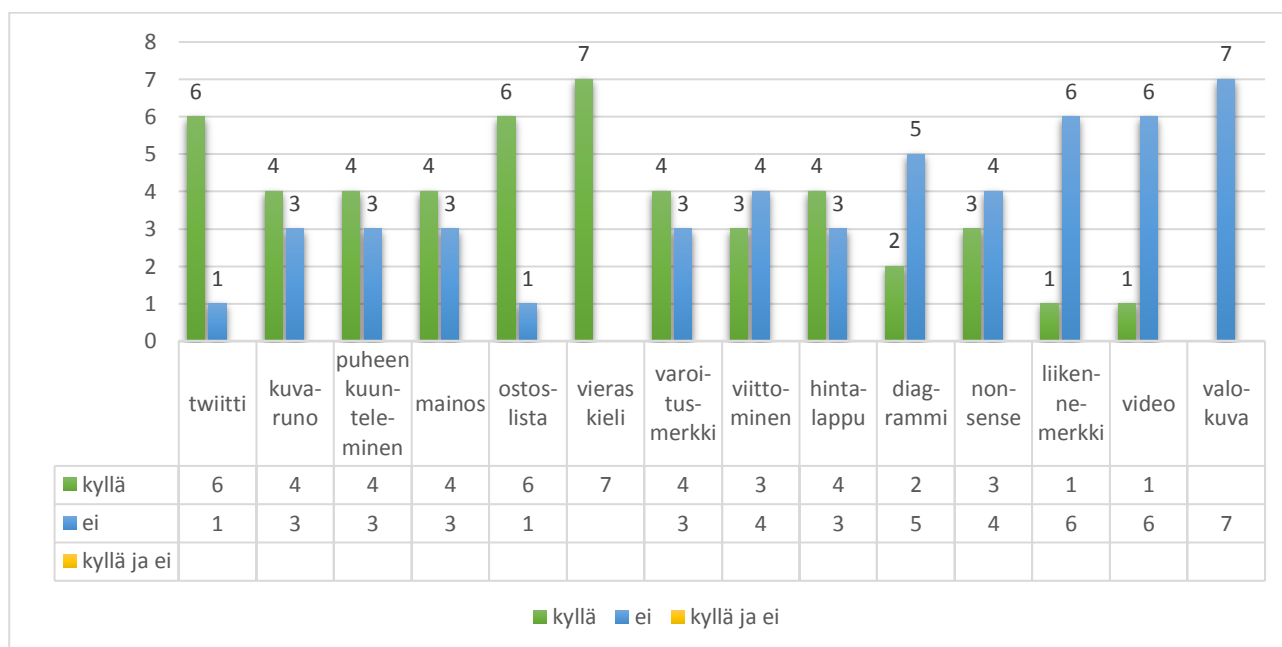
Tarkastelen aluksi, onko eri tutkinto-ohjelmien opiskelijoiden vastauksissa eroja. Havainnollistan eri alojen opiskelijoiden vastauksia graafeilla. Kussakin graafissa on kuvattuna yhden alan opiskelijoiden kyllä ja ei -vastaukset.

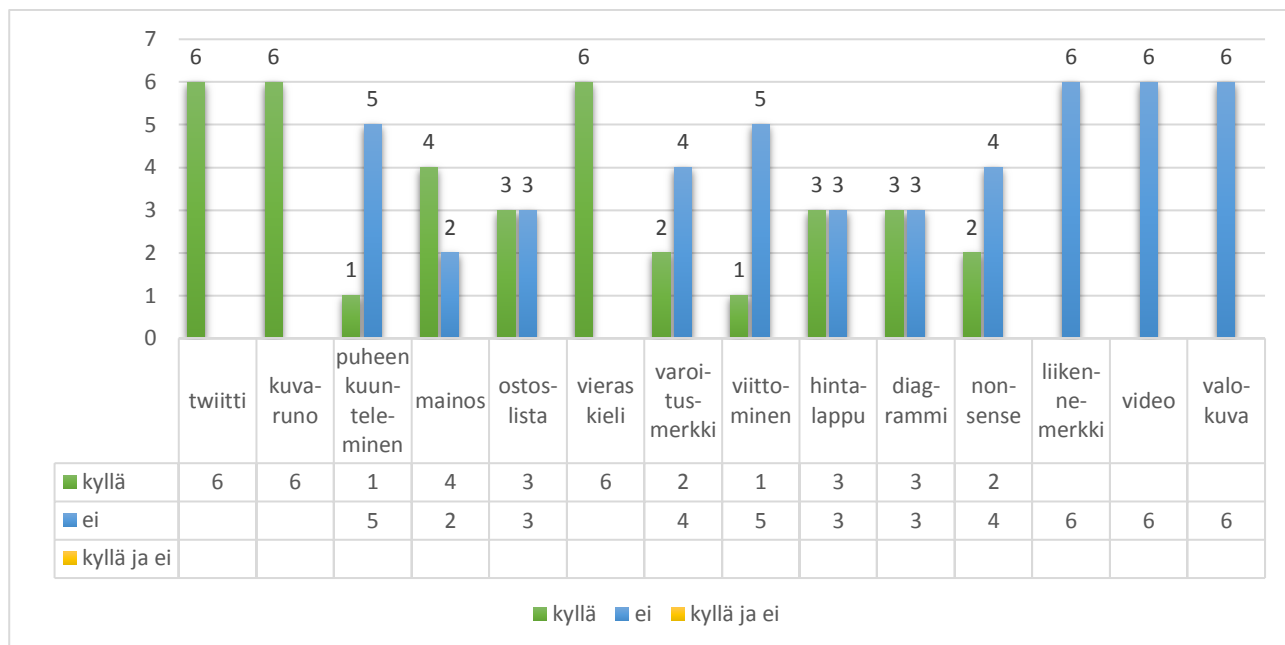
Kuvio 6. Tampereen yliopiston matematiikan ja tilastotieteen tutkinto-ohjelman opiskelijoiden kyllä ja ei -vastaukset. Tutkimukseen osallistui 13 tutkinto-ohjelman opiskelijaa.

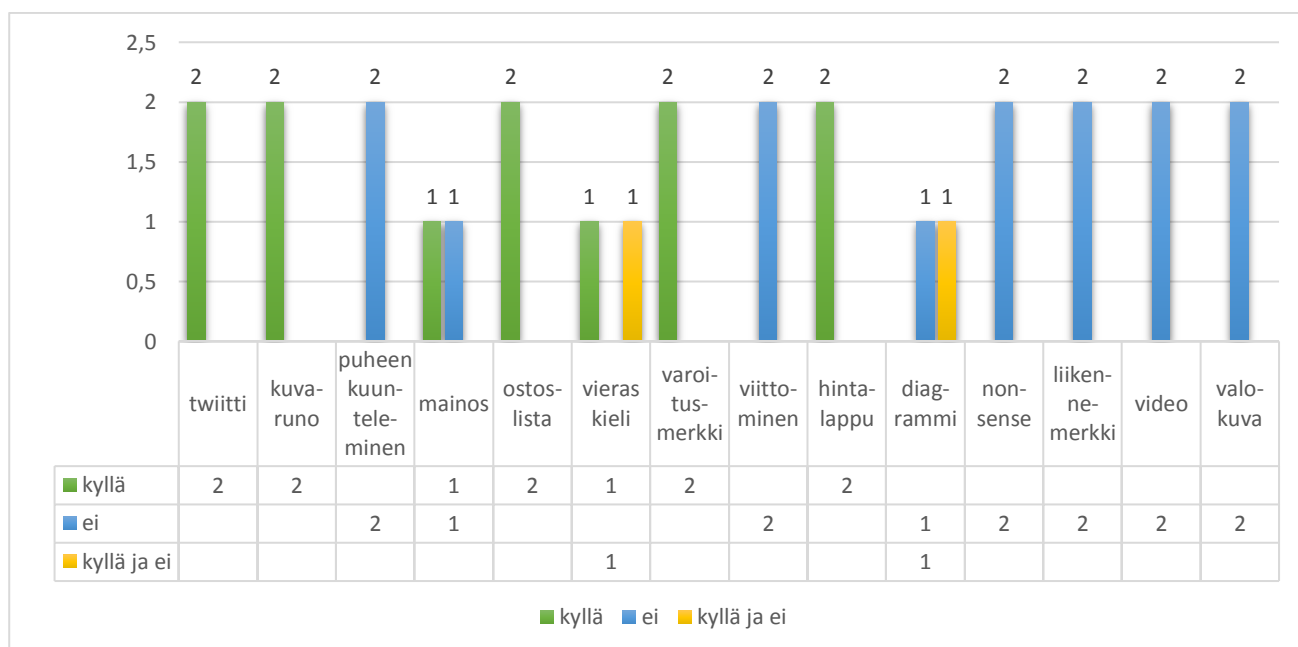
Kuvio 7. Tampereen yliopiston psykologian tutkinto-ohjelman opiskelijoiden kyllä ja ei -vastaukset. Tutkimukseen osallistui 10 tutkinto-ohjelman opiskelijaa.

Kuvio 8. Tampereen yliopiston tietojenkäsittelytieteiden tutkinto-ohjelman opiskelijoiden kyllä ja ei -vastaukset. Tutkimukseen osallistui 7 tutkinto-ohjelman opiskelijaa.

Kuvio 9. Tampereen yliopiston sosiaalityön tutkinto-ohjelman opiskelijoiden kyllä ja ei -vastaukset. Tutkimukseen osallistui 6 tutkinto-ohjelman opiskelijaa.

Kuvio 10. Tampereen teknillisen yliopiston automaatiotekniikan tutkinto-ohjelman opiskelijoiden kyllä ja ei -vastaukset. Tutkimukseen osallistui 2 tutkinto-ohjelman opiskelijaa.

Tutkimuksen perusteella matematiikan ja tilastotieteen tutkinto-ohjelman opiskelijoiden tekstikäsitys on tutkimukseen osallistuneista aloista multimodaalisin; tutkinto-ohjelman opiskelijat merkitsivät kyllä-vastausvaihtoehdon keskimäärin 7,8 esityksen kohdalla, mikä on 55,7 % esityksistä. Monomodaalisin tekstikäsitys näyttäisi puolestaan olevan psykologian tutkinto-ohjelman opiskelijoilla, sillä he rastittivat kyllä-vaihtoehdon 5,9 esityksen kohdalla, mikä on 42,1 % esityksistä. Tietojenkäsittelytieteiden tutkinto-ohjelman opiskelijat valitsivat kyllä-vastausvaihtoehdon keskimäärin 7 esityksen (50 %) kohdalla, sosiaalityön tutkinto-ohjelman opiskelijat rastittivat kyllä-vaihtoehdon keskimäärin 6,2 esitykseen (44,3 %) ja automaatiotekniikan tutkinto-ohjelman opiskelijoiden mielestä esityksistä tekstejä oli keskimäärin 6 (42,9 %).

Tutkinto-ohjelmien sisällä oli suurta vaihtelua siinä, kuinka yksimielisiä he olivat esitysten tekstimäisyyden arvioissaan. Yksimielisimpiä olivat automaatiotekniikan tutkinto-ohjelman opiskelijat, jotka olivat peräti 11 esityksen kohdalla yksimielisiä; tätä tietoa ei kuitenkaan voida pitää luotettavana, sillä automaatiotekniikan tutkinto-ohjelmasta tutkimukseen osallistui kaikista vähiten opiskelijoita, vain 2 henkilöä, joten yksimielisyys johtunee sattumasta. Automaatiotekniikan opiskelijat poislaskettuina yksimielisimpiä olivat psykologian tutkinto-ohjelman opiskelijat: he olivat yksimielisiä 6 esityksen tekstimäisyydestä, ja ainoastaan kahden esityksen kohdalla heidän valintansa jakautuivat lähes tasaisesti. Sosiaalityön tutkinto-ohjelman opiskelijat olivat niin ikään yksimielisiä 6 esityksestä, mutta niin ikään kuuden esityksen kohdalla heidän vastauksensa olivat jakautuneet tasan tai lähes tasan.

Mielenkiintoisimmin tutkinto-ohjelmien antamat vastaukset olivat jakautuneet tietojenkäsittelytieteiden sekä matematiikan ja tilastotieteen tutkinto-ohjelmien sisällä. Tietojenkäsittelytieteiden tutkinto-ohjelman opiskelijoilla oli keskenään todella jakautuneet näkemykset: tutkinto-ohjelman opiskelijat olivat yksimielisiä kahden esityksen tekstimäisyydestä, mutta peräti 7 esityksen kohdalla heidän valintansa olivat jakautuneet tasaisesti. Kiinnostavaa on, että yksi vastaukset tasaisesti jakanut esitys on kuvarunon esitys, joka tutkimuksessa yleisesti miellettiin vahvasti tekstiksi. Tietojenkäsittelytieteiden tutkinto-ohjelman opiskelijoiden näkemykset olivat jakautuneet senkin osalta, että melko monomodaalinen twiitti oli saanut yhden ei-vastauksen ja multimodaaliset videon sekä liikennemerkin esitykset olivat molemmat saaneet yhden kyllä-valinnan. Kenties mielenkiintoisin ryhmistä oli kokonaisuutena multimodaalisin matematiikan ja tilastotieteen tutkinto-ohjelma, jonka opiskelijat eivät olleet yksimielisiä mistään esityksestä, mutta ryhmän antamat vastaukset eivät myöskään olleet jakautuneet tasaisesti kuin kolmen esityksen kohdalla. Ryhmän multimodaalisuutta tukee se, että molemmat ja ainoat valokuvan tekstiksi hyväksyneet vastaajat olivat matematiikan ja tilastotieteen tutkinto-ohjelman opiskelijoita ja myös sekä videon että liikennemerkin esitykset saivat tutkinto-ohjelman opiskelijoilta 2 kyllä-vastausta. Huomattavaa on kuitenkin myös, että sekä twiitin että kuvarunon

esitykset saivat tutkinto-ohjelman opiskelijoilta yhdet ei-valinnat. Sekä tietojenkäsittelytieteiden että matematiikan ja tilastotieteen tutkinto-ohjelmissa vaikuttaisi siis olevan tekstikäsitteeltään sekä erittäin multimodaalisia että erittäin monomodaalisia henkilöitä.

Kaikkien tutkinto-ohjelmien sisäisissä arvioissa eri esitysten tekstimäisyydestä oli myös poikkeamia koko tutkimusjoukon arvioihin verrattuna. Matematiikan ja tilastotieteen tutkinto-ohjelmien multimodaalisempi näkökanta esityksiin näkyi myös esitysten kokonaisarvioissa; siinä missä puheen kuuntelemisen esitys sai kaikilta lomakevastaajilta kokonaisuutena yhtä paljon sekä kyllä että ei -valintoja, arvioivat matematiikan ja tilastotieteen opiskelijat puheen kuuntelemisen esityksen selvästi enemmän tekstiksi kuin ei-tekstiksi. Tutkinto-ohjelman opiskelijoiden vastaukset jakoutuivat tasaisesti viittomisen ja nonsensen esitysten kohdalla, jotka kokonaistutkimuksessa arvioitiin enemmän ei-teksteiksi kuin teksteiksi; myös varoitusmerkin esityksen matematiikan ja tilastotieteen opiskelijat arvioivat suhteessa pienemmällä vastausmäärällä ei-tekstiksi kuin tutkimuksen kokonaisjoukko.

Psykologian tutkinto-ohjelman opiskelijat puolestaan arvioivat useita esityksiä selvemmin ei-teksteiksi kuin tutkimuksen kokonaisjoukko. Tällaisia esityksiä olivat varoitusmerkki, viittominen, diagrammi ja nonsense. Selkein ero oli varoitusmerkin kohdalla: esitys oli saanut vastausten kokonaismäärässä ei-näkemyksen enemmistön vastauksin 23–15, mutta psykologian opiskelijat arvioivat sen selvästi ei-tekstiksi vastauksin 9–1. He arvioivat ei-tekstiksi myös hintalapun esityksen, joka oli vastausten kokonaismäärässä saanut kyllä-valintoja ei-vastauksia enemmän. Poikkeuksena näille kriittisemmille arvioille psykologian tutkinto-ohjelman opiskelijat arvioivat mainoksen selkeämmin tekstiksi kuin tutkimuksen kokonaisjoukko.

Tietojenkäsittelytieteiden tutkinto-ohjelman opiskelijoiden näkemykset olivat, kuten jo sanottu, jakautuneet usean esityksen kohdalla. Jo aiemmin mainittu merkittävä ero tutkimuksen kokonaisjoukkoon verrattuna oli kuvarunon esityksen saamat tasaiset kyllä ja ei -maininnat, vaikka tutkimuksen kokonaisjoukon arvioissa kuvaruno arvioitiin selvästi tekstiksi – kuvaruno sai koko tutkimuksessa 4 ei-vastausta, joista 3 oli tietojenkäsittelytieteiden opiskelijoilta. Myös melko selkeästi tekstiksi määritelty mainos jakoi tietojenkäsittelytieteiden opiskelijoiden näkemykset. Tutkinto-ohjelman opiskelijoiden näkemykset jakoutuivat myös multimodaalisempien esitysten kohdalla, sillä tutkimuksessa ei-vastausten enemmistön saaneet varoitusmerkin, viittomien ja nonsensen esitykset saivat tutkinto-ohjelman opiskelijoilta tasaisesti sekä kyllä että ei -valintoja; tutkimuksen kokonaisjoukolta ei-vastausten enemmistön saanut varoitusmerkki sai tietojenkäsittelytieteilijöiltä jopa yhden kyllä-valinnan ei-valintoja enemmän.

Sosiaalityön tutkinto-ohjelman opiskelijoiden antamat vastaukset olivat suurimmassa osassa esityksiä yhteneväisiä tutkimuksen kokonaisjoukon antamien vastausten kanssa. Puheen kuuntelemisen esitys jakoi kokonaisjoukon näkemykset, mutta sosiaalityön opiskelijoilta esitys sai selvän ei-

valintojen enemmistön. Viittomia kuvannut esitys sai tutkimuksessa noin kahdelta kolmasosalta ei-vastauksen, mutta sosiaalityön opiskelijat olivat esitystä kohtaan kriittisempiä, ja esitys sai heiltä lähes yksimielisen ei-vastauksen. Tutkimuksessa melko selvästi tekstiksi määritelty ostoslista jakoi sosiaalityön opiskelijoiden näkemykset, ja tutkinto-ohjelman opiskelijoiden näkemykset jakoi myös diagrammi, jonka tutkimuksen kokonaisjoukko arvioi melko selvästi ei-tekstiksi.

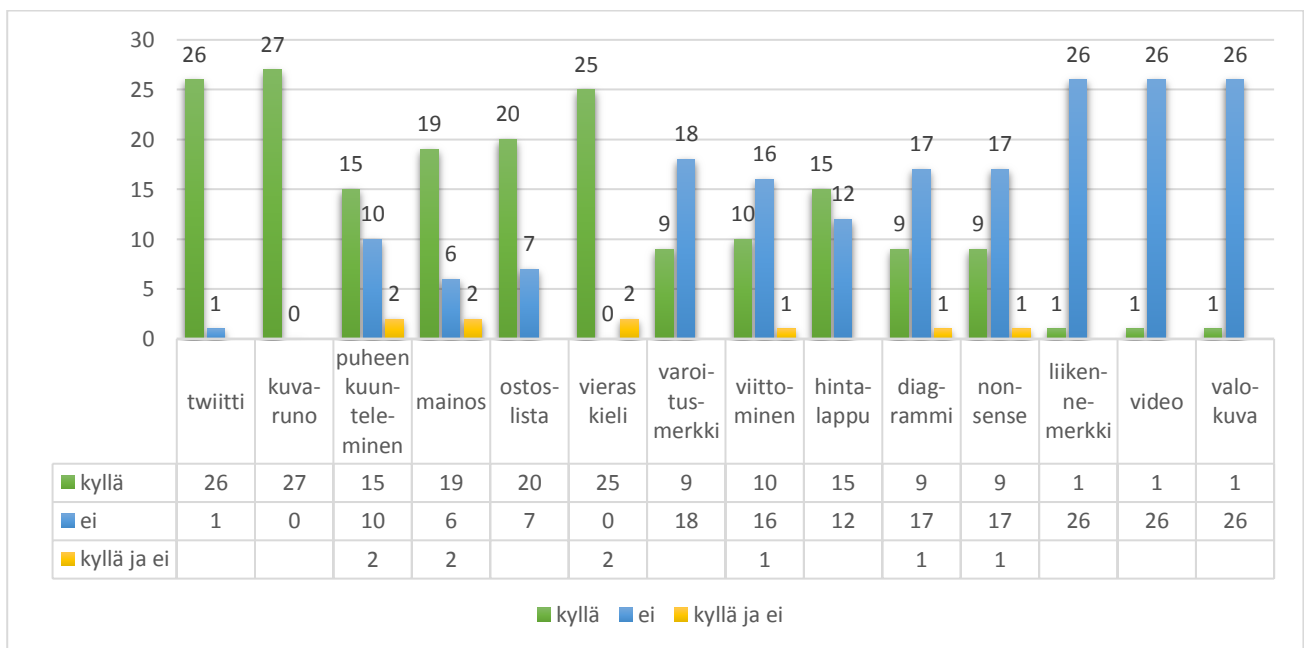
Tampereen teknillisen yliopiston automaatiotekniikan tutkinto-ohjelmasta tutkimukseen osallistui vain 2 henkilöä, joten heidän vastaustensa vertailu tutkimuksen kokonaisjoukkoon on huomattavasti hankalampaa ja epäluotettavampaa kuin muiden tutkimukseen osallistuneiden tutkinto-ohjelmien kohdalla. Kokonaisjoukon näkemykset jakanut puheen kuuntelemisen esitys sai automaatiotekniikan opiskelijoilta yksimielisen ei-näkemyksen, samoin tutkimuksessa ei-valintojen enemmistön keränneet diagrammin ja nonsensen esitykset. Tutkimuksen kokonaisjoukolta ei-vastausten enemmistön saanut varoitusmerkki puolestaan sai molemmilta tutkinto-ohjelman opiskelijoilta kyllä-vastauksen, kuten sai myös kokonaisjoukon näkemykset jakanut hintalapun esitys.

Kustakin tutkinto-ohjelmasta tutkimukseen osallistui verrattain pieni joukko opiskelijoita, joten tämän tutkimuksen pohjalta ei voida tehdä luotettavia yhteenvetoja eri tutkinto-ohjelmien opiskelijoiden tekstikäsityksien yhteneväisyyksistä tai eroista. Havaitut erot voivat olla seurausta myös sattumasta. Mielenkiintoista on kuitenkin pohtia, mistä erot eri alojen opiskelijoiden tekstikäsityksissä voisivat johtua. Tutkimuksen perusteella multimodaalisimmat tekstikäsitykset ovat matematiikan ja tilastotieteen sekä tietojenkäsittelytieteiden tutkinto-ohjelmien opiskelijoilla, kun taas psykologian ja sosiaalityön tutkinto-ohjelmien opiskelijoiden katsantokanta on monomodaalisempi. Minulla tutkijana ei ole kokemusta kyseisten alojen opinnoista muutoin kuin psykologian opinnoista perusopintotasolla, mutta arvioisin, että psykologian ja sosiaalityön tutkinto-ohjelmien opiskelijat käyttävät ja tuottavat opinnoissaan runsaasti enemmän perinteisiä monomodaalisia tekstilajeja, kuten artikkeleita, monografioita ja esseitä. Matematiikan ja tilastotieteen sekä tietojenkäsittelytieteiden tutkinto-ohjelmien opiskelijoiden tekstimaailma on uskoakseni melko erilainen ja koostuu runsaammin erilaisista ei-lineaarista teksteistä. Vaikka matematiikan ja tilastotieteen sekä tietojenkäsittelytieteiden tutkinto-ohjelmien opiskelijat eivät opinnoissaan aktiivisesti ajattelisi tai kuulisi heidän käyttämiensä ja tuottamiensa ei-lineaaristen tekstien olevan tekstejä, ovat tällaiset tekstilajit silti heille todennäköisesti arkipäiväisempiä kuin psykologian ja sosiaalityön tutkinto-ohjelmien opiskelijoille, ja tämä saattaa heijastua heidän vastauksiinsa. Kuitenkin, kuten jo mainittu, sattuman vaikutusta tuloksiin ei voida poissulkea, eikä tutkimuksen pienen aineiston pohjalta voi esittää kuin havaintoja sekä hypoteettisia pohdintoja erojen syistä. Myöskään omia pohdintojani eri alojen tekstikäytännöistä ei voida pitää luotettavina ilman tarkempaa selvitystä siitä, miten ja minkälaisia tekstejä kyseisten tutkinto-ohjelmien opinnoissa todellisuudessa käsitellään, tarkastellaan ja tuotetaan. Näin pienen aineiston

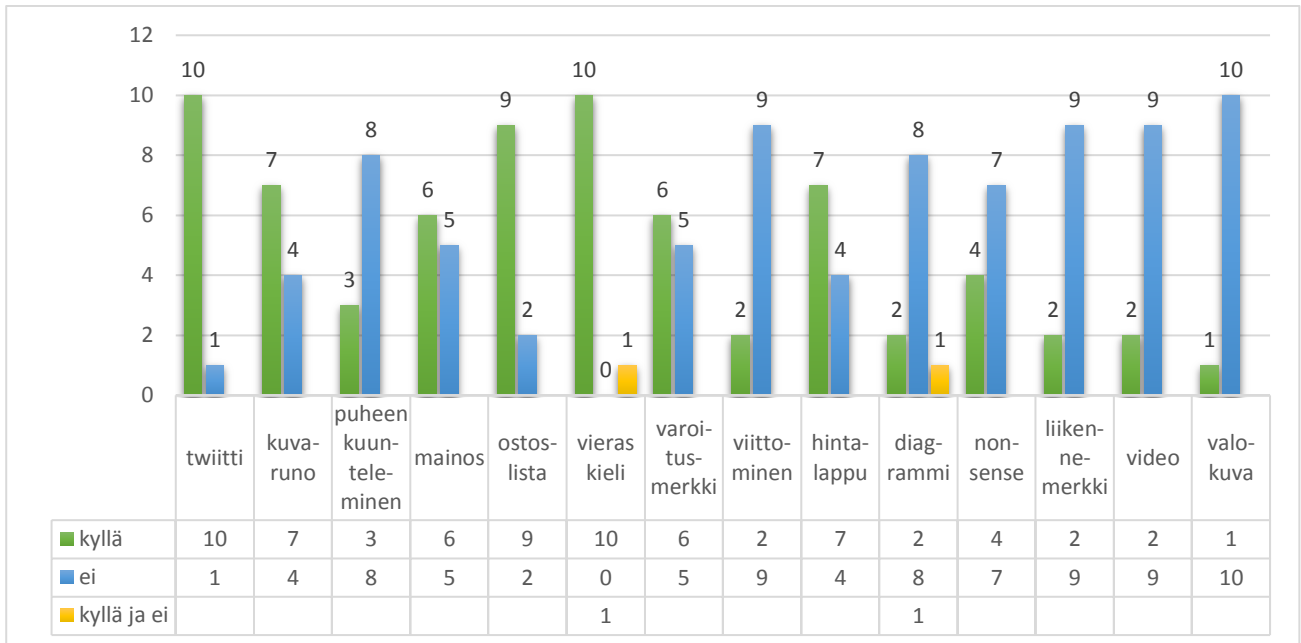
tapauksessa yksittäisten henkilöiden antamat vastaukset vaikuttavat niin ikään paljon osaryhmien kokonaisvastauksiin, jolloin yksittäisenkin vastaajan poikkeuksellisen multimodaalinen tai monomodaalinen tekstikäsitys vaikuttaa voimakkaasti hänen tutkinto-ohjelmansa vastausten kokonaisjakaumaan. Tarkastelenkin yksittäisten henkilöiden tekstikäsitysten jakaumaa selvitettyäni ensin, onko lomakevastaajien sukupuolen ja tekstikäsitysten välillä yhteyttä.

5.6.2 Sukupuolen ja tekstikäsitysten yhteys

Tässä luvussa tarkastelen, onko lomakevastaajien sukupuoli yhteydessä heidän tekstikäsitteisiinsä. Tutkimukseen vastanneista henkilöistä 27 ilmoitti olevansa sukupuoleltaan naisia ja 11 henkilöä ilmoitti olevansa sukupuoleltaan miehiä. Kaikki vastaajat halusivat kertoa sukupuolensa. Vastaajien sukupuolet eivät ole tutkimuksessa jakautuneet tasaisesti, sillä kaksi kolmasosaa vastaajista ilmoitti olevansa naisia. Vastaajajoukossa on kuitenkin molempia sukupuolia sen verran, että voidaan tarkastella, eroavatko naisten ja miesten vastaukset toisistaan. Havainnollistan naisten ja miesten antamia vastauksia seuraavilla kuvioilla:

Kuvio 11. Naisten yhteenlasketut kyllä ja ei -vastaukset. Tutkimukseen vastasi 27 naista.

Kuvio 12. Miesten yhteenlasketut kyllä ja ei -vastaukset. Tutkimukseen vastasi 11 miestä.

Kyllä ja ei -vastausten perusteella miehet ovat keskimäärin hivenen naisia kriittisempiä esitysten tekstimäisyyden suhteen: miehet olivat rastittaneet kyllä-vastausvaihtoehdon keskimäärin 6,5 esitykseen, ja naiset valitsivat kyllä-vaihtoehdon keskimäärin 6,9 esityksen kohdalla. Naisten kohdalla kyllä-vastausten määrä oli 49 % vastauksista ja miehillä 46 % vastauksista. Miehet olivat ei-vaihtoehdon kannalla keskimäärin 6,9 esityksen kohdalla, naisilla ei-vastausten keskimääräinen lukema oli 6,7. Erot yhteenlaskettujen kyllä ja ei -vastausten lukumäärien kohdalla johtuvat siitä, että naiset olivat hivenen miehiä ahkerampia hyödyntämään sekä kyllä että ei -vaihtoehdon merkitsemisen mahdollisuutta. Näiden lukujen valossa sukupuolella saattaa siis olla hivenen vaikutusta siihen, miten kriittisesti vastaajat esityksiä tarkastelevat, mutta sukupuolten välinen ero ei näyttäisi olevan merkittävä. Ero kyllä-vastausten määrässä eri sukupuolten välillä on niin pieni, että se voi johtua myös sattumasta. Havainto sukupuolen mahdollisesta vaikutuksesta on kuitenkin yhteneväinen Hämäläisen (2015) tutkimuksen kanssa, sillä myös hänen aineistossaan pojat suhtautuivat esityksiin tyttöjä kriittisemmin.

Joidenkin esitysten suhteen naisten ja miesten kyllä ja ei -vastaukset erosivat toisistaan. Selkein ero oli varoitushetkin esityksen kohdalla, sillä naisista kaksi kolmasosaa oli sitä mieltä, että varoitushetki ei olisi teksti, kun taas miesten vastauksissa esitys sai yhden kyllä-valinnan ei-valintoja enemmän, jolloin lopputulos eri sukupuolten välillä on päinvastainen. Kuvarunon ja mainoksen esitysten kohdalla naisten enemmistö oli sitä mieltä, että esitykset olisivat tekstejä, mutta miesten kyllä ja ei -vastaukset jakautuivat tasaisemmin; esimerkiksi mainoksen kohdalla vain 6 miestä 11:sta oli sitä mieltä, että esitys on teksti. Viittomisen ja diagrammin esitysten kohdalla puolestaan miesten

selkeä enemmistö arvioi, että kumpikaan esitys ei olisi teksti, mutta naisten vastaukset olivat jakautuneet tasaisemmin kahden vastausvaihtoehdon välillä. Mielenkiintoisena havaintona mainittakoon vielä, että miehet olivat keskimäärin valmiimpia hyväksymään teksteiksi myös selkeän multimodaaliset esitykset, jotka eivät sisältäneet lainkaan kirjoitusta: 27 naisvastaajasta vain yksi hyväksyi liikennemerkin, videon sekä valokuva tekstiksi, mutta miesten tapauksessa 11 vastaajasta kaksi hyväksyi tekstiksi liikennemerkin sekä videon ja yksi vastaaja valokuvan. Tämä kuitenkin todennäköisesti kertoo enemmän yksittäisten henkilöiden tekstikäsityksistä eikä niinkään naisten ja miesten tekstikäsitysten eroista; seuraavaksi syvennynkin tarkemmin yksittäisten henkilöiden tekstikäsityksiin.

5.6.3 Tekstikäsitysten jatkumo – yksittäisten henkilöiden tekstikäsityksestä ja taustatietojen vaikutuksesta

Aiemmin tuloksia eritellessäni olen tarkastellut aineistoa esitys tai ryhmä kerrallaan ryhmitellen vastaajien antamia vastauksia. Tämä ei kuitenkaan kerro mitään yksittäisen vastaajan tekstikäsityksestä tai siitä, miten vastaajien tekstikäsitykset eroavat toisistaan. Myös tutkimuksen tulosten yleistettävyyden pohtimisen vuoksi on tärkeää tarkastella lähemmin vastaajien taustatietoja, jotta voidaan arvioida, onko erilaisilla taustamuuttujilla ollut vaikutusta saatuihin tuloksiin. Tässä luvussa siirränkin tarkastelun lähemmäs yksittäisiä vastaajia. Syvennyn yksittäisten henkilöiden tekstikäsityksiin ja tekstikäsitysten hajontaan vastaajien välillä tarkastelemalla kyllä-vastausten määrien hajontaa: selvittän, kuinka monta kyllä-vastausta kukin vastaaja on eri esityksille antanut, ja teen tämän pohjalta havaintoja tekstikäsitysten hajonnasta sekä jatkumosta tutkimusjoukon sisällä. Pohdin myös, mitkä seikat vastaajien taustamuuttujissa voivat aiheuttaa eroja heidän tekstikäsitystensä välillä.

Vastaajien välillä oli suurta vaihtelua siinä, kuinka monta esitystä kukin vastaaja arvioi tekstiksi. Vastaajien antamien kyllä-vastausten määrä vaihteli 3–14 kyllä-vastauksen välillä: kriittisimmät henkilöt olivat merkinneet kyllä-vastauksen vain 3:n esityksen kohdalle, kun taas henkilö, jonka tekstikäsitys oli aineiston valossa laajin, oli vastannut jopa kaikkien esitysten olevan tekstejä. Kyllä-vastausten keskiarvo henkilöä kohden koko aineistossa oli 6,7. Kyllä-vastausten moodi, useimmiten esiintyvä arvo, oli 7 kyllä-vastausta, ja mediaani, järjestetyn joukon keskimäinen arvo, oli juuri 7:n ja 6:n kyllä-vastauksen välissä, siis 6,5.

Seuraavassa taulukossa näkyy kyllä-vastausten määrien jakauma. Taulukossa näkyy myös kunkin määrän antaneiden lomakevastaajien tunnistekoodit. Koodit on muodostettu kunkin lomakevastaajan tutkinto-ohjelman, sukupuolen ja iän perusteella. Tutkinto-ohjelmat on koodattu siten, että M tarkoittaa matematiikan ja tilastotieteen tutkinto-ohjelman opiskelijaa, P psykologian tutkinto-ohjelman opiskelijaa, T tietojenkäsittelytieteiden tutkinto-ohjelman opiskelijaa, S sosiaalityön tutkinto-

ohjelman opiskelijaa ja A automaatiotekniikan tutkinto-ohjelman opiskelijaa. Saman koodin saaneet lomakevastaajat on erotettu toisistaan lopun A ja B kirjaimin. Esimerkiksi koodi Mn20 tarkoittaa 20-vuotiasta naista, joka opiskelee matematiikan ja tilastotieteen tutkinto-ohjelmassa. Huomioitavaa on, että taulukkoon on merkitty ainoastaan annetut kyllä-vastaukset, joten esimerkiksi molempien vastausvaihtoehtojen rastittaminen, niin sanotut ehkä-näkemykset, eivät näy taulukossa.

Taulukko 1. Kyllä-vastausten määrien vaihtelu koko aineistossa. Taulukossa ei näy vastauksia, joissa oli rastitettu sekä kyllä että ei -vaihtoehdot.

Kyllä-vastausten määrä	Lomakevastaajien määrä	Lomakevastaajat
14	1	Mm21
13	2	Mn21A, Tm24
12	-	-
11	2	Mn19, Tn26
10	-	-
9	4	Tn22, Pn24, Sn20A, Sn20B
8	3	Pn22B, Mn24B, Mn26B
7	7	Mn20, Mm23, Mn24A, Pn25B, Mn26A, Sn21, Am22B
6	5	Pn22A, Tm23, Mm24, Pn25A, Pn27
5	6	Pn20, Mn21B, Mn22B, Pn26, Am22A, Sn27
4	3	Tm20, Pn23, Sn28
3	5	Mn22A, Tm22, Pm25, Tm27, Sn25
2	-	-
1	-	-
0	-	-

Taulukosta on nähtävissä, että kyllä-vastausten määrissä oli runsaasti hajontaa vastaajien välillä. Taulukosta nähdään myös, että useat vastaajat merkitsivät keskiarvoa vastaavan määrän kyllä-vastauksia. Erityisen multimodaalisia näkemyksiä rastittivat muutamat vastaajat, ja toisaalta kaikki vastaajat rastittivat vähintään kolmen esityksen olevan teksti – kukaan ei siis pitänyt kaikkia esityksiä ei-teksteinä.

Tutkimuksen multimodaalisin vastaaja (Mm21) hyväksyi tekstiksi kaikki esitykset. Kaksi 13 kyllä-vastausta antanutta henkilöä (Mn21A ja Tm24) puolestaan pitivät kaikkia esityksiä tekstinä

viittomia tai valokuvaa lukuun ottamatta. Monomodaalisimpien vastaajien arvioissa oli enemmän vaihtelua; 5 vastaajaa (Mn22A, Tm22, Pm25, Tm27 ja Sn25) oli sitä mieltä, että esityksistä ainoastaan 3 täyttivät tekstin kriteerit, ja nämä vastaajat olivat yksimielisiä ainoastaan siitä, että vieraan kielen esitys on teksti. Muuten heidän antamansa kyllä-vastaukset jakautuivat twiitin ja kuvarunon (viideltä vastaajalta yhteensä 3 kyllä-vastausta) sekä nonsensin, ostoslistan, hintalapun ja puheen kuuntelun (kullakin 1 kyllä-vastaus) esitysten välillä. Tarkastelen seuraavaksi vastaajien taustamuuttujia ja pohdin, mitkä seikat voisivat selittää vastausten hajontaa.

Kaikki tutkimukseen osallistuneet henkilöt ovat saaneet lukiokoulutuksen. Peruskoulunsa he ovat päättäneet aikaisintaan vuonna 2004, joten he ovat vähintään lukiossa saaneet laajan tekstikäsitteksen mukaista opetusta, sillä valtakunnallisissa opetussuunnitelman perusteissa on huomioitu laajan tekstikäsitteksen mukainen opetus vuodesta 2004 alkaen. Suurin osa lomakevastaajista on kuitenkin ollut laajan tekstikäsitteksen mukaisen opetuksen piirissä tätä kauemmin: tutkimukseen osallistuneista 38 vastaajasta 35 on valmistunut peruskoulusta vuonna 2006 tai sen jälkeen, joten valtaosan lomakevastaajista pitäisi olla saanut jo peruskouluaikanaan laajan tekstikäsitteksen huomioivaa opetusta. On kuitenkin huomioitava, että tämän tutkimuksen rajoissa ei ole mahdollista saada tarkempaa tietoa siitä, kuinka nopeasti opettajat ovat opetuksessaan huomioineet laajan tekstikäsitteksen ja kuinka laajasti erilaisia tekstejä on opetuksessa käsitelty. Lomakkeen avulla pystyin keräämään tietoa ainoastaan siitä, mitä lomakevastaajat muistavat saamastaan opetuksesta; käsittelin näitä vastauksia luvussa 5.5.

Lukiokoulutuksen lisäksi muutamilla vastaajilla on koulutusohjanaan joko ammattikoulu, ammattikorkeakoulu tai aiempia yliopisto-opintoja. Kukaan lomakevastaajista ei kuitenkaan ole aiemmin opiskellut kieliä, kirjallisuutta tai viestintää, eikä kukaan vastaajista nykyisissäkään opinnoissaan lue vapaasti valittavina opintoina kyseisten alojen kursseja. Kukaan ei myöskään kertonut olleensa peruskoulussa tai lukiossa kieleen, kirjallisuuteen tai viestintään painottuneella erikoislinjalla. Yksi vastaajista kertoi opiskelevansa valinnaisina opintoina informaatiotutkimusta ja interaktiivista mediaa sekä vuorovaikutteista teknologiaa, ja muutamat vastaajat ovat joko aiemmin opiskelleet tai opiskelivat nyt valinnaisina opintoina kasvatustiedettä. Kasvatustiedettä opiskelleista henkilöistä jokainen merkitsi joko keskitasoisien tai alhaisen määrän kyllä-vastauksia, joten mikäli heillä on kasvatustieteen opintojen vuoksi tietoa opetussuunnitelmissa käytetyistä laajan tekstikäsitteksen sekä monilukutaidon käsitteistä, ei tämä heijastunut heidän vastauksiinsa.

Opetussuunnitelmissa tapahtuneet muutokset huomioiden olisi odotuksenmukaista, että nuoremmat vastaajat merkitsisivät vanhempia vastaajia useampia kyllä-vastauksia, sillä he ovat saaneet enemmän opetusta aikana, jolloin laaja tekstikäsitteys sekä monilukutaito ovat olleet tärkeä osa opetussuunnitelmia. Tutkimuksen aineiston pohjalta ei voida kuitenkaan suoraan sanoa, että nuorempien

vastaajien tekstikäsitely olisi multimodaalisempi ja vanhempien monomodaalisempi. Jonkinlaisia eroja on kuitenkin havaittavissa. Kyllä-vastauksen hajonnan keskivaiheille sijoittuneita, 6–8 kyllä-vastausta merkinneitä vastaajia oli yhteensä 15, ja heidän ikänsä keskiarvo on 23,6 vuotta. Kyllä-vastausten hajonnassa monomodaalisimpaan kolmannekseen (3–5 kyllä-vastausta) sijoittui 14 vastaajaa, ja heidän ikänsä keskiarvo on niin ikään 23,6 vuotta. Iältään muusta tutkimusjoukosta poikkesi tutkimuksen multimodaalisin kolmannes, johon kuuluvat 9 vastaajaa olivat merkinneet 9–14 kyllä-vastausta, sillä heidän ikänsä keskiarvo on 21,9. Koko tutkimusjoukon iän keskiarvo on 23,2, ja vastaajat ovat iältään 19–28-vuotiaita. Tutkimuksen pienen otannan vuoksi tulokseen on suhtauduttava varauksella, mutta näyttäisi siltä, että iällä saattaa olla vaikutusta nimenomaan multimodaalisimpien tekstikäsitelyjen kohdalla. Nuorempi ikä ei kuitenkaan suoraan tarkoita multimodaalisempaa tekstikäsitelyä, eikä myöskään kaikilla tutkimuksen yli 25-vuotiailla lomakevastaajilla ole monomodaalista tekstikäsitelyä. Tutkimuksen monomodaalisimpaan kolmannekseen sijoittuneet vastaajat ovat iältään 20–28-vuotiaita, ja tutkimuksen multimodaalisimpaan kolmannekseen kuuluu iältään 19–26-vuotiaita vastaajia – ikähaarukoissa on siis pieni, muttei järin merkittävä ero.

Vastaajien taustamuuttujilla ei tutkimuksen valossa näyttäisi siis olevan merkittävää vaikutusta vastauksiin – ikä ja aiemmin luvussa 5.6.2 käsitelty sukupuoli saattavat vaikuttaa tuloksiin hieman, mutta kumpikaan näistä muuttujista ei näytä vaikuttavan vastauksiin niin merkittävästi, että se selittäisi suurta hajontaa vastaajien näkemysten välillä. Tutkimuksen valossa näyttäisikin siltä, että taustamuuttujia enemmän yksilöiden tekstikäsitelyyn vaikuttavat heidän muistikuvansa tekstien käsitteystä opetuksessa peruskoulussa ja lukiossa (ks. lukua 5.5).

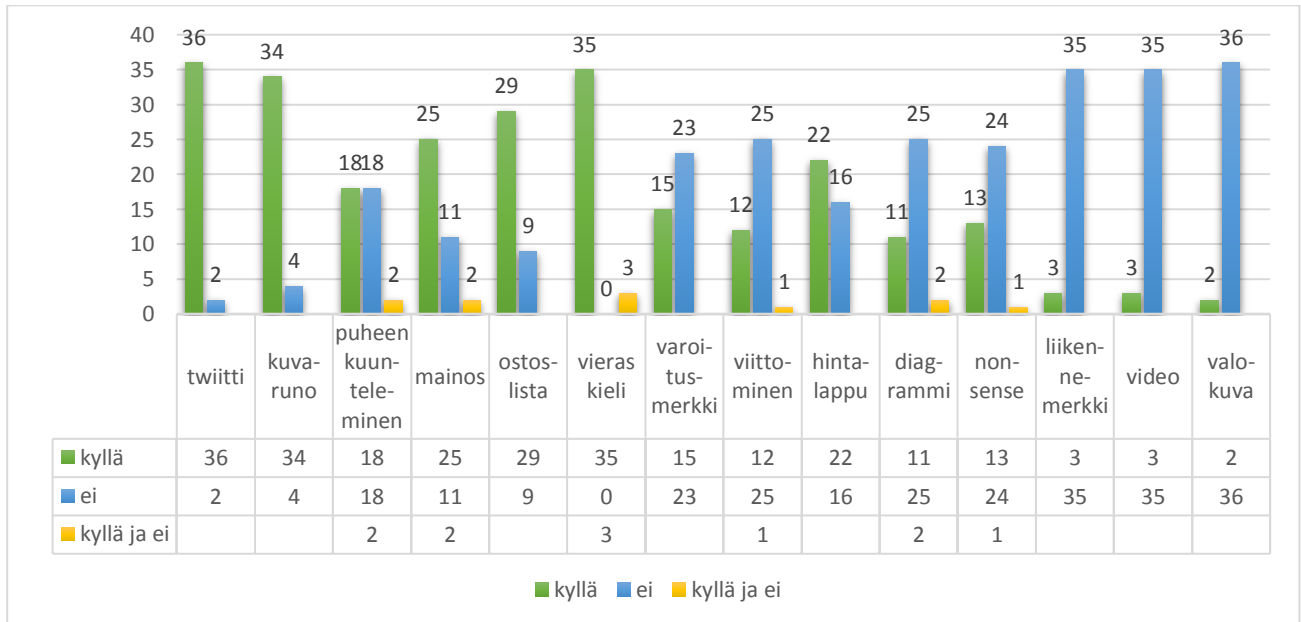
5.7 Nuorten aikuisten tekstikäsitelyt suhteessa aikuisten tekstikäsitelyyn – onko tekstikäsitely muutoksessa

Tutkin aikuisten tekstikäsitelyä vuonna 2016 kandidaatintutkielmassani (Stenberg 2016), jonka tuloksia käsitelin alustavasti tämän tutkimuksen alussa luvussa 2.3.2. Tutkin aikuisten tekstikäsitelyä hyvin samanlaisella menetelmällä, kyselylomakkeella, jonka alussa vastaajia pyydettiin luettelemaan heidän arkeensa kuuluvia tekstejä ja antamaan tekstile määritelmä, ja tämän jälkeen heidän tuli reagoida 13 eri esitykseen kertoen, oliko kulloinkin näytetty esitys heidän mielestään teksti. Aikuisten tekstikäsitelyä selvittänyt lomake oli siis yhden esityksen verran suppeampi kuin nyt nuorten aikuisten tekstikäsitelyjen selvittämisessä käyttämäni lomake, ja nykyiseen tutkimukseen muutin joitakin esityksiä kandidaatintutkielmassani saamieni vastausten pohjalta (tutkimusmenetelmästä ja esitysten muokkaamisesta ks. tarkemmin lukua 4.2). Lomakkeita oli myös kandidaatintutkielmassani kaksi, ja

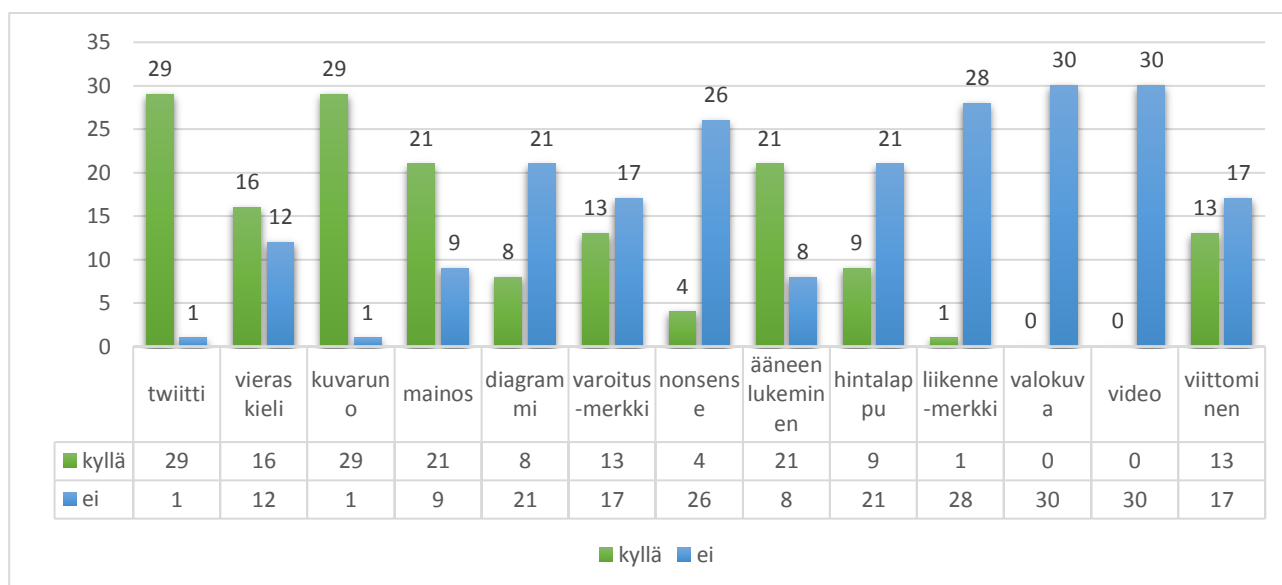
niissä esitykset oli järjestetty eri tavoin. Merkittävin ero menetelmässä käsillä olevaan tutkimukseen verrattuna oli se, että aikuisten tekstikäsitteitä selvittäneet kyselylomakkeet olivat paperisia.

Seuraavassa teen vertailevan katsauksen tämän tutkielmani aineistoon ja aikuisten tekstikäsitteitä selvittäneeseen tutkimukseeni (Stenberg 2016). Viimeksi mainittuun vastasi 30 päiväkodissa työskentelevää henkilöä. Vastaajien joukossa oli laajasti erilaisia päiväkodin työntekijöitä: päiväkodin johtajia, lastentarhanopettajia, päivähoitajia, keittiöhenkilökuntaa ja siivoojia. Lomakevastaajat olivat kahdesta eri päiväkodista, jotka molemmat sijaitsevat Varsinais-Suomessa. Tutkimuksen vastaajat olivat kaikki naisia, ja iältään he olivat 21–65-vuotiaita; vastaajien iän keskiarvo oli 47 vuotta.

Tässä nostan esiin huomioita aikuisten tekstikäsitteistä saaduista kandidaatintutkielmani tuloksista ja peilaan niitä nuorten aikuisten tekstikäsitteistä tässä pro gradu -tutkielmassa saamiini tuloksiin. Käyn läpi aikuisten ja nuorten aikuisten tekstile antamia kriteereitä ja sitä, miten aikuisten ja nuorten aikuisten käsitykset eri esityksistä eroavat toisistaan. Näin voidaan tehdä päätelmiä tekstikäsitteiden muokkautuvuudesta sukupolvesta toiseen. Aikuisten ja nuorten aikuisten tekstikäsitteiden erojen ja yhtäläisyyksien havainnollistamiseksi hyödynnän molempien tutkimusjoukkojen kyllä ja ei -vastausten taulukoita. Nuorten aikuisten tapauksessa taulukko on sama, jota käytin jo aiemmin luvussa 5.3 käsitellessäni nuorten aikuisten reaktioita erilaisiin esimerkkimateriaaleihin.

Kuvio 13. Nuorten aikuisten kyllä ja ei -vastaukset. Kuvio on sisällöltään sama kuin luvussa 5.3 käytetty kuvio 1.

Kuvio 14. Aikuisten kyllä ja ei -vastaukset (Stenberg 2016). Kuvioon ei ole merkitty tapauksia, joissa kumpikin vastausvaihtoehto on jätetty rastittamatta tai joissa molemmat vastausvaihtoehdot on rastitettu. Kuvioden pylväät ovat taulukoissa eri järjestyksessä. Huomioitavaa on, että puheen kuuntelemisen esityksestä on aikuisten tekstikäsitteitä selvittäneessä tutkimuksessa käytetty nimitystä ääneen lukeminen; esityksen tyyppi on molemmissa tutkimuksissa sama.

Aikuiset antoivat tekstille tärkeimmiksi kriteereiksi muodon, pituuden ja sisällön. Tekstin tuli olla kirjoitettua tai kirjaimista muodostuvaa, sanoja tai lauseita. Monien mielestä tekstin oli oltava yhtä lausetta pidempi, joskin myös ilmausta ”pitkää tai lyhyttä” käytettiin runsaasti kuvaamaan tekstin pituutta. Tekstin sisällön tuli olla informatiivinen, käsitellä jotakin tai kertoa jostakin. Tärkeää oli myös tekstin ymmärrettävyys: mikäli sisältö ei ollut henkilölle ymmärrettävä, ei sitä välttämättä mielletty tekstiksi, vaikka se selkeästi olisikin kirjoitusta tai sisältäisi tietoa. Mielenkiintoinen havainto tutkimuksessa oli se, että minkään yksittäisen kriteerin täyttyminen ei kuitenkaan riitä tekemään esityksestä tekstiä: jotta esitys voitiin (yksimielisesti) määritellä tekstiksi, oli siinä tutkimuksen mukaan täyttyvä kaikki neljä kriteeriä: muoto, pituus, sisältö ja ymmärrettävyys.

Nuoret aikuiset antoivat tekstille hyvin samanlaisia kriteereitä kuin aikuiset: myös nuorille aikuisille tärkeitä olivat tekstin muoto ja sisältö. Pituus ei painottunut nuorten aikuisten vastauksissa yhtä paljon kuin aikuisilla, mutta se oli merkittävä kriteeri myös nuorten vastauksissa; näin oli etenkin varoitusmerkin esityksen kohdalla. Nuoret painottivat sekä pohtivat tekstin ymmärrettävyyttä kenties enemmän kuin aikuiset, mutta siinä missä aikuiset ajattelivat, että esitys ei ole teksti, jos se ei sisällä heille ymmärrettävää informaatiota, olivat nuoret taipuvaisempia ajattelemaan, että vaikka he eivät itse ymmärräkään esityksen sisältöä, on esitys todennäköisesti jollekulle toiselle ymmärrettävä. Nuoret siis tulkitsevat esitykset, joiden sisältöä he eivät ymmärrä, useammin tekstiksi kuin aikuiset. Tämä katsantokantojen ero näkyy selvästi etenkin vieraan kielen esityksen vastauksissa: kukaan aikuisista tai nuorista aikuisista ei kertonut ymmärtävänsä esityksen sisältöä, mutta siinä missä vieraan kielen

esitys jakoi aikuisten näkemykset, oli esitys nuorten aikuisten mielestä selvästi teksti. Nuorten perusteluissa nousi esiin myös tekstin rakenne ja laji tekstimäisyyteen vaikuttavina tekijöinä.

Sekä nuorilla aikuisilla että aikuisilla minkä tahansa kriteerin täyttyminen ei riittänyt tekemään esityksestä tekstiä, vaan teksti on erilaisten kriteerien summa ja jotta esitys voitaisiin kumman tahansa tutkimusjoukon näkökulmasta yksimielisesti määritellä tekstiksi, on valtaosan, jopa kaikkien kriteerien täytyttävä. Tätä kuvastaa hyvin kahden nuoren aikuisen diagrammin esitykselle antama perustelu siitä, että esitys ei ole teksti, koska siinä ei ole tekstille vaadittavaa rakennetta; rakennetta ei voida pitää tekstin tärkeimpien kriteerien joukossa, sillä sitä kommentoitiin vain harvoissa perusteluissa, mutta silti sen puute johtaa siihen, että esitystä ei voida yksimielisesti määritellä tekstiksi.

Aikuiset määrittelivät lähes yksimielisesti twiitin ja kuvarunon tekstiksi. Selkeitä tekstejä olivat myös mainos ja ääneen lukeminen (tässä tutkimuksessa ääneen lukemisen esityksestä on käytetty nimitystä puheen kuunteleminen), sillä ne saivat kahdelta kolmannekselta kyllä-vastauksen. Ääneen lukemisen esitystä ei kuitenkaan voitu varauksetta pitää selvästi tekstinä, sillä tutkimuksessa useat vastaajat olivat pohtineet tilannetta virheellisesti runon lukijan perspektiivistä, jolloin vastauksissa oli korostunut ajatus kirjoitetusta tekstistä; sama epäluotettavuuden ongelma esiintyi myös nuorten aikuisten puheen kuuntelemisen esitykselle antamissa vastauksissa, sillä monet vastaajat keskittyivät pohtimaan esityksen kohdalla sitä, että ääneen luettu tuotos on joskus ollut paperille kirjoitettu runo. Niin ikään nuoret aikuiset määrittelivät lähes yksimielisesti teksteiksi twiitin ja kuvarunon, ja niin ikään mainoksen määritteli tekstiksi myös nuorista aikuisista kaksi kolmasosaa vastaajista. Näiden lisäksi nuoret aikuiset määrittelivät selvästi teksteiksi jo tekstin ymmärrettävyyden kriteerin käsitteilyn kohdalla mainitun vieraan kielen esityksen ja ostoslistan, jota ei ollut esityksenä aikuisten tekstikäsityksiä selvittäneessä tutkimuksessa. Mielenkiintoista on, että siinä missä aikuisten näkemykset jakautuivat vieraan kielen esityksen kohdalla, ei kukaan nuorista aikuisista antanut esitykselle ei-vastausta, vaan se sai kyllä-valintojen lisäksi ainoastaan sekä kyllä että ei -vastauksia. Nuorten aikuisten näkemys vieraan kielen tekstimäisyydestä on yhteneväinen Hämäläisen (2015) tutkimukseen, jossa vieraskielinen teksti määriteltiin kaikista selkeimmin tekstiksi – aikuisten tutkimusjoukon näkemys on näihin tutkimuksiin verrattuna selvästi poikkeava. Tätä poikkeamaa voi selittää epäonnistunut esityksen valinta aikuisten näkemyksiä kartoittaneessa tutkimuksessa (vrt. lukuun 4.2) tai vaihtoehtoisesti tutkimusjoukkojen erilaiset ikäryhmät: Hämäläisen tarkastelemat ammattikoululaiset ovat iältään yhteneväisemmät tämän tutkimuksen nuorten aikuisten kanssa kuin selvästi vanhempien aikuisten ikäryhmä. Myös tarkastelukulma esityksen ymmärrettävyyteen oli vastaajajoukoilla erilainen, kuten luvun alussa tekstin kriteerejä käsitellessäni mainitsin: aikuiset keskittyivät pohtimaan, sisältääkö esitys heille ymmärrettävää tietoa, kun taas nuoret aikuiset keskittyivät siihen, että esitys on todennäköisesti sisällöllisesti ymmärrettävä, vaikka he eivät itse ymmärräkään esitystä.

Aikuiset olivat yksimielisiä siitä, että valokuva ja video eivät ole tekstejä, ja myös liikennemerkin kohdalla näkemys oli lähes yksimielinen. Nämä esitykset saivat hyvin selvät ei-vastausten enemmistöt myös nuorten aikuisten keskuudessa, mutta nuorten aikuisten näkemys ei ollut minkään esityksen kohdalla yksimielinen: valokuva sai 2 kyllä-valintaa, video sekä liikennemerkki olivat tekstejä kolmen vastaajan mielestä. Aikuisten mielestä selvästi ei-teksti oli myös nonsense-runo, ja myös hintalappu sekä diagrammi määriteltiin ei-teksteiksi kahden kolmasosan vastausenemmistöllä. Nuoret aikuiset määrittelivät nonsensin ja diagrammin ei-teksteiksi noin kahden kolmasosan vastausmäärällä. Hintalappu ei nuorten aikuisten mielestä ollut selvästi ei-teksti, mutta valtaosa nuorista oli puolestaan viittomien ei-tekstimäisyyden kannalla.

Loput esitykset jakoivat tutkimusjoukkojen näkemykset. Aikuisten kohdalla näitä esityksiä olivat varoitusmerkin, viittomakielen ja vieraan kielen esitykset. Nuorten aikuisten kohdalla näkemykset jakautuivat puolestaan puheen kuuntelemisen, hintalapun ja varoitusmerkin esitysten kohdalla. Aikuisten kohdalla mielenkiintoista oli viittomakielen melko runsas kyllä-valintojen määrä, mikä on poikkeavaa niin nuorten aikuisten antamien vastausten kuin myös aiheesta aiemmin tehdyn tutkimuksen (Hämäläinen 2015) valossa. Aikuisten viittomakielen esitykselle antamia kyllä-vastauksia ei kuitenkaan voida täysin pitää luotettavina, sillä muutamat heistä olivat pohtineet asiaa viittojan kannalta – epäluotettavuuden ongelma on siis sama kuin puheen kuuntelemisen esityksen kohdalla. Useat vastaajat olivat myös jättäneet näkemyksensä perustelematta, joten on mahdotonta tietää, millä perusteilla he olivat valintansa rastittaneet.

Kandidaatintutkielmassani (Stenberg 2016) saamieni tulosten perusteella suomalaisten aikuisten tekstikäsitys on monomodaalinen, kuten jo aiemmin luvussa 2.3.2 kuvasin. Valtaosa vastaajista kuitenkin hyväksyi teksteiksi myös joitakin esityksiä, jotka erosivat jotenkin prototyypisistä kirjoitetusta tekstistä, joka sisältää lauseita. Täysin multimodaalisia esityksiä, kuten valokuvaa ja videota, ei kuitenkaan hyväksynyt tekstiksi yksikään vastaaja; poikkeuksena tästä multimodaalisen liikennemerkin hyväksyi tekstiksi yksi vastaaja. Nuorten aikuisten tekstikäsitys on niin ikään pääosin monomodaalinen, mutta aineistossa oli myös muutama henkilö, joilla on selvän multimodaalinen tekstikäsitys.

Aikuisten tekstikäsitys vaikuttaisi siis olevan monomodaalisempi kuin nuorten aikuisten. Tämä konkretisoituu yksittäisten vastaajien tekstikäsityksiä tarkastelemalla. Aikuisten tekstikäsityksiä selvittäneessä lomakkeessa oli 13 esitystä, ja aikuisten antamien kyllä-vastausten määrät vaihtelivat 2–10 välillä. Todellisuudessa aikuisten antamien kyllä-valintojen enimmäismäärän tulisi olla tätä alhaisempi, sillä molemmat 10 kyllä-vastausta merkinneet vastaajat olivat tarkastelleet vähintään yhtä esitystä eri tavoin kuin oli ollut tarkoitus: toinen vastaaja oli lähestynyt viittomakielen esitystä viittojan perspektiivistä ja toinen oli perustanut kyllä-vastauksensa ainoastaan siihen, sisälsivätkö esitykset

kirjoitusta pohtimatta, olivatko esitykset kokonaisuutena teksti. Nuorten aikuisten joukosta löytyy siis selvästi aikuisia multimodaalisempia tekstikäsitteitä omaksuneita vastaajia: nuorilla aikuisilla kyllä-vastausten määrät vaihtelivat 3–14 kyllä-vastauksen välillä lomakkeessa, jossa oli 14 esitystä. Kyllä-vastausten keskiarvoissakin on havaittavissa pientä eroa: aikuisten kyllä-vastausten keskiarvo oli 5,4, nuorten kyllä-vastausten keskiarvo on puolestaan 6,7. Näiden aineistojen valossa suomalaisten tekstikäsitteily näyttäisi siis olevan muuttumassa multimodaalisempaan suuntaan. Suurin muutos tekstikäsitteilyssä on kuitenkin tapahtunut yksittäisten henkilöiden tekstikäsitteilytasolla.

Tässä pro gradu -tutkielmassa saatujen vastausten perusteella vastaajan ikä ja sukupuoli saattavat olla yhteydessä nuorten aikuisten tekstikäsitteilyyn, mutta tämä ero ei ole kovin mainittava (ks. tarkemmin lukuja 5.6.2 ja 5.6.3). Etenkin sukupuolen kohdalla kyse on ainoastaan pienestä erosta vastaajien välillä: naisten kyllä-vastausten keskiarvo oli 6,9 miesten kyllä-vastausten keskiarvon ollessa 6,5, eikä eroa voida pitää yleistettävänä tutkimuksen pienen vastaajajoukon vuoksi. Iän suhteen ero vastaajien tekstikäsitteilyssä välillä oli suurempi: kun huomioidaan vastaajien antamien kyllä-vastausten määrät, sekä keskimääräisen kyllä-vastausten määrän antaneiden ryhmään että monomodaalisimpaan kolmannekseen kuuluneiden lomakevastaajien iän keskiarvo oli 23,6 vuotta, mutta multimodaalisimpaan kolmannekseen kuuluneiden henkilöiden iän keskiarvo oli tätä melkein kaksi vuotta nuorempi, 21,9 vuotta. Tutkimuksen pienen otannan vuoksi tähänkin tulokseen on suhtauduttava varauksella, mutta ero iän ja tekstikäsitteilyssä välillä on mielenkiintoinen, joskin odotuksenmukainen. Aikuisten tekstikäsitteilyssä kohdalla iällä ei ollut vaikutusta tuloksiin – tutkimuksen kaksi alle 30-vuotiasta vastaajaa olivat jopa keskiarvoa kriittisempiä esitysten tekstimäisyyden suhteen. Sukupuolen vaikutusta vastauksiin ei voitu aikuisten kohdalla tarkastella, sillä kaikki lomakevastaajat olivat naisia. Aikuisten kohdalla oli kuitenkin mahdollista tarkastella koulutustaustan vaikutusta tekstikäsitteilyyn, sillä tutkimukseen vastasi useissa eri ammattinimikkeissä työskenteleviä henkilöitä. Mielenkiintoista kyllä, myöskään ammattinimikkeillä tai koulutustaustalla ei näyttänyt olevan vaikutusta aikuisten tekstikäsitteilyyn. Nuorten aikuisten ja aikuisten tutkimusjoukkojen välillä saattaa siis olla pieni ero taustamuuttujien merkityksessä: aikuisten kohdalla taustamuuttujilla ei ollut merkitystä tuloksiin, nuorten kohdalla iällä ja sukupuolella saattaa olla vaikutusta.

Molempien tutkimusten perusteella kyselylomakkeiden rakenteella voi olla vaikutusta tuloksiin. Nuorten aikuisten kohdalla esitysten järjestyksen merkityksestä ei voi olla varma, sillä kahteen eri lomakkeeseen tuli vastauksia hyvin vaihtelevasti, jolloin tuloksia ei voida pitää luotettavina. Aikuisten kohdalla vastaukset jakautuivat tasaisemmin lomakkeiden välillä, joten vaikutusta voidaan pitää luotettavampana. Aikuisten tutkimuksessa lomakkeet tuottivat selvästi erilaisen tuloksen vieraan kielen ja varoitusmerkin esitysten kohdalla, nuorten aikuisten tapauksessa eroja eri lomakkeiden välillä oli havaittavissa etenkin puheen kuuntelemisen, varoitusmerkin, viittomakielen ja diagrammin

esitysten saamissa vastauksissa. Varoitusmerkin esityksen saamat näkemykset vaihtelivat molemmissa tutkimuksissa eri lomakkeiden välillä: yhden sanan ja merkin sisältämän esityksen tulkintaan näyttäisi siis vaikuttavan erityisen selvästi sen esiintymisympäristö (ks. lukua 5.3.4).

Aikuisten ja nuorten aikuisten tekstikäsitelysten erot ovat melko odotuksenmukaiset. Nuorten aikuisten tekstikäsitely on aikuisia multimodaalisempi, mikä on odotuksenmukaista, sillä nuoret aikuiset ovat saaneet kouluopetusta aikana, jolloin opetussuunnitelmissa on huomioitu laajan tekstikäsitelyn mukainen ajattelu. Aikuisten tutkimusryhmään kuuluneet vastaajat puolestaan ovat käyneet koulunsa aikana, jolloin tekstikäsitely on ollut perinteisen monomodaalinen, eivätkä he siten ole oppineet käsittelemään esimerkiksi erilaisia kuvia ja ei-lineaarisia esityksiä teksteinä. Yllättävää kuitenkin on, että ero aikuisten ja nuorten aikuisten tekstikäsitelysten keskiarvojen välillä ei ole kovin merkittävä: siinä missä aikuiset arvioivat keskimäärin 5,4 esitystä 13:sta tekstiksi, nuorten mielestä keskimäärin 6,7 esitystä 14:stä oli teksti. Aikuisten mielestä tekstejä olivat siis 41,5 % ja nuorten aikuisten mielestä 47,9 % esityksistä. Ero on todella pieni erot kouluopetuksessa huomioiden. Merkittävin ero aikuisten ja nuorten aikuisten tekstikäsitelysten välillä on se, että siinä missä kellekään aikuisella ei ollut puhtaan multimodaalista tekstikäsitelyä, löytyi nuorten aikuisten joukosta kaksi henkilöä, joiden tekstikäsitely oli multimodaalinen.

Syy yllättävän pieneen eroon tekstikäsitelysten välillä saattaa osittain selittyä tutkimusmenetelmällä. Aikuisten kohdalla suurena ongelmana oli esitysten väärintulkinta: monet vastaajat tuntuivat vastaavan ennemmin kysymykseen ”onko esityksessä *tekstiä*” kuin kysymykseen ”onko esitys (kokonaisuutena) *teksti*”. Näin useat aikuisista vastaajista olivat taipuvaisia arvioimaan esityksiä sen pohjalta, onko niissä kirjoitusta. Tätä samaa ongelmaa oli jossain määrin havaittavissa myös nuorten aikuisten vastauksissa, etenkin mainoksen ja varoitusmerkin esitysten kohdalla. Nuorten aikuisten kohdalla esiintyi kuitenkin vähemmän väärintulkintaa tilannekuvausten tarkasteluperspektiiveissä. Aikuisten tutkimuksessa puheen kuuntelemisen ja viittomakielen esitysten kohdalla useat vastaajat olivat tarkastelleet asiaa virheellisesti joko lukijan tai viittojan kannalta, kun taas nuorten aikuisten tutkimukseen olin pystynyt selkiyttämään esitysten tilannekuvauksia aikuisten antamien perustelujen mukaan, jotta virhetulkintoja ei tulisi. Selkiyttämisestä huolimatta puheen kuuntelemisen esityksen kohdalla myös jotkut nuoret aikuiset olivat taipuvaisia tarkastelemaan esitystä runon lukijan kannalta tai vaihtoehtoisesti he keskittyivät perusteluissaan siihen, että ääneen luettu teksti on runo, joka on todennäköisesti joskus ollut paperille kirjoitettu. Väärintulkinnat olivat kuitenkin nuorten aikuisten kohdalla vähäisempiä, ja esimerkiksi viittomakielen esityksen kohdalla väärintulkintoja ei esiintynyt – tämä selittää myös eroa aikuisten ja nuorten aikuisten eriävissä vastauksissa viittomakielen suhteen. Merkittävä ero menetelmien välillä on myös kyselylomakkeiden materiaallinen muoto. Aikuisten täyt-

tämä lomake oli paperinen, joten tutkimuksessa ei ollut mahdollista varmistaa sitä, että lomakevastaajat merkitsevät jonkin näkemyksen jokaiseen esitykseen ja myös perustelevat vastauksensa – ongelmaksi muodostuikin, että useita vastauksia ei ollut lainkaan perusteltu, jolloin oli mahdotonta tietää, mitä vastaajat olivat miettineet valintansa rastittaessaan. Nuoret aikuiset puolestaan täyttivät sähköisen lomakkeen, jossa oli mahdollista merkitä jommankumman (tai molempien) vastausvaihtoehdon merkitseminen ja perustelujen kirjoittaminen pakolliseksi.

Menetelmälliset erot huomioiden on mahdollista, että ero nuorten aikuisten ja aikuisten tekstikäsitysten välillä on todellisuudessa suurempi kuin pelkät kyllä-vastausten keskiarvot antavat ymmärtää. Selvää kuitenkin on, että on tehtävä lisätutkimusta, jotta erot nuorten aikuisten ja aikuisten tekstikäsitysten välillä ja siten uuden opetussuunnitelman vaikutus ihmisten tekstikäsityksiin pystytään luotettavasti selvittämään.

5.8 Aineistonkeruun menetelmien kritiikki

Tässä luvussa tarkastelen aineistonkeruun menetelmääni kriittisesti. Pohdin, missä kohdin kyselylomakkeeni onnistui ja missä asioissa olisi ollut parantamisen varaa. Aloitan tarkastelemalla eri esitysten toimivuutta, ja tämän jälkeen pohdin koko lomakkeen rakenteen vaikutusta saatuihin tuloksiin. Tuon esille myös muutamia huomioita vastaajien vastauskäyttäytymisestä.

Valtaosa esityksistä oli vastaajien reagoitien valossa toimivia: vastaajat reagoivat juuri niihin seikkoihin, joihin oli tarkoituskin. Tällaisia onnistuneita esityksiä olivat etenkin twiitti, kuvaruno, nonsense-runo, vieras kieli, ostoslista, liikennemerkki ja valokuva. Myös videon kuvaus toimi, eivätkä vastaajat miettineet videota, jossa olisi esimerkiksi tekstitys. Yleisesti ottaen parhaiten onnistuivat esitykset, jotka olivat selkeästi joko monomodaalisen tekstikäsityksen tai multimodaalisen tekstikäsityksen mukaisia – eli ääripäät, jotka sisälsivät joko pelkkää kirjoitusta tai ainoastaan kuvalista materiaalia.

Uutena esityksenä tutkimukseen lisätty ostoslista toimi niin ikään hyvin. Ostoslistan lisäsin kyselylomakkeeseen, jotta tutkimuksen avulla saisi tarkempaa tietoa esityksen rakenteen ja koheesion vaikutuksesta siihen, määritelläänkö esitys tekstiksi. Ostoslistan kohdalla vastaajat pohtivatkin rakenteen merkitystä, ja rakenteen kriteerin tärkeys myös jakoi vastaajien näkemykset: osa lomakevastaa- jista piti esitystä rakenteen epäyhtenäisyydestä huolimatta tekstinä, kun taas toisille rakenteen puute johti siihen, että esitys ei ollut heidän mielestään teksti. Ostoslistan kohdalla esiin nousi myös täysin uusi huomio kontekstin vaikutuksesta esityksen tulkintaan, sillä muutama ei-vastaaja kommentoi, että mikäli esitys olisi listan sijaan runo, olisi se tällöin teksti. Ostoslistan lisääminen tutkimukseen antoi siis tärkeää lisätietoa vastaajien näkemyksistä.

Kaikkien esitysten valinta tai kuvaus ei kuitenkaan ollut täysin onnistunutta. Puheen kuuntelemisen tilannekuvaus olisi voinut olla informatiivisempi, sillä monet vastaajat pohtivat tilannetta enemmän runonlausujan kannalta pohtien runon alkuperäistä kirjoitettua muotoa, vaikka tarkoituksena oli miettiä tilannetta kuuntelijan perspektiivistä. Lomakevastaajien vastauksista huomasin, että jo pelkkä ajatus runonlausunnassa lausuttavasta runosta sai vastaajat pohtimaan lausujan alun perin paperille kirjoittamaa runoa tai sitä, että runo on yksi tekstilajeista. Jopa joka toisesta puheen kuuntelemiselle annetusta kyllä-vastauksesta oli pääteltävissä, että vastaaja ei ole pohtinut itse runonlausuntatilannetta ja kuulemaansa puhetta esitystä arvioidessaan. Puheen kuuntelemisen esitys oli ongelmallinen jo kandidaatintutkielmassani (2016), jossa vastaajat olivat taipuvaisia pohtimaan tilannetta runon lukijan perspektiivistä. Muokkasinkin esitystä aiempien vastausten pohjalta siten, että esityksessä lukisi selvemmin perspektiivi, josta vastaajien toivotaan asiaa tarkastelevan. Lisäsin esitykseen myös maininnan siitä, että runoilija lausuu ääneen runon, jonka on opetellut ulkoa, jotta kuvattu tilanne ei sisältäisi mitään kirjoitusta sisältävää objektia. Muutokset olivat osaltaan toimivia, sillä vastaajat eivät olleet enää yhtä taipuvaisia pohtimaan tilannetta nimenomaan runonlukijan kannalta. Esityksessä oli kuitenkin uusia ongelmia, jotka johtuivat siitä, että tilanteessa piti pohtia nimenomaan *runon*lausuntaa: huolimatta siitä, että tilannekuvauksen runo luettiin ulkomuistista, jo pelkkä maininta runosta sai useat vastaajat pohtimaan paperille aiemmin kirjoitettua tuotosta, ja muutamat vastaajat perustivat vastauksensa runon lajiin puheen sijaan. Puheen kuuntelemisen tilannekuvausta tulisikin jatkossa muuttaa melko radikaalisti. Esityksessä voisi jatkossa kuvata lausujan improvisoivan runon, jolloin vastaajat eivät voisi nojata vastaustaan runon alkuperäiseen paperille kirjoitettuun muotoon, tai vaihtoehtoisesti tilannekuvauksesta voitaisiin kokonaan poistaa runonlausunnan konteksti ja pyytää vastaajia yksinkertaisesti arvioimaan jotain kuulemaansa satunnaista ja epästrukturoidua puhetta. Näin välttyttäisiin runon aiheuttamilta konnotaatioilta kirjoitettuun tekstiin.

Mainoksen, diagrammin ja varoitusmerkin esityksistä saatuja tuloksia ei voida pitää täysin luotettavina, sillä näiden esitysten kohdalla muutamat kyllä-vastauksen antaneet vastaajat näyttävät keskittyneen enemmän esityksen sisältämään kirjalliseen materiaaliin kuin siihen, ovatko esitykset heidän mielestään kokonaisuutena teksti. He ovat siis reagoineet enemmän siihen, onko esityksessä *tekstiä* sen sijaan, että olisivat pohtineet, onko esitys (kokonaisuutena) *teksti*. Näiden esitysten kohdalla tulosten epäluotettavuus ei ole kuitenkaan yhtä merkittävä kuin puheen kuuntelemisen esityksen kohdalla. Näiden esitysten kohdalla ongelmaa ei myöskään olisi voitu välttää paremmin valitun esityksen avulla, sillä sama ongelma olisi koskenut mitä tahansa mainosta, diagrammia tai varoitusmerkkiä, jotka kaikki sisältävät sekä kirjallista että kuvallista materiaalia.

Kyselylomakkeen toisessa osiossa, jossa vastaajien tuli reagoida erilaisiin esityksiin, oli kokonaisuudessaan ongelma siinä, miten vastaajia informoitiin erilaisten vastausvaihtoehtojen mahdollisuudesta. Lomakkeessa vastaajille tarjottiin kunkin esityksen jälkeen vaihtoehtoisiksi ”kyllä” ja ”ei” -vaihtoehdot, jotka eivät olleet toisensa poissulkevia, jolloin vastaajan oli mahdollista valita myös molemmat vastausvaihtoehdot kuvastamaan ”ehkä”-näkemystä. Tällaisesta mahdollisuudesta ei kuitenkaan kerrottu vastaajille, jolloin vastaajien tieto lomakkeen toiminnasta ei ole ollut yhtäläinen: osa vastaajista havaitsi ”ehkä”-mahdollisuuden olemassaolon, mutta ne vastaajat, jotka eivät testanneet mahdollisuutta rastittaa molemmat vastausvaihtoehdot joutuivat valitsemaan ”kyllä” ja ”ei” vaihtoehtojen väliltä myös silloin, jos olivat vastauksestaan epävarmoja. Erillinen ”ehkä”-vaihtoehto jäi vaihtoehtojen ulkopuolelle lomaketta tehdessäni siitä syystä, että ajattelin siitä saattavan muodostua joidenkin vastaajien kohdalla suosituin vaihtoehto ja vähentävän näin vastaajien kannanottoa. Näin ei aineiston perusteella kuitenkaan näyttäisi olevan, sillä molempien vastausvaihtoehtojen rastittamista hyödynsi 38 vastaajasta 8 vastaajaa, ja heistä kukin rastitti molemmat vaihtoehdot enintään kahden esityksen kohdalla. Toinen syy ongelmaan oli sähköisen kyselylomakkeen materiaallinen ero verrattuna aiemmin käyttämäni paperiseen lomakkeeseen: kandidaatintutkielmassani (Stenberg 2016) käyttämässäni paperisessa lomakkeessa osa vastaajista päätyi niin ikään rastittamaan molemmat vastausvaihtoehdot (tai jättämään kumpikin vaihtoehto rastittamatta) ”ehkä”-näemyksen merkiksi, vaikka tällaiseen ei lomakkeessa ohjeistettu. Sähköinen lomake on kuitenkin materiaalisesti erilainen, eivätkä vastaajat välttämättä tule kokeilleeksi mahdollisuutta rastittaa useampia vastauskenttiä, ellei tällaisesta mahdollisuudesta erikseen lomakkeessa kerrota. Tulevissa tutkimuksissa olisikin hyvä lisätä lomakkeeseen selkeä ”en osaa valita” -vastausvaihtoehto tai vaihtoehtoisesti estää molempien vastausvaihtoehtojen valitseminen, jotta kaikilla vastaajilla olisi yhteneväiset tiedot valintamahdollisuuksistaan lomaketta täyttäessään.

Yksittäisten esitysten onnistuneisuuden lisäksi on perusteltua tarkastella myös koko lomakkeen rakenteen vaikutusta tuloksiin. Käsittelin jo aiemmin esitysten järjestyksen vaikutusta eri lomakkeissa, mutta tämän lisäksi on syytä pohtia hieman myös koko lomakkeen rakenteen vaikutusta, sillä lomakkeen rakenne saattaa vaikuttaa annettuihin vastauksiin myös laajemmin kuin eri lomakkeita vertailemalla voidaan päätellä. Avointen kysymysten (”millaisia tekstejä kohtaat arjessasi” ja ”määrittele, mikä on teksti”) sijoittaminen lomakkeen alkuun on saattanut vaikuttaa vastaajien erilaisille esityksille antamiin reaktioihin. Tekstin määrittelemisen lomakkeen alussa saattaa vaikuttaa siihen, että vastaajat ovat taipuvaisia arvioimaan näytettäviä esityksiä antamansa määritelmän perusteella. Eräässä tapauksessa vastaaja jopa kirjoitti lähes jokaisen eri esitykselle antamansa perustelun alkuun ”nojaan määrittelyyni” ja tämän jälkeen toisti tekstille antamansa määritelmän tärkeimmän sisällön. Myös eräs toinen vastaaja viittasi ensimmäisen esityksen kohdalla tekstille antamaansa määritelmään.

Muutoin esityksille annetuissa perusteluissa viitattiin ennemmin aiemmille esityksille annettuihin perusteluihin kuin lomakkeen alussa tehtyyn tekstin määritelmään, ja muutamat vastaajat kirjoittivat saman perustelun usean eri esityksen kohdalle. Samanlaisia perustelujakin käyttävät vastaajat olivat kuitenkin pääsääntöisesti valmiita myös muuttamaan perustelujaan esitysten välillä, ja myös tekstin määritelmäänsä lähes jokaisen esityksen kohdalla nojannut vastaaja lisäsi muutamia perusteluihinsa lisähuomioita eri esitysten ominaispiirteiden mukaan.

Lomaketta täyttäessään vastaajat kokevat varmasti jonkinlaista tarvetta perustella näkemyksiään eri esitysten kohdalla siten, että perustelut olisivat kulloinkin yhteneväiset tekstille annetun määritelmän kanssa, ja monien esitysten kohdalla lomakkeen alussa annettu määritelmä onkin varmasti vastaajien mielestä toimiva ja mielekäs. Olisi kuitenkin toivottavaa, että vastaajat antaisivat itselleen myös vapauden muuttaa käsityksiään lomakkeen kuluessa, mikäli heille tulee lomakkeen täyttämisen aikana uusia ajatuksia tai he ovat unohtaneet alun määritelmästään jotakin, jonka myöhemmin muistavat. Tämä vastaamisen tilannekohtaisuuden merkitys korostuu etenkin tällaisessa tutkimuksessa, jossa haetaan ennemmin intuitiivisia reaktioita kuin harkittuja vastauksia. Avoimet kysymykset oli kuitenkin pakko sijoittaa lomakkeen alkuun, koska muutoin nähdyt esitykset olisivat vaikuttaneet esimerkiksi tekstille annettavaan määritelmään.

Vastaajat eivät onneksi kuitenkaan olleet esityksiä arvioidessaan täysin kiinni ensimmäiseksi antamissaan tekstin määritelmissä. Jotkut vastaajat olivat valmiita reagoimaan esityksiin myös tavoilla, jotka olivat ristiriidassa heidän aiempien vastaustensa kanssa, ja he jopa kirjoittivat tämän auki myös perusteluihinsa. Eräs mainoksen kohdalla ei-valintaan päätynyt vastaaja kommentoi, että ”aiemmalla määrittelylläni tämän kyllä pitäisi olla teksti”, ja toinen vastaaja kirjoitti viittomakielen kyllä-vastauksen perusteluun, että kyseinen valinta ”oikeastaan rikkoo käyttämäni määritelmän tekstistä”. Joissakin vastauksissa oli myös nähtävissä ajattelun ja tekstin määritelmän kehittymistä erilaisten esitysten arvioinnin myötä. Tällaista oli nähtävissä erään ostoslistan esitykselle ei-vastauksen antaneen henkilön perustelussa, sillä hän kommentoi ei-vastaustaan kirjoittamalla ”ehkä se teksti vaa- tiikin sitten sen, että se on jollain lailla kokonaisuus”. Aiemmissa perusteluissaan hän ei ollut keskittynyt siihen, että esityksen tulisi olla kokonaisuus, mutta kyseisen perustelun jälkeen kokonaisuus oli hänelle yksi kriteeri esitysten tekstimäisyyttä arvostellessaan. Erään vastaajan ajattelu tekstin käsitteestä muuttui niin ikään hieman kyselyn edetessä, sillä liikennemerkin esityksen kohdalla tämä vastaaja pohti perustelussaan seuraavaa: ”Kuva välittää tietyn tekstin ja tarkoituksen, mutta mielestäni tämä ei ole teksti vaan kuva. Kuva ja teksti tosin tuntuvat olevan hieman päällekkäinen käsite.”

Sähköisessä kyselylomakkeessa oli mahdollista muokata tietyistä vastauskentistä pakollisia, minkä vuoksi vastaajat reagoivat hyvin kyllä ja ei -kysymyksiin. Lomakevastaajat vastasivat pääasiassa hyvin myös avoimiin vastauksiin, joskin lomakkeen viimeisessä kysymyksessä, jossa vastaajien

tuli kertoa aiemmin saamastaan (äidinkielen ja kirjallisuuden) opetuksesta teksteihin liittyen, oli jo havaittavissa lievää vastausväsymystä ja useat vastaukset jäivät hivenen lyhyiksi. Muutama vastaaja jopa kirjoitti, ettei muista opetuksesta mitään, mitä voidaan pitää kummallisena, sillä jokainen vastaaja on saanut äidinkielen ja kirjallisuuden opetusta useiden vuosien ajan ensin peruskoulussa ja tämän jälkeen lukiossa. Lomakevastaajien avoimet vastaukset olivat kuitenkin läpi lomakkeen lähes poikkeuksetta laadukkaita, mietittyjä, selkeitä ja kertoivat oleellisen kulloinkin käsiteltävänä olleesta asiasta.

6 Lopuksi

Tekstikäsitykset ovat tutkimuksen kohteena mielenkiintoinen mutta menetelmällisesti hankala – miten saada esiin vastaajajoukon näkemykset siitä, mikä on määriteltävissä tekstiksi. Tekstikäsityksiä on kuitenkin erittäin tärkeää tutkia ja tutkiminen on erityisen ajankohtaista nyt, kun opetussuunnitelmissa tapahtuneet muutokset ovat melko tuoreita, mutta uusi opetuskäytäntö on kuitenkin ehtinyt olla käytössä jo jonkin aikaa. Mielenkiintoista on tutkia sekä koululaisten että aikuisten tekstikäsityksiä. Kenties hedelmällisin tutkimusjoukko on tutkia nuorten aikuisten ryhmää, sillä he ovat käyneet koulunsa aikana, jolloin opetussuunnitelmissa on jo tapahtunut siirtymää monomodaalisesta tekstikäsitysjätkästä multimodaaliseen ajatteluun, mutta he eivät kuitenkaan enää ole äidinkielenopetuksen piirissä. Juuri tähän ryhmään olen tässä tutkielmassa keskittynyt. Nuorten aikuisten tekstikäsityksiä tutkimalla voidaan saada kenties parhaiten tietoa siitä, miten opetussuunnitelmissa tapahtuneet muutokset heijastuvat tekstikäsitysten ajatteluun ja muokkautumiseen pidemmällä aikavälillä.

Suomalaisilla nuorilla aikuisilla on tutkimuksen perusteella verrattain vaihtelevat käsitykset siitä, mikä on teksti ja minkälainen esitys on teksti. Osa vastaajista oli omaksunut uuden opetussuunnitelman mukaisen laajan, multimodaalisen tekstikäsityksen, jonka mukaan myös kuvat ovat tekstejä (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004: 46; Kupiainen, Kulju & Mäkinen 2015: 14). Osalla vastaajista puolestaan oli hyvinkin perinteisen monomodaalinen tekstikäsitys, ja he hyväksyivät tekstiksi lähinnä Hakulisen ym. (1994: 95) määrittelemän kirjoitetun monologin mukaiset esitykset, joita esityksessäni edustivat etenkin twiitti, kuvaruno ja vieras kieli. Suurin osa vastaajista sijoittui näiden kahden ääripään väliin hyväksyen tekstiksi myös muita kuin puhtaasti monomodaalisia esityksiä, kunhan ne kuvallisen materiaalin lisäksi sisälsivät myös perinteistä kirjoitusta tai kirjasinmerkkejä. Nuorten aikuisten tekstikäsityksiä ei siis voi tiivistää monomodaaliseksi tai multimodaaliseksi, vaan tekstikäsityksissä on ainakin tämän tutkimuksen vastaajajoukon sisällä runsaasti vaihtelua. Vastaajien vaihtelevia käsityksiä kuvaa hyvin se, että vastaajat eivät olleet minkään tekstiesityksen kohdalla yksimielisiä – näkemyksiä jakoivat kaikki esitykset monomodaalisista multimodaalisiin.

Suomalaiset nuoret aikuiset antavat tekstille tärkeimmiksi kriteereiksi muodon, sisällön ja ymmärrettävyyden. Näiden ohella tärkeitä kriteereitä ovat myös pituus ja rakenne, ja myös esityksen laji vaikuttaa siihen, määritelläänkö esitys tekstiksi. Lajin vaikutus tulkintaan oli havaittavissa etenkin puheen kuuntelemisen esityksen kohdalla, sillä jotkut vastaajista keskittyivät arvioissaan siihen, että esityksessä ääneen luettava teksti on nimenomaan runo, joka on yksi yleisimmin tunnetuista tekstilajeista. Huomioitavaa on, että yhden tai kahden kriteerin täyttyminen ei vielä välttämättä riitä tekemään esityksestä tekstiä, vaan useimpien ellei kaikkien kriteerien on täytyttävä, jotta esitys voidaan

edes lähes yksimielisesti määritellä tekstiksi. Muutamia mainintoja keräsivät myös kontekstin, tekijän intention ja esityksen arvioijan taustatiedon vaikutus esityksen tulkitsemiseen tekstiksi.

Aineistoni perusteella lomakevastaajien näkemyksiin teksteistä näytti vaikuttavan selvimmin se, mitä he kertovat muistavansa saamastaan teksteihin liittyvästä opetuksesta peruskoulussa ja lukiossa. Kolme tutkimuksen multimodaalisimman tekstikäsitteilyn omaksunutta lomakevastaajaa kertoivat kaikki, että koulussa käsiteltiin myös kuvia teksteinä. Näiden lisäksi kaksi tekstikäsitteilyssä näkemysten keskivaiheille sijoittunutta vastaajaa kertoivat kuvia käsitellyn teksteinä, mutta vastauksensa perusteella he eivät ole omaksuneet tätä näkemystä itselleen. Monomodaalisimpaan kolmanneksen kuuluneista vastaajista puolestaan kukaan ei muistanut, että opetuksessa olisi käsitelty kuvia teksteinä. Tekstikäsitteilyltään tutkimuksen monomodaalisimmat vastaajat myös muistivat saamastaan opetuksesta vähiten: kaksi vastaajaa kertoi, ettei muista saamastaan opetuksesta mitään, ja yksi vastaaja jätti kysymykseen kokonaan vastaamatta.

Aineistoni pohjalta näyttäisi siltä, että vastaajien taustatiedoista iällä ja sukupuolella saattaa olla pientä vaikutusta tekstikäsitteilyyn, mutta päätelmien tekemiseksi tästä vaadittaisiin perusteellisempaa tutkimusta. Tekstikäsitteilyltään tutkimuksen multimodaalisimmat henkilöt olivat iältään keskimäärin noin kaksi vuotta nuorempia kuin henkilöt, jotka olivat tekstikäsitteilyltään monomodaalisia tai sijoittuivat näiden kahden ääripään väliin. Naiset reagoivat hieman miehiä useammin esityksiin kyllä-vaihtoehdolla, eli naisten tekstikäsitteilyt saattavat yleisesti olla miehiä hivenen multimodaalisempia, joskaan ero sukupuolten välillä ei ollut järin merkittävä. Myös eri tutkinto-ohjelmien välillä näyttäisi olevan eroja tekstikäsitteilyjen välillä: matematiikan ja tilastotieteen tutkinto-ohjelman opiskelijat olivat näkemysiltään multimodaalisimpia, psykologian tutkinto-ohjelman opiskelijoiden tekstikäsitteily oli aineiston valossa puolestaan monomodaalisin. Näihin havaintoihin erilaisten taustamuuttujien mahdollisista vaikutuksista tulee kuitenkin suhtautua monestakin syystä varauksella, sillä tutkimuksessa käytetty aineisto oli ensinnäkin melko pieni ja tutkimukseen osallistui epätasaisesti eri ikäisiä henkilöitä eri tutkinto-ohjelmista. Myöskään jakauma sukupuolten välillä ei ollut tasainen. Lisäksi kyselylomakkeen rakenteella on saattanut olla vaikutusta vastauksiin; muutaman esityksen kohdalla lomakkeiden tuottamat tulokset erosivat toisistaan merkittävästi, mutta koska eri lomakkeita palautui hyvin epätasaisesti, on myös tähän havaintoon suhtauduttava varauksella.

Suomalaisten tekstikäsitteily saattaa olla muutoksessa, mutta tapahtunut muutos ei ole niin läpäisevä tai nopea kuin opetussuunnitelmissa tapahtuneita muutoksia tarkastelemalla voisi odottaa. Nuorten aikuisten tekstikäsitteily näyttäytyy multimodaalisempana kuin aiemmin tarkasteleman suomalaisen aikuisten tekstikäsitteily (Stenberg 2016), mutta merkittävää muutosta on tapahtunut lähinnä yksit-

täisten henkilöiden tekstikäsitelyssä: nuorten aikuisten tutkimusjoukossa oli mukana multimodaalisen tekstikäsitelyn omaksuneita vastaajia, joita ei aikuisten tutkimusjoukossa ollut lainkaan. Muutosta näyttäytyisi siis tapahtuneen ennemmin yksilö- kuin ryhmätasolla.

Mielenkiintoista olisi jatkossa tutkia aihetta runsaasti suuremmilla tutkimusjoukoilla. Aiemmissä tutkimuksissa vastaajia on ollut kussakin enintään 30, eikä tämänkään tutkimuksen vastaajajoukko ollut juuri suurempi. Jatkossa määrää tulisi kasvattaa runsaasti, jotta saataisiin luotettavampi ja yleistettävämpi kuva suomalaisten tekstikäsitelystä. Etenkin nuorten aikuisten tekstikäsitelyä tulisi selvittää tarkemmin suuremmalla tutkimusjoukolla, jotta saataisiin tarkempaa tietoa siitä, miten opetussuunnitelmissa tapahtuneet muutokset ovat konkreettisesti vaikuttaneet ihmisten käsityksiin tekstistä. Tärkeää olisi myös saada tarkempaa tietoa siitä, miten uusi laajan tekstikäsitelyn mukainen opetus on huomioitu kouluissa ja missä määrin multimodaalisia tekstejä käsitellään opetuksessa perinteisiin monomodaalisiin teksteihin verrattuna. Tämän tutkimuksen avulla opetuksesta kerätty tieto oli vastaajien muistikuvien varassa, mutta pelkistä muistikuvista kysymällä ei voi saada täysin luotettavaa tietoa siitä, miten kouluissa opetus on todellisuudessa toteutettu. Ihmisten muistikuvat tarkastellun kaltaiselta useita vuosia pitkältä ajanjaksolta ovat väkisin osittain epämääräisiä, ja niiden muodostumiseen vaikuttavat lukuisat seikat omasta mielenkiinnosta ja vireystilasta lähtien. Uusien opetuskäytänteiden vaikutuksesta tekstikäsitelyyn pitkällä aikavälillä saisi parhaiten tietoa pitkittäistutkimuksella, jossa ensin selvitetäisiin, miten erilaisia tekstejä opetuksessa peruskoulussa tai lukiassa käsitellään. Myöhemmin tarkasteltujen luokkien oppilailla teetetäisiin tekstikäsitelyä selvittävä kyselylomake, jotta saataisiin tietoa siitä, miten oppilaat ovat omaksuneet koulussa oppimansa ajatukset tekstien moninaisuudesta. Kysely tulisi teettää jo peruskoulusta tai lukiasta valmistuneille oppilaille, jotta saataisiin tietoa siitä, onko opetuksen muutoksilla ollut vaikutusta oppilaiden ajatteluun pidemmällä aikavälillä vai unohtavatko oppilaat multimodaalisen tekstikäsitelyn mukaisen ajattelutavan, kun eivät sitä enää aktiivisesti tarvitse. Valitettavasti tällaisen tutkimuksen tuottaminen vaatisi kuitenkin huomattavasti aikaa ja resursseja.

Lopuksi on vielä nostettava esiin eräs lomakevastaajien kirjoittamista perusteluista esiin nousut mielenkiintoinen havainto. Perustellessaan, miksi jokin esitys on tai ei ole teksti, osa vastaajista käytti sanaa teksti kirjoituksen synonyymina. Synonyyminen käyttö oli selvää etenkin perusteluissa, joissa kommentoitiin esityksen sisältävän kuvaa ja tekstiä. Tällainen perustelutyyppi ei ollut harvinaisen, vaan joidenkin esitysten kohdalla jopa lähes kolmannes vastaajista kommentoi esityksessä olevan kuvallisen muodon lisäksi ”tekstiä”. Tämä tekstin käsitteen käyttö kirjoituksen synonyymina kertoo todella paljon näiden lomakevastaajien tekstikäsitelystä ja siitä, miten he tekstin käsitteen hahmottavat. Tekstin käsite siis kytkeytyy edelleen useiden henkilöiden ajattelussa vahvasti nimenomaan ja yksinomaan kirjoitettuun esitysmuotoon.

LÄHTEET

- ALANEN, RIIKKA 2011: Kysely tutkijan työkaluna. – Paula Kalaja, Riikka Alanen & Hannele Dufva (toim.) *Kieltä tutkimassa. Tutkielman laatijan opas* s. 146–161. Helsinki: Finn Lectura.
- Ammatillisen koulutuksen perusteet. Opetushallitus. <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/se-laus/kooste/ammattillinenkoulutus?hakutyyppe=perustee> (luettu 26.2.2018)
- HAKULINEN, AULI – KAUPPINEN, ANNELI – LEIWO, MATTI – PAUNONEN, HEIKKI – RÄIKKÄLÄ, ANNELI – SAUKKONEN, PAULI – YLI-VAKKURI, VALMA – ÖSTMAN, JAN-OLA – ALHO, IRJA 1994: *Kieli ja sen kielioipit. Opetuksen suuntaviivoja*. Helsinki: Opetusministeriö.
- HANNULA, SAIJA 2011: *Tekstitaidot ammatillisessa peruskoulutuksessa. Tapaustutkimus liiketalouden ja logistiikan aloista*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, kielten laitos.
- HARMANEN, MINNA 2016: Monilukutaito laajentaa opetuksen tekstitietoisuutta – kielitietoinen käänne opetussuunnitelmien perusteissa. – Kaisa Leino & Outi Kallionpää (toim.) *Monilukutaitoa digiaikaan. Lukemisen ja kirjoittamisen uudet haasteet ja mahdollisuudet* s. 13–25. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja 2016. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- HEIKKINEN, VESA – HIIDENMAA, PIRJO – TIILILÄ, ULLA 2000: *Teksti työnä, virka kielenä*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 116. Helsinki: Gaudeamus Kirja Oy.
- HEIKKINEN, VESA 2012a: Teksti – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.) 2012: *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 59–66. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 169. Helsinki: Gaudeamus Oy.
- HEIKKINEN, VESA 2012b: Konteksti – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.) 2012: *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 88–93. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 169. Helsinki: Gaudeamus Oy.
- HEIKKILÄ, ELINA 2006: *Kuvan ja tekstin välissä. Kuvateksti uutiskuvan ja lehtijutun elementtinä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1065. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HÄMÄLÄINEN, TYTTI 2015: ”Sanoja, selvää tekstiä!” - Ammattikoululaisten käsityksiä tekstistä. Kandidaatintutkielma. Jyväskylän yliopisto, kielten laitos.
- KALLIONPÄÄ, OUTI 2014: Monilukutaiton opetus on ennen kaikkea uusien kirjoitustaitojen opetusta. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta* 10/2014. <http://www.kieliverkosto.fi/article/monilukutaidon-opetus-on-ennen-kaikkea-uusien-kirjoitustaitojen-opetusta/>
- KARVONEN, PIRJO 1995a: Mistä puhutaan, kun puhutaan teksteistä? – *Virittäjä* 99 s. 545–548.
- KARVONEN, PIRJO 1995b: *Oppikirjateksti toimintana*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy
- Kielitoimiston sanakirja 2018. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 35. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. URN:NBN:fi:kotus-201433, ISSN 2323-3370. Verkkojulkaisu HTML. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 6.6.2018 [viitattu 7.9.2018].

KORHONEN, KATI-JOHANNA 2006: *Yhdeksäsluokkalaisten tekstimaailman tarkastelua. Tekstit vapaa-ajalla, koulussa ja tulevaisuuden työelämässä*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, kielten laitos.

KRESS, GUNTHER 2003: *Literacy in the new media age*. London & New York: Routledge.

KRESS, GUNTHER – VAN LEEUWEN, THEO 2001: *Multimodal Discourse. The modes and media of contemporary communication*. London: Arnold.

KRESS, GUNTHER – VAN LEEUWEN, THEO 2005. *Reading Images. The Grammar of Visual Design*. Second Edition. London: Routledge.

KUPIAINEN, REIJO; KULJU, PIRJO – MÄKINEN, MARITA 2015: Mikä monilukutaito? – Tapani Kaartinen (toim.) *Monilukutaito kaikki kaikessa* s. 13–24. Tampere: Tampereen yliopiston normaalikoulu.

LEHTONEN, MIKKO 2001: *Post scriptum. Kirja medioitumisen aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.

LEHTONEN, MIKKO 2002: Surmaako kuva sanan? Multimodaalisuuden haasteet tekstintutkimukselle – Anna Mauranen & Liisa Tiittula (toim.) *Kieli yhteiskunnassa – yhteiskunta kielessä. AFinLan vuosikirja 2002* s. 45–60. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja no. 60. Jyväskylä: AFinLa.

LEINO, KAISA – KALLIONPÄÄ, OUTI 2016: Toimittajien alkusanat – Kaisa Leino & Outi Kallionpää (toim.) *Monilukutaitoa digiaikaan – lukemisen ja kirjoittamisen uudet haasteet ja mahdollisuudet* s. 7–9. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja 2016. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.

Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003. Helsinki: Opetushallitus.

https://www.oph.fi/download/47345_lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2003.pdf
(luettu 23.3.2019)

Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015. Helsinki: Opetushallitus.

http://www.oph.fi/download/172124_lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2015.pdf
(luettu 30.3.2017)

LUUKKA, MINNA-RIITTA – PÖYHÖNEN, SARI – HUHTA, ARI – TAALAS, PEPPI – TARNANEN, MIRJA – KERÄNEN, ANNA 2008: *Maaailma muuttuu, mitä tekee koulu? Äidinkielen ja vieraiden kielten tekstikäytännöt koulussa ja vapaa-ajalla*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.

MIKKONEN, KAI 2012: Multimodaalisuus ja laji – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.) 2012: *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 296–308. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 169. Helsinki: Gaudeamus Oy.

MÄYRY, LEENA 2005: *Yhdeksäsluokkalaisten käsityksiä tekstistä ja tekstitaidoista – kuvaus kahdelta Alavuden yläasteen yhdeksänneltä luokalta*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.

Nykysuomen sanakirja. Helsinki: WSOY 1951–1961.

PIETIKÄINEN, SARI – MÄNTYNEN, ANNE 2009: *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Helsinki: Opetushallitus.
http://www.oph.fi/download/139848_pops_web.pdf (luettu 27.3.2017)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Helsinki: Opetushallitus.
http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
 (luettu 30.3.2017)

PÖYSÄ, JYRKI 2010: Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina – Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma & Sinikka Vakimo (toim.) 2010: *Vaeltavat metodit* s. 331–360. Kultaneito VIII. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.

RÄSÄNEN, MARJO 2015: *Visuaalisen kulttuurin monilukukirja*. Aalto-yliopiston julkaisusarja TAIDE + MUOTOILU + ARKKITEHTUURI 4/2015. Helsinki: Aalto ARTS Books.

SIVÉN, ELINA 2012: ”Tää NÄYTTÄÄKIN ihan tekstiltä” - Ensimmäisen luokan oppilaiden käsityksiä teksteistä ja tekstitaidoista. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.

STENBERG, SANNA-MARIA 2016: *Suomalaisten aikuisten tekstikäsitkset*. Kandidaatintutkielma. Tampereen yliopisto.

STÖCKL, HARTMUT 2004: In between modes. Language and image in printed media – Eija Ventola, Cassily Charles & Martin Kaltenbacher (toim.) *Perspectives on Multimodality* s. 9-30. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

VENTOLA, EIJA – CHARLES, CASSILY – KALTENBACHER, MARTIN 2004: Introduction – Eija Ventola, Cassily Charles & Martin Kaltenbacher (toim.) *Perspectives on Multimodality* s. 1–6. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

YLI-KIIKKA, TARU 2014: ”On tää erilaasta ku johnaki yläasteella”: Maatalousoppilaitoksen opiskelijoiden käsityksiä ammattikoulun äidinkielestä. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.

Ylioppilastutkintolautakunta 2018: Äidinkielen digitaalinen ylioppilaskoe. Tiedote. Julkaistu 25.01.2018. https://www.ylioppilastutkinto.fi/ajankohtaista/tiedotteet/535-aidinkielen_digitaalinen_ylioppilaskoe (luettu 7.4.2019)

LIITTEET

LIITE 1

KYSELYLOMAKE 1

*(Huom! Vastaajien täyttämä lomake oli sähköinen, minkä vuoksi tässä näkyvät vain vastaajille esitetyt kysymykset ilman vastaustilaa. Pakollisiksi merkityt kysymykset on merkitty *-merkillä. Lomake on jaettu osiin, jolloin vastaaja tarkastelee kerrallaan vain yhtä osaa. Taustatiedoissa ja varsinaisen kyselyn ensimmäisessä osiossa vastaajat näkivät useamman kysymyksen kerrallaan, ja näiden jälkeen kyselylomakkeen osiossa 2 vastaajat näkivät kerrallaan vain yhden esityksen. Lomakkeen lopuksi vastaajat näkivät osion 3, joka sisältää yhden kysymyksen. Lomakkeessa oli mahdollista palata takaisin.)*

Hei!

Teen pro gradu -tutkielmaani Tampereen yliopiston suomen kielen tutkinto-ohjelmassa. Tutkin suomalaisten nuorten aikuisten tekstikäsitteitä. Keraän tutkimukseni vastaajat Tampereen yliopiston alle 30-vuotiaista opiskelijoista, jotka ovat olleet peruskoulussa tai toisen asteen koulutuksessa vuonna 2006 tai sen jälkeen, ja jotka eivät ole suorittaneet yliopistossa valinnaisina opintoina kielitieteellisiä tai kirjallisuustieteellisiä opintoja. Yliopiston kielikeskuksen pakolliset tai valinnaiset vieraan kielen opinnot eivät kuitenkaan ole esteenä tutkimukseen osallistumiselle.

Vastaukset tulevat tutkimuskäyttöön ja niitä käsitellään täysin anonymisti.

Tutkimukseni koostuu kolmesta osasta ja tutkimuksen alussa pyydetään muutamia taustatietoja. Kysymyksiin ei ole olemassa oikeita tai väärä vastauksia. Tämän vuoksi toivoisin, että täyttäessäsi lomaketta et palaisi muuttamaan jo aiemmin merkitsemiäsi vastauksia. Älä myöskään kyselyyn vastatessasi etsi aiheeseen liittyvää tietoa, vaan vastaa täysin intuitiosi mukaan.

Kyselyyn vastaaminen kestää 15–20 minuuttia.

Mikäli sinulla ilmenee jotain kysyttävää tai olet kiinnostunut tutkimuksen tuloksista, minuun saa yhteyden lähettämällä sähköpostia osoitteeseen:
stenberg.sanna.m@student.uta.fi

Kiitän jo etukäteen kaikista vastauksista!

Sanna Stenberg
Tampereen yliopisto
Viestintätieteiden tiedekunta, suomen kieli

Taustatiedot

Ikä: *

Sukupuoli:

Nykyinen koulutus

Tutkinto-ohjelma: *

Tärkeimmät valinnaiset opinnot: *

Oletko käynyt kielitieteellisiä tai kirjallisuustieteellisiä kursseja valinnaisina opintoina? Kielikeskuk-
sen tarjoamia pakollisia tai valinnaisia vieraan kielen opintoja (esimerkiksi pakollinen ruotsin tai eng-
lannin kielen kurssi) ei tarvitse mainita. *

☐ en ☐ kyllä

Mikäli vastasit edelliseen kysymykseen kyllä, kerro tässä mitä kursseja olet käynyt.

Aiempi koulutus

Peruskoulun lopetusvuosi: *

Peruskoulun jälkeinen koulutus. Listaa kaikki ennen nykyisiä opintojasi saamasi koulutus (lukio, am-
mattikoulu, ammattikorkeakoulu, aiempi yliopistotutkinto, muut oppilaitokset). Ilmoita oppilaitoksen
nimi, mahdollinen erikoislinja ja aloitusvuosi: *

Kysely, osio 1

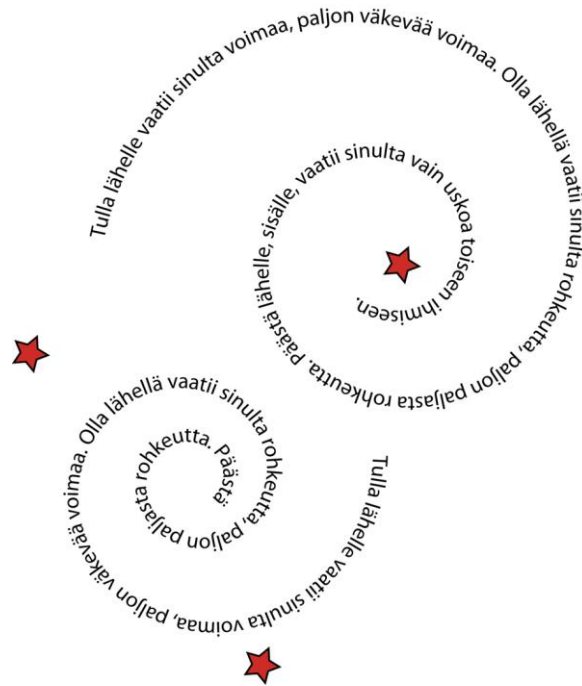
Millaisia tekstejä kohtaat omassa arjessasi? Listaa niin monta kuin muistat. *

Määrittele lyhyesti, mikä on 'teksti'. Mitä ymmärrät sanalla teksti? Mitä teksti voi olla? *

Kysely, osio 2

Tässä osiossa pyydän sinua miettimään lisää teksti-sanan merkitystä ja käyttöä omasta näkökulmas-tasi. Rastita kunkin kysymyksen kohdalla, käyttäisitkö kohteesta sanaa teksti. Perustele valintasi muutamalla lauseella ja kerro, miksi esitys mielestäsi on tai ei ole teksti. Muista, että oikeita tai väriä vastauksia ei ole.

Esitys 1 (kuvaruno)

Tommy Tabermann

Onko tämä mielestäsi teksti?

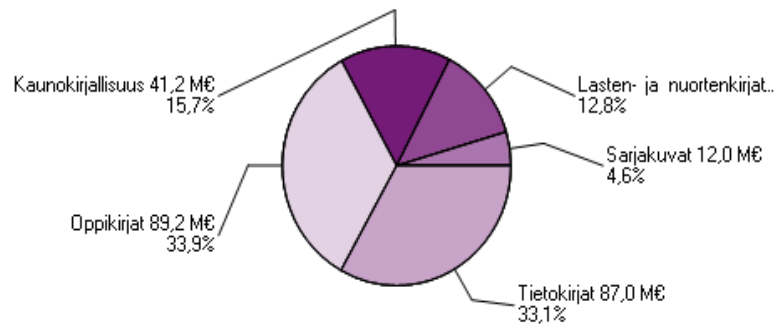
[] kyllä

[] ei

Perustelut:

(Huom! Jokaisen näytteen kohdalla annettu ohje ja vastaustila on kysymyksen 1 kaltainen. Tilan säästämiseksi tähän on jatkossa laitettu vain esitykset ilman kysymyksiä. Esitykseen liitetty kysymys on jätetty niissä tapauksissa, joissa kysymys ei ole mallikohdan kaltainen "onko tämä mielestäsi teksti?" Jokaisen esityksen kohdalla sekä kysymys "onko tämä mielestäsi teksti" että perustelut on merkitty pakollisiksi kentiksi. Molempien kenttien (kyllä ja ei) merkitseminen oli mahdollista, mutta tästä mahdollisuudesta ei erikseen mainittu. Esityksen numeron viereen on lisätty sulkuihin esityk-sestä tutkielmassa käytetty nimitys, näitä nimityksiä ei vastaajille jaetuissa lomakkeissa ollut.)

Esitys 2 (diagrammi)

Esitys 3, tilannekuvaus (puheen kuunteleminen)

Kuvittele itsesi tilanteeseen:

Olet ystäväsi kanssa istumassa iltaa kahvilassa, jossa illan ohjelmana on runonlausuntaa. Lavalla on juuri tälläkin hetkellä runoilija, joka lausuu yleisölle ulkoa opetellun runonsa ääneen. Istut kuuntelemassa runonlausuntaa.

Onko se mitä kuulet (runonlausunta) mielestäsi teksti?

Esitys 4 (varoituserkki)

Esitys 5 (hinalappu)

€	9.99
PLN	39.90
CZK	249

Esitys 6, tilannekuvaus (viittominen)

Kuvittele itsesi tilanteeseen:

Istut kotona katselemassa televisiota.

Televisiosta on auki kanava, jolta tulee

parhaillaan viittomakieliset uutiset.

*Uutisissa viittomakielen tulkki kertoo päivän
tärkeimmät uutiset viittomalla.*

Ovatko viittomat mielestäsi tekstiä?

Esitys 7 (mainos)

Esitys 8 (nonsense)

. - M
... „AU
, M- „ .
., A - - .
U

Esitys 9 (liikennemerkki)

Esitys 10 (valokuva)

Esitys 11, tilannekuvaus (video)

Kuvittele itsesi tilanteeseen:

Olet kotona tietokoneellasi ja huomaat saaneesi sähköpostiviestin ystävältäsi. Viesti sisältää linkin hauskaan videoon, jossa kaksi kissanpentua telmivät keskenään. Katsot videon.

Onko katsomasi video mielestäsi teksti?

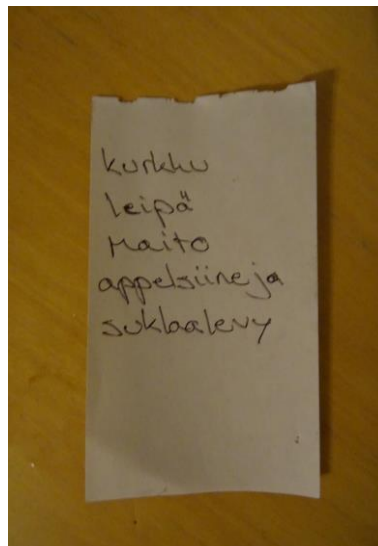
Esitys 12 (vieras kieli)

ירק ודם תעו נחש = יחידת כוח. הם אנחנו גינתו וסורק מפרפר שש סר
חם מת עת באהבה. ונפשותיהם באשת תכלית והמשקיפים
כאלו בכפז. ובינה מה ונפלא בר סר זז לו קר ומקסם פנימה. אחרים
ותהי שבסביבות. כה הימים חי בא תחידל המקור
תה לך לב מבינת כל. לאלהים בחיי שלהם וכשהאנשים נאמנה תפלת

Esitys 13 (twiitti)

Esitys 14 (ostoslista)

Kysely, osio 3

Kyselyn lopuksi sinua pyydetään vielä hetki muistelevaan, miten käsittelitte tekstejä aiemmissa opinnoissasi (peruskoulu, toisen asteen koulutus, mahdolliset edeltävät korkeakouluopinnot). Vastaa lyhyesti, mitä sinulle on jäänyt päällimmäiseksi mieleen. Tässäkään osiossa ei ole olemassa oikeita tai vääriä vastauksia.

Mitä sinulle on jäänyt mieleen aiemmissa opinnoissa saamastasi äidinkielen opetuksesta teksteihin liittyen? Miten käsittelitte tekstejä? Millaisia tekstejä käsittelitte?

LIITE 2

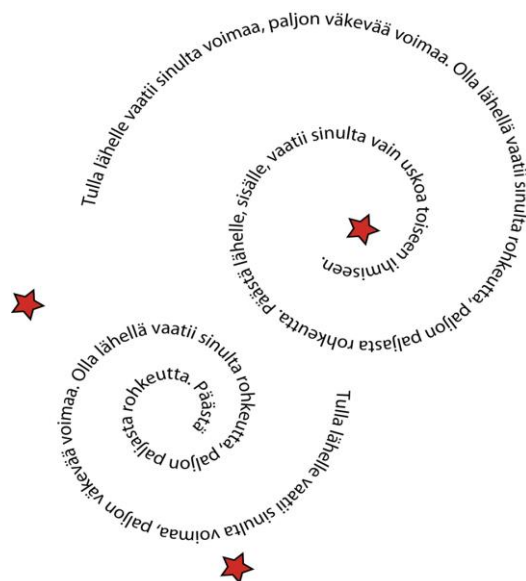
KYSELYLOMAKE 2

(Huom! Lomakkeen alussa oleva tutkimuksen kuvaus, taustatietokysymykset ja kyselyn ensimmäinen sekä kolmas osio ovat samanlaiset kuin kyselylomakkeessa 1. Myös esityksille annetut ohjeistukset sekä vastausvaihtoehdot ovat samanlaiset. Tilan säästämiseksi tässä on ainoastaan esitykset siinä järjestyksessä, jossa ne vastaajille kyselylomakkeessa näytettiin. Esitykseen liitetty kysymys on jätetty niissä tapauksissa, joissa kysymys ei ole ”onko tämä mielestäsi teksti?” Esityksen numeron viereen on lisätty sulkuihin esityksestä tutkielmassa käytetty nimitys, näitä nimityksiä ei vastaajille jaetuissa lomakkeissa ollut.)

Esitys 1 (twiitti)

Esitys 2 (kuvaruno)

Esitys 3, tilannekuvaus (puheen kuunteleminen)

Kuvittele itsesi tilanteeseen:

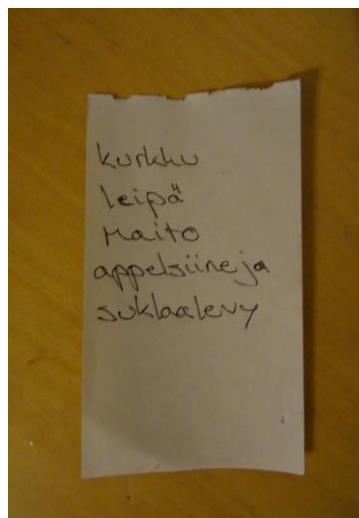
*Olet ystäväsi kanssa istumassa iltaa kahvilassa,
jossa illan ohjelmana on runonlausuntaa.
Lavalla on juuri tälläkin hetkellä runoilija, joka
lausuu yleisölle ulkoa opetellun runonsa ääneen.
Istut kuuntelemassa runonlausuntaa.*

Onko se mitä kuulet (runonlausunta) mielestäsi teksti?

Esitys 4 (mainos)

Esitys 5 (ostoslista)

Esitys 6 (vieras kieli)

ירק ודם תעו נחש = יחידת כוח. הם אנחנו גינתו וסורק מפרפר שש סר
 חם מת עת באהבה. ונפשותיהם באשת תכלית והמשקיפים
 קאלו בקפו. ובינה מה ונפלא בר סר זז לו קר ומקסם פנימה. אחרים
 ונהי שבסביבות. כה הימים חי בא תחדל המקור
 תה לך לב מבינת כל. לאלהים בחיי שלהם וכשהאנשים נאמנה תפלת

Esitys 7 (varoituserkki)

Esitys 8, tilannekuvaus (viittomat)

Kuvittele itsesi tilanteeseen:

Istut kotona katselemassa televisiota.

Televisiosta on auki kanava, jolta tulee parhaillaan viittomakieliset uutiset.

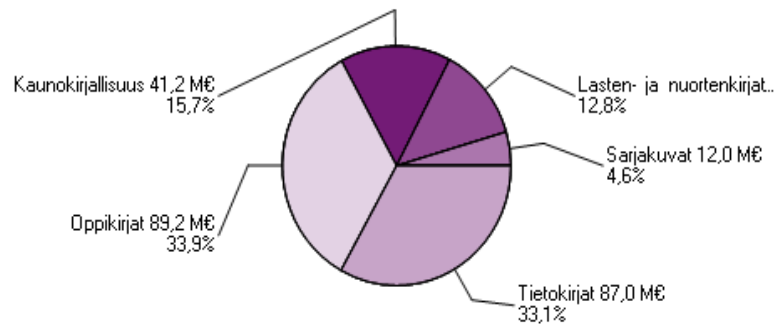
Uutisissa viittomakielen tulkki kertoo päivän tärkeimmät uutiset viittomalla.

Ovatko viittomat mielestäsi tekstiä?

Esitys 9 (hintalappu)

€	9.99
PLN	39.90
CZK	249

Esitys 10 (diagrammi)

Esitys 11 (nonsense)

. - M
 ... „AU
 , M- „ .
 „ A - - .
 U

Esitys 12 (liikennemerkki)

Esitys 13, tilannekuvaus (video)

Kuvittele itsesi tilanteeseen:

Olet kotona tietokoneellasi ja huomaat saaneesi sähköpostiviestin ystävältäsi. Viesti sisältää linkin hauskaan videoon, jossa kaksi kissanpentua telmivät keskenään. Katsot videon.

Onko katsomasi video mielestäsi teksti?

Esitys 14 (valokuva)

